



VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA

VIEŠOJO VALDYMO MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA

JUSTINAS ŠIMAS

Magistro studijų baigiamasis darbas

MERO INSTITUCIJOS ĮGALIOJIMŲ KAITA
VIETOS SAVIVALDOJE

Darbo vadovas (-ė): dr. Violeta Kiurienė

Šiauliai, 2025

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Justinas Šimas
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Viešasis Valdymas <i>Public Governance</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Mero institucijos įgaliojimų kaita vietos savivaldoje <i>Change of powers of the Mayor's Institution in Local Self-Government</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Justinas Šimas, pateikdamas šį darbą, patvirtinu (pažymėti)
I, Justinas Šimas, by submitting this paper confirm (check)

X

Embargo laikotarpis

Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:

I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

☐ _____ mėnesių / months

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

x Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

TURINYS

SANTRAUKA.....	4
SUMMARY.....	6
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	8
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	9
PAGRINDINIAI TERMINAI	10
IVADAS	11
1. MERO INSTITUCIJOS ĮGALIOJIMŲ KAITOS TEORINIAI PAGRINDAI	14
1.1. Savivaldybės struktūros pokyčiai	14
1.1.1. Savivaldybės struktūrinių modelių pokytis ir jų įtaka mero įgaliojimams	14
1.1.2. Asmeninių kompetencijų poreikis keičiantis savivaldybės struktūrai ir įgaliojimams	16
1.2. Mero institucijos įgaliojimų kaitos veiksniai.....	17
1.2.1. Mero lyderystė – stipraus mero poreikis.....	17
1.2.2. Tiesioginiai mero rinkimai	22
1.2.3. Mero ir savivaldybės tarybos sąveika	25
2. TYRIMO METODOLOGIJA.....	27
2.1. Metodologinis tyrimo pagrindas	27
2.2. Dokumentų – teisės aktų turinio analizė ir jos taikymas	28
2.3. Pusiaus struktūruotas interviu ir jo taikymas	29
2.4. Tyrimo etika.....	31
3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ.....	32
3.1. Dokumentų-teisės aktų turinio analizė ir rezultatai	32
3.1.1. Mero įgaliojimų pokytis 1990-1995 ir 1995-2003 m. laikotarpiais.....	33
3.1.2. Mero įgaliojimų pokytis 2003-2023 I ketv. ir Nuo 2023 m. II ketv. laikotarpiais	37
3.2. Merų ir savivaldybės tarybos atstovų nuostatų analizė	44
3.2.1. Mero įgaliojimų pokytis ir kompetencijos didėjant administracinei naštai	44
3.2.2. Lyderystė – stipraus mero poreikis ir tiesioginiai rinkimai.....	47
3.2.3. Mero ir savivaldybės tarybos sąveika	49
3.2.4. Dabartinio įgaliojimų paskirstymo modelio tinkamumas ir jo tobulinimas.....	51
IŠVADOS.....	54
REKOMENDACIJOS.....	56
LITERATŪRA	57
PRIEDAI	64
1 priedas. Prašymas dėl leidimo atlikti mokslinį tyrimą	64
2 Priedas. Klausimynas informantams	65

SANTRAUKA

67 puslapiai, 6 lentelės, 5 paveikslai, 62 šaltiniai

Baigiamajame magistro darbe tyrinėjama mero įgaliojimų kaita vietos savivaldoje. Šis kontekstas yra svarbus tuo, kad nuo Nepriklausomybės atgavimo iki pat šių dienų, keitėsi savivaldybės struktūriniai modeliai, tuo pačiu ir mero įgaliojimai. Visu šiuo laikotarpiu, meras buvo tiek savivaldybės vadovu, tiek jos vykdomąja institucija, tiek atstovaujamosios institucijos dalimi. Šiame darbe atskleidžiama, kaip ir ko įtakojami keitėsi mero įgaliojimai visu Nepriklausomybės laikotarpiu, tačiau svarbu atsižvelgti į tai, kad tiek teorinė, tiek praktinė baigiamojo darbo dalys yra stipriai orientuotos į nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusį Vietos savivaldos įstatymo pakeitimą ir savivaldybės struktūros modelio pokytį, kai meras iš atstovaujamosios institucijos dalies, tapo vienasmane vykdomąja institucija, perėmusia vykdomosios institucijos, viešojo administravimo įgaliojimus.

Teorinėje baigiamojo darbo dalyje aptariami savivaldybės struktūriniai modeliai, kurie Lietuvoje keitėsi 4 kartus, taip pat, asmeninių kompetencijų poreikis keičiantis įgaliojimams. Aptariami pagrindiniai mero įgaliojimų kaitos veiksniai svarbūs visai mero įgaliojimų kaitai, o labiausiai po 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, merui iš atstovaujamosios institucijos dalies, tapus vienasmane vykdomąja institucija. Pagrindiniai išskirti veiksniai yra: mero lyderystė, tiesioginiai mero rinkimai, mero ir savivaldybės tarybos sąveika, darbe išskirta kodėl jie yra svarbūs ir kokią įtaką turi pokyčiui ir savivaldybės institucijų darbui jau įvykus pokyčiams.

Baigiamojo darbo metodologinėje dalyje pateikiamas jos pagrindimas, remiantis teorinėje dalyje surinkta medžiaga, nurodomi 2 tyrimo metu taikyti metodai: dokumentų-teisės aktų analizė ir pusiau struktūruotas interviu. Nurodoma, kokie taikyti tyrimo metodai, tyrimo imtys ir kriterijai, tyrimo organizavimas ir eiga, bei tyrimo etika.

Trečioje baigiamojo darbo dalyje pristatomi dokumentų-teisės aktų analizės ir su merais ir tarybos daugumos ir opozicijos atstovais atliktų pusiau struktūruotų interviu rezultatai. Dokumentų-teisės aktų analizės metu surinkti duomenys patvirtina, kad mero įgaliojimų pagrindas, kartu su struktūriniais savivaldybės modeliais keitėsi 4 kartus, taip pat, mero įgaliojimai buvo keičiami ir tikslinant tam tikras Vietos savivaldos įstatymo dalis, aktualios 13 redakcijų, pokyčių iniciatyvos imantis Lietuvos Respublikos Seimui, Konstituciniam Teismui. Interviu metu gauti duomenys atskleidžia, kad tiek merai, tiek savivaldybės tarybos nariai pastebi, kad merui tapus vykdomąja institucija, jam žymiai padidėjo administracinė našta, kad mero įgaliojimų pokyčiams turėjo įtakos lyderystė poreikis ir įvesti tiesioginiai mero rinkimai, taip pat, iš merų pusės pastebima, kad pasikeitė tarybos narių požiūris į merą ir, kad dabartinį modelį reikia keisti, grąžinant merui galimybę vėl būti tarybos nariu.

Atsižvelgiant į teorinėje ir empirinėje darbo dalyje pateiktus aspektus, pateiktos rekomendacijos Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai – aktyviau įtraukti vietos savivaldos atstovus į politikos formavimą ir sprendimų priėmimą susijusį su savivaldybės institucijų įgaliojimais, taip pat Lietuvos Respublikos Seimui – tobulinant teisinį reglamentavimą, merui vėl tapti tarybos nariu, atstovaujamosios institucijos dalimi.

Reikšminiai žodžiai: įgaliojimai, lyderystė, meras, savivaldybė, savivaldybės atstovaujamoji institucija, savivaldybės taryba, savivaldybės vykdomoji institucija, tiesioginiai rinkimai, vietos savivalda.

SUMMARY

67 pages, 6 tables, 5 figures, 62 sources

The master's thesis examines the change of the mayor's powers in local self-government. This context is important because from the regaining of Independence to the present day, the structural models of the municipality have changed, as well as the powers of the mayor. Throughout this period, the mayor was both the head of the municipality, its executive body, and part of the representative body. This paper reveals how and what influenced the changes in the mayor's powers throughout the period of Independence, but it is important to take into account the fact that both the theoretical and practical parts of the final work are strongly focused on starting from 2023. April 1 the amendment of the Law on Local Self-Government that came into effect and the change in the model of the municipal structure, when the mayor became a one-person executive institution that took over the public administration powers of the executive institution.

The theoretical part of the thesis discusses the structural models of the municipality, which changed 4 times in Lithuania, as well as the need for personal competences when the powers change. The discussed main factors of the change of the mayor's powers are important for the entire change of the mayor's powers, and most of all after 2023. April 1 after the amendment of the Law on Local Self-Government came into force, the mayor became a sole executive institution from the part of the representative institution. The main factors identified are: the leadership of the mayor, direct elections of the mayor, interaction between the mayor and the municipal council, the work highlights why they are important and what influence they have on the change and the work of the municipal institutions after the changes have already taken place.

The methodological part of the thesis presents its justification, based on the material collected in the theoretical part, and indicates the 2 methods used during the research: analysis of documents and legal acts and semi-structured interviews. It is indicated what research methods were applied, research samples and criteria, research organization and course, and research ethics.

The third final part of the work presents the results of the analysis of legal documents and the results of semi-structured interviews conducted with the mayors and representatives of the majority and the opposition. The data collected during the analysis of documents and legal acts confirm that the basis of the mayor's powers, together with the structural models of the municipality, changed 4 times, also, the mayor's powers were also changed when correcting certain parts of the Law on Local Self-Government, relevant in 13 editions, when the Seimas of the Republic of Lithuania took the initiative for changes, to the Constitutional Court. The data obtained during the interviews reveal that both mayors and members of the municipal council notice that after the mayor became an executive authority, his administrative burden increased significantly, that the changes in the mayor's powers were influenced by the need for leadership and the introduction of direct mayoral elections, and also, from the mayors' side, they notice that there has been a change the attitude of the councilors towards the mayor and that the current model needs to be changed by returning the mayor to be a councilor again.

Taking into account the aspects presented in the theoretical and empirical part of the work, recommendations were made to the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania - to more

actively involve representatives of local self-government in policy formation and decision-making related to the powers of municipal institutions, as well as to the Seimas of the Republic of Lithuania - to improve legal regulation, for the mayor to become a member of the council again , part of the representative body.

Key words: powers, leadership, mayor, municipality, representative institution of the municipality, municipal council, executive institution of the municipality, direct elections, local self-government.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė	1990-1995 m. ir 1995-2003 m. taikytų savivaldybės struktūros modelių.....	36
2 lentelė	2003-2023 m. I ketv. ir nuo 2023 m. II ketv. taikytų savivaldybės struktūros modelių	43
3 lentelė	Mero įgaliojimų pokyčio iššūkiai ir kompetencija	44
4 lentelė	Lyderystė ir tiesioginiai rinkimai.....	47
5 lentelė	Mero ir savivaldybės tarybos bendradarbiavimas	49
6 lentelė	Įgaliojimų pasiskirstymo modelis ir jo tobulinimas	51

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Savivaldybės struktūros modelių pokyčiai Lietuvoje.....	14
2 pav. Tiesioginių mero rinkimų privalumai.....	23
3 pav. Tiesioginių mero rinkimų trūkumai.....	24
4 pav. Empirinio tyrimo dizaino schema	28
5 pav. Vietos savivaldos pagrindų įstatymas ir Vietos savivaldos įstatymo pokyčiai, kuriuose keičiami mero įgaliojimai	32

PAGRINDINIAI TERMINAI

Igaliojimai (*angl. Powers*) – suteikta galia vykdyti nustatytas pareigas, funkcijas ir atsakomybes (Koontz et al., 2007)

Igaliojimų kaita (*angl. Change of Powers*) – procesas, kai galios, atsakomybės keičiasi ir yra pavedamos atsižvelgiant į asmens, institucijos kompetenciją, siekiant didesnio efektyvumo. (Stoner et al., 1995)

Lyderystė (*angl. Leadership*) – gebėjimas įtraukti kitus (pasekėjus) į sprendimų priėmimą, tinkamai perteikiant savo, kaip lyderio viziją, misiją ir tikslus per rodomą pavyzdį (Astrauskas, Čelkė, 2023).

Meras (*angl. Mayor*) – savivaldybės vykdomoji institucija (savivaldybės vadovas), turinti savivaldybės valdžios ir viešojo administravimo įgaliojimus, atsakinga už įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų ir savivaldybės tarybos sprendimų tiesioginį įgyvendinimą (LR Vietos savivaldos įstatymas, 2024)

Savivaldybė (*angl. Municipality*) – Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo nustatytas valstybės teritorijos administracinis vienetas, kurio bendruomenė turi Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per to valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso nustatyta tvarka išrinktus savivaldybės tarybą ir savivaldybės merą. Savivaldybė yra viešasis juridinis asmuo (LR Vietos savivaldos įstatymas, 2024).

Savivaldybės taryba (*angl. Municipal Council*) – savivaldybės atstovaujamoji institucija, kuri turi savivaldybės valdžios ir viešojo administravimo įgaliojimus ir kurią sudaro tarybos nariai – savivaldybės bendruomenės atstovai (Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 2024).

Viešojo administravimo subjektas (*angl. Subject of Public Administration*) – viešasis juridinis asmuo, valstybės ar savivaldybės valdoma įmonė, kolegiali ar vienasmenė institucija, neturinti juridinio asmens statuso, įstatymų nustatytą specialų statusą turintis fizinis asmuo, šio įstatymo nustatyta tvarka įgalioti atlikti viešąjį administravimą (LR Viešojo administravimo įstatymas, 2024).

Viešasis administravimas (*angl. Public Administration*) – teisės aktais reglamentuota viešojo administravimo subjektų veikla, skirta teisės aktams įgyvendinti: administracinis reglamentavimas, administracinių sprendimų priėmimas, teisės aktų ir administracinių sprendimų įgyvendinimo priežiūra, administracinių paslaugų teikimas, viešųjų paslaugų teikimo administravimas (LR Viešojo administravimo įstatymas, 2024).

Vietos savivalda (*angl. Local Self-Government*) – savivaldybės bendruomenės savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją (LR Vietos savivaldos įstatymas, 2024)

IVADAS

Temos aktualumas. Atkūrus Nepriklausomybę Lietuvoje buvo priimtas Vietos savivaldos pagrindų įstatymas, vėliau Vietos savivaldos įstatymas, kuriame apibrėžiami visi vietos savivaldai svarbūs aspektai: kaip ji veikia, kokia yra jos svarba, kokios institucijos ir kaip vykdo savo įgaliojimus ir t.t. Per daugiau, nei trisdešimt Nepriklausomybės metų, vystantis valstybei, Vietos savivaldos įstatymas tiek remiantis kitų šalių geraja praktika, tiek pačių Lietuvos sprendimų priėmėjų dėka nuolat tobulėja ir nuo tada, kai buvo priimtas labai aktyviai keičiasi.

Atsižvelgiant į tai, kad nuo 1990-ųjų valstybės valdymas Lietuvoje įgavo vis daugiau demokratinės valstybės bruožų (Astrauskas, 2011) ir tai, kad Vietos savivaldos įstatymas nuolat keitėsi ir buvo tobulinamas, siekiant tiek vietos savivaldos tiek savivaldybės institucijų veiklos efektyvumo, galių išgryninimo, taip pat, laikantis valdžios padalinimo principo, nuolat buvo keičiami ir tobulinami savivaldybės institucijų įgaliojimai. Nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo buvo dirbama siekiant išgryninti, kokias funkcijas vykdyti turi savivaldybės institucijos (Mažylis ir Leščauskaitė. 2015). Viena iš svarbiausių institucijų yra meras, kurio įgaliojimai kito per visą daugiau, nei 30 metų laikotarpį, meras buvo laikomas tiek savivaldybės vykdomąja institucija, tiek, apie 20 metų - atstovaujamosios institucijos dalimi, tiek savivaldybės vadovu ir nuo 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, meras vėl tapo vykdomąja institucija su daug platesniu atsakomybių spektru ir galia veikti, tačiau prarado balsavimo teisės galimybę tarybos posėdžiuose.

Remiantis Mikolaityte (2013) ir Mikalausku (2016) merui, kaip vienai iš savivaldybės institucijų vis dar skiriama per mažai dėmesio, tiek studijose, tiek praktikoje. Tačiau, Vietos savivaldos įstatymo pakeitimas įsigaliojęs 2023 m. balandį, sulaukė ypatingai daug dėmesio žiniasklaidoje, taip pat, įvairių reakcijų, kritikos, iš akademikų, visuomenininkų todėl, kad pasak Bileišio ir Petukauskio (2011) tiek tarp valdžios institucijų, tiek tarp visuomenės nėra sutarimo, kokius įgaliojimus meras galėtų turėti, tai pat, pastebima, kad nėra suprantama, kas tiksliai įtakoja mero įgaliojimų pokytį. Sužinoję, kad po šio pakeitimo meras iš savivaldybės vadovo, tampa vykdomąja institucija, tiek dalis merų, tiek ekspertai dirbantys su vietos savivaldos klausimais teigė, kad merai naujų nustatytų įgaliojimų vykdymui neturi pakankamai kompetencijų, taip pat, nežino kaip tinkamai vykdyti savo besikeičiančius įgaliojimus ar kaip dalį jų, pasak Astrausko ir Čelkės (2024) esant įvairioms teisinio reglamentavimo interpretacijoms perduoti dalį įgaliojimų galima perduoti vicemerams, nėra aišku, kaip tinkamai vykdant vykdomosios institucijos įgaliojimus ir jų neviršijant, atlikti naujai perduotas funkcijas, kai merams tenka didžiulė administracinė našta perimant dalį funkcijų iš savivaldybės administracijos direktoriaus (Vainiūtė ir Matjošaitytė, 2023). Pastebima, kad gali kilti nesusipratimų priimant ir įgyvendinant sprendimus, nes meras nebėra savivaldybės tarybos narys, nebalsuoja tarybos posėdžiuose priimant sprendimus, tarp tarybos ir mero gali kilti konfliktai neleidžiantys tinkamai veikti ir užtikrinti savalaikį ir efektyvų savivaldybės darbą.

Tyrimo problema ir ištyrimo lygis. Pagrindinė tyrimo problema yra per mažas mero institucijos įgaliojimų kaitos ir jos veiksmų aktualių Lietuvai ištyrimas, taip pat, neaiškumas atsiradęs po 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, kaip merai vykdo ir, kaip jiems sekasi vykdyti vykdomosios institucijos įgaliojimus, tiek atliekant jiems teisės aktuose nustatytas funkcijas, tiek bendradarbiaujant su savivaldybės taryba. Įgaliojimų kaitos tematika yra atlikta itin mažai tyrimų, apie ją ir savivaldybės struktūros modelių kaitą ir atstovaujamosios ir vykdomosios institucijų įgaliojimų kaitą ir paskutinį, patį naujausią pokytį įsigaliojusį nuo 2023 m. balandžio 1 d., kai meras tapo vykdomąja institucija, atskirta nuo tarybos ir turinčia viešojo administravimo įgaliojimus, savo

studijose plačiausiai rašo Astrauskas (2022), tai pat, apie mero tapimą vykdomąja institucija ir administracinės naštos perėmimą iš savivaldybės administracijos direktoriaus rašo (Vainiutė ir Matjošaitytė, 2023).

Teorinės tyrimo problemos klausimas formuluojamas taip: kaip ir kokių veiksnių įtakojami keitėsi mero institucijos įgaliojimai?

Praktinis tyrimo problemos klausimas formuluojamas taip: Su kokia situacija, keičiantis įgaliojimams susiduria savivaldybių merai, vykdantys savo įgaliojimus pokyčio laikotarpiu.

Tyrimo objektas – Mero institucijos įgaliojimai

Tyrimo tikslas: atskleisti, kaip ir kokių veiksnių įtakojami keitėsi mero institucijos įgaliojimai visu Nepriklausomybės laikotarpiu ir kokią įtaką įgaliojimų pokytis įvykęs po 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, turėjo mero, kaip naujos vykdomosios institucijos darbui.

Uždaviniai:

1. Identifikuoti, kokie veiksniai galėjo lemti mero institucijos įgaliojimų pokytį;
2. Išanalizuoti, kaip keitėsi mero įgaliojimai visu Nepriklausomybės laikotarpiu;
3. Išanalizuoti, kaip mero darbą ir jo bendradarbiavimą su savivaldybės taryba paveikė 2023 m. balandį įsigaliojęs Vietos savivaldos įstatymo pakeitimas.

Ginamasis teiginys:

1. Nors tiek mokslininkų, tiek žiniasklaidoje pateikiama, kad neaišku, kokių veiksnių įtakojami keičiasi mero įgaliojimai ir vykstant jų kaitai merui trūksta kompetencijų ir jis negeba tinkamai vykdyti savo įgaliojimų, įgaliojimai yra tinkamai ir aiškiai apibrėžti teisės aktuose, o merai geba tinkamai vykdyti savo įgaliojimus dirbdami pokyčio metu ir būdami tiek viena iš savivaldybės institucijų, tiek savivaldybės vadovu, tiek vietos politiku.

Teorinis tyrimo reikšmingumas. Atlikus mokslinės literatūros analizę identifikuoti Lietuvoje galioję savivaldybės struktūros modeliai ir pagrindiniai mero įgaliojimų kaitai įtakos turėję veiksniai.

Praktinis tyrimo reikšmingumas. Atlikus dokumentų-teisės aktų turinio analizę ir pusiau struktūruotus interviu išanalizuota, kaip keitėsi mero įgaliojimai nuo Nepriklausomybės atkūrimo, išsiaiškinta, kad modeliai keitėsi keturis kartus, taip pat, išsiaiškinta, kad mero įgaliojimų pokytis pastebimas 13 Vietos savivaldos įstatymo suvestinių redakcijų. Pusiau struktūruoto interviu metu, nustatyta, kad net ir keičiantis mero įgaliojimams, merams pakanka kompetencijų juos tinkamai vykdyti, tačiau išsiaiškinta, kad Lietuvoje turėtų būti grįžtama prie iki ankstesnio modelio, kai meras buvo renkamas teisiogiai ir buvo tarybos narys.

Tyrimo metodologija. Baigiamajame darbe nurodytas tiek teorinis, tiek empirinis pagrindimas, remiamasi lyderystės, demokratine, politinės atskaitomybės, valdžių padalinimo teorijomis, kuriomis remiantis apibrėžiami tokie mero įgaliojimų pokytį galintys įtakoti veiksniai, kaip lyderystė-stipraus mero poreikis, tiesioginiai mero rinkimai, sąveika su savivaldybės taryba. Metodologijai pagrįsti, nurodyti taikyti tyrimo metodai, kokia taikyta tyrimo imtis ir atrankos kriterijai, tai pat, tyrimo organizavimas, gautų duomenų apdorojimas, bei tyrimo etika.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė, kuri padėjo išsiaiškinti, kokių veiksnių įtakojami keitėsi mero institucijos įgaliojimai.
2. Empiriniame tyrime taikyta dokumentų-teisės aktų turinio analizė, kuri leido išanalizuoti, kokiais laikotarpiais ir kaip keitėsi mero įgaliojimai; pusiau struktūruotas interviu, kuris leido sužinoti, kaip merams pavyksta vykdyti, nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, jiems suteiktus vykdomosios institucijos įgaliojimus ir kaip keitėsi sąveika su savivaldybės taryba, bei koks įgaliojimų paskirstymo modelis turėtų būti.

Baigiamojo darbo struktūra. Iškelti uždaviniai nulemia baigiamojo darbo struktūrą.

Pirmoje darbo dalyje, siekiant išsiaiškinti, kokie veiksniai įtakojo mero institucijos įgaliojimų kaitą, aptariami savivaldybės struktūros modelių pokyčiai visu Nepriklausomybės laikotarpiu, nuo 1990-ųjų, toliau, kartu išskiriami ir pagrindiniai mero institucijos įgaliojimų pokyčiai, jų veiksniai, tokie, kaip lyderystė- stipraus mero poreikis, tiesioginių rinkimų įtaka, bendradarbiavimo su savivaldybės taryba įtaka įgaliojimų pokyčiui.

Antroje darbo dalyje, pristatoma tyrimo metodologija: pristatomas tyrimo pagrindimas, atlikto tyrimo eiga ir organizavimas, tyrimo instrumentai, duomenų rinkimo metodai, tyrimo atranka ir jo etika.

Trečioje darbo dalyje yra aptariami atlikto tyrimo – dokumentų-teisės aktų turinio analizės rezultatai, kurie parodo, kaip keitėsi mero įgaliojimai visu Nepriklausomybės laikotarpiu Lietuvoje ir kokie veiksniai galimai šią kaitą įtakojo. Tuo pačiu, aptariami ir atlikto pusiau struktūruoto interviu su merais ir savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovais rezultatai, nurodantys, kaip mero institucijos darbą ir jo santykį su taryba įtakojo nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojęs Vietos savivaldos įstatymo pakeitimas ir ką būtina keisti mero įgaliojimų srityje.

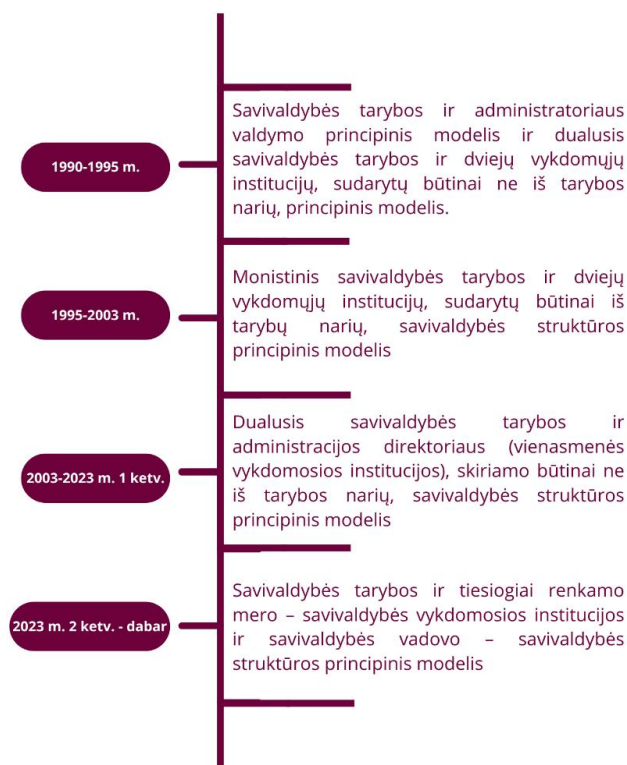
Darbo pabaigoje, remiantis teorine ir praktine prieiga yra pateikiamos išvados ir rekomendacijos politikos formuotojams.

1. MERO INSTITUCIJOS ĮGALIOJIMŲ KAITOS TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Savivaldybės struktūros pokyčiai

1.1.1. Savivaldybės struktūrinių modelių pokytis ir jų įtaka mero įgaliojimams

Nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo iki dabar Lietuvoje vyksta savivaldybių struktūros modelių kaita, modeliai keitėsi siekiant didesnio savivaldos ir savivaldybių, jų institucijų darbo efektyvumo, taip pat, siekiant, kuo labiau savo turimomis kompetencijomis atitikti vietos gyventojų, bendruomenių poreikius. Analizuojant modelių pokytį, pasak Scott (2001) didelę reikšmę pokyčiui turi institucinė teorija, kuri sutelkia dėmesį į institucijų vaidmenį formuojant vietos valdymo praktikas. Ši teorija pabrėžia institucinio stabilumo svarbą ir galimą dažnų valdymo struktūrų pokyčių riziką, tačiau nuolatinis siekis tobulinti vietos valdymą šalyje įtakojo tai, kad nuo Nepriklausomybės atgavimo, savivaldybių struktūros modelis Lietuvoje, siekiant prisitaikyti prie visuomenės ir šalies pokyčių ir poreikių, keitėsi kelis kartus. Rhodes (1996) išskiria, kad pokyčiui aktuali ir valdymo teorija pabrėžianti vietos valdžios struktūrų lankstumo ir prisitaikymo poreikį. Besivystant bendruomenėms, turi keistis ir merų vaidmenys bei atsakomybė. Merų galių pokyčiai dažnai pateisinami poreikiu gerinti paslaugų teikimą, didinti piliečių dalyvavimą, jų įtraukimą į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesus ir reaguoti į kylančius visuomenės poreikius. Besivystant bendruomenėms, turi keistis ir merų vaidmenys bei atsakomybė, tuo pačiu, keičiantis ir savivaldybės struktūros modeliams. Remiantis Astrausku (2022) vietos savivaldos modelis Lietuvoje keitėsi 4 kartus. Astrauskas (2022) išskiria šiuos 4 savivaldybių struktūros modelius, galiojusius Lietuvoje visu Nepriklausomybės laikotarpiu (Žr. 1 pav.):



1 pav. Savivaldybės struktūros modelių pokyčiai Lietuvoje

Šaltinis: Sukurta paties autoriaus, remiantis Astrausku (2022)

Pirmasis Lietuvoje taikytas savivaldybės struktūros modelis yra „*Savivaldybės tarybos ir administratoriaus valdymo principinis modelis ir dualusis savivaldybės tarybos ir dviejų vykdomųjų institucijų (sudarytų būtinai ne iš tarybos narių) principinis modelis*“ (Astrauskas, 2022). Šis modelis Lietuvos savivaldybėse taikytas 1990-1995 m. laikotarpiu, jis pasižymėjo tuo, kad pasak Astrausko (2022), buvo suskirstytas į dvi dalis, rajonai, mažesnės gyvenvietės buvo laikomos žemesnės pakopos, o miestai, aukštesnės pakopos savivaldybėmis. Didžiausias skirtumas tarp šių pakopų buvo tas, kad žemesnės pakopos savivaldybėse, institucijomis buvo laikyta savivaldybės taryba ir administratorius, o aukštesnės pakopos - savivaldybėse taryba ir dvi vykdomosios institucijos, kurios sudarytų ne iš savivaldybės tarybos narių. Verta pažymėti, kad pasak Astrausko (2022), šiame modelyje buvo taikomas valdžios padalinimo principas (atstovaujamosios institucijos atskyrimas nuo vykdomosios), tačiau, kaip pastebi Astrauskas (2022) savivaldybėse buvo ne tik meras, bet ir didelę galią savo įgaliojimų srityje turinti savivaldybės taryba, kuri turėjo savo pirmininką, komisijas ir prezidiumą, todėl, pasak Astrausko (2022) buvo sudarytos sąlygos šiems dviem institucijoms nuolat konkuruoti, kai tarp savivaldybės institucijų kildavo įvairūs konfliktai, todėl dažnu atveju, savivaldybėse priimami sprendimai galėdavo būti ne savalaikiai, tuo pačiu, bendras savivaldybės institucijų darbas mažiau efektyvus ir prasčiau atstovauti vietos bendruomenių, gyventojų interesai. Siekiant išvengti tokios situacijos, pasak Astrausko (2022) buvo priimtas sprendimas pakeisti savivaldybės struktūros modelį, kuris užtikrintų, kad būtų tinkamai įgyvendinamas valdžios padalinimo principas ir būtų nustatytas tinkamesnis įgaliojimų pasiskirstymas tarp mero, kaip vykdomosios institucijos ir savivaldybės tarybos, kaip atstovaujamosios institucijos.

Antrasis Lietuvoje veikęs savivaldybės struktūros modelis yra „*Monistinis savivaldybės tarybos ir dviejų vykdomųjų institucijų (sudarytų būtinai iš tarybos narių) principinis modelis*“ (Astrauskas, 2022). Šis modelis Lietuvoje buvo taikomas 1995–2003 m. Antrasis Lietuvoje veikęs savivaldybės struktūros modelis yra Monistinis savivaldybės tarybos ir dviejų vykdomųjų institucijų (sudarytų būtinai iš tarybos narių) principinis modelis (Astrauskas, 2022). Pasak Astrausko (2022) iki 2000 m. savivaldybėms buvo leidžiama pasirinkti, kuris modelis bus taikomas savivaldybėje, kai yra viena vienasmenė ar kolegiali ir kartu vienasmenė vykdomosios institucijos, tačiau, nuo 2001 metų toks sprendimas savivaldybėms nebuvo suteiktas ir veikė ne viena vienasmenė, o dvi – ir vienasmenė ir kolegiali vykdomosios savivaldybės institucijos. Tuo metu, meras buvo ir vykdomoji institucija ir tarybos pirmininkas ir antros vykdomosios institucijos – valdybos pirmininkas. Pasak Astrausko (2022), šis modelis buvo pakeistas, nes, labai platūs įgaliojimai ir visa valdžia buvo telkiama vieno asmens rankose, būnant tiek vykdomąja institucija, tie savivaldybės tarybos nariu, atstovaujamosios institucijos dalimi, tačiau jai pirmininkaujant, pasak Rajca (2021) merai užėmė dominuojančią poziciją vietos savivaldos sistemoje. Kaip teigė Rajca (2021), toks įgaliojimų suteikimas merui buvo viena iš priežasčių, kuri lėmė savivaldybės tarybos susilpnėjimą. Vengiant tokios neigiamos praktikos, Lietuvoje buvo dar kartą keičiamas savivaldybės struktūros modelis.

Nuo 2003 m. iki 2023 m. 1 ketv. Lietuvoje buvo taikytas jau trečias „*Dualusis savivaldybės tarybos ir administracijos direktoriaus (vienasmenės vykdomosios institucijos), skiriamo būtinai ne iš tarybos narių, savivaldybės struktūros principinis modelis*“ (Astrauskas, 2022). Šis modelis susidūrė su įvairiais pokyčiais, tačiau buvo taikomas ilgiausiai nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos istorijoje. Kaip teigia Astrauskas (2022), naujasis modelis pasižymėjo tuo, kad jis buvo paremtas atstovaujamosios savivaldybės institucijos – savivaldybės tarybos viršenybės principo iškelimu, sąveikoje su savivaldybės vykdomąja institucija, kai ši buvo atskaitinga savivaldybės tarybai. Svarbu pažymėti, kad šiuo laikotarpiu, vykdomąja institucija buvo ne meras, kaip anksčiau, o savivaldybės administracijos direktorius.

Siekiant tiksliau nustatyti savivaldybės institucijų įgaliojimus, jų tarpusavio sąveiką bei pasiekti, kuo didesnę savivaldybės institucijų efektyvumą, šis modelis 2008 metais buvo patikslintas, kai pasak Astrausko (2022) buvo keičiamas Vietos savivaldos įstatymas, kuriuo buvo nustatyta, kad ne tik administracijos direktorius, bet ir jo pavaduotojas gali būti laikomas vykdomąja institucija. Vėliau, 2014 m. remiantis Astrausku (2022) taip pat, buvo keičiamas Vietos savivaldos įstatymas, kuriuo buvo nustatyta, kad ne tik savivaldybės taryba, bet ir savivaldybės meras gali būti renkamas tiesioginių rinkimų metu. Pasak Astrausko (2022) tokiu būdu, kartu buvo praplėsti ir mero įgaliojimai, tai reiškė, kad jis būdamas savivaldybės tarybos nariu ir jos pirmininku, turėjo platesnius įgaliojimus, nei kiti savivaldybės tarybos nariai.

Remiantis Astrausku (2022) toks modelis, kai savivaldybėje yra vykdomoji institucija, kuri buvo administracijos direktorius ir atstovaujamoji institucija, kurios nariu ir pirmininku yra tiesiogiai renkamas meras buvo itin palaikoma šalies gyventojų, kadangi, pasak Bučaitės-Vilkės ir Lazauskienės (2018) tiesioginiai rinkimai parėmė idėją, kad tiesiogiai renkamas meras geriau įgyvendins gyventojų poreikius ir bus tikras vietos lyderis. Tačiau, nors tiesioginių rinkimų sistema suteikia merams stipresnę demokratinę mandatą ir galimybę gyventojams savo atstovą išsirinkti tiesiogiai, tačiau tiesioginis rinkimas, kuris įtakoja ir platesnių įgaliojimų suteikimą, įtakojo ir konfliktus su savivaldybių tarybomis (Auers, 2020), kas padarė įtaką mero ir savivaldybės tarybos atskyrimui, aiškių įgaliojimų nustatymui, todėl savivaldybės struktūros modelis keitėsi ir 2023 m. I ketv.

Paskutinis ir dabar taikomas savivaldybės struktūros modelis Lietuvoje yra „*Savivaldybės tarybos ir tiesiogiai renkamo mero – savivaldybės vykdomosios institucijos ir savivaldybės vadovo savivaldybės struktūros principinis modelis*“ (Astrauskas, 2022). Šis modelis taikomas nuo 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, pasak Astrausko (2022), tai sąlygojo Konstitucijos nuostatų pakeitimas, tuo pačiu, Vietos savivaldos įstatymo ir Rinkimų kodekso pakeitimai. Šie pakeitimai susiję su tiesioginių mero rinkimų įvedimu, atskaitomybe ir mero ir savivaldybės tarybos sąveika, taip pat, šiame modelyje buvo tiksliau paskirstyti savivaldybės institucijų įgaliojimai ir tapo aiškesnis valdžių padalinimo principas, nes meras tapo atskira nuo savivaldybės tarybos, vykdomąja institucija atskaitinga savivaldybės tarybai su jai priskirtais įgaliojimais, dalį jų perėmus iš ankstesnio modelio taikymo metu, vykdomąja institucija buvusio administracijos direktoriaus, kuris tapo savivaldybės administracijos, įstaigos vadovu.

Apibendrinant, galima teigti, kad nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo iki dabar, mūsų šalyje veikė 4 savivaldybės struktūros principiniai modeliai, kuriuose buvo nustatoma, kokios yra ir kaip veikia savivaldybės institucijos. Patys modeliai ir jų taikymo metu besikeičiantys savivaldybės institucijų, ypač mero įgaliojimai, buvo įtakoti tokių veiksnių, kaip vietos gyventojų noras turėti stiprų lyderį, tinkamai atstovaujantį jų interesus, taip pat, tiesioginių rinkimų poreikis, kurį itin palaikė Lietuvos gyventojai, manydami, kad tai leis išrinkti geriausią jų interesus atstovaujantį asmenį, bei valdžios ir galių padalinimas, sąveika su savivaldybės taryba, kuri visu Nepriklausomybės laikotarpiu ketėsi, merui būnant tiek atskira vykdomąja institucija, tiek atstovaujamosios institucijos dalimi.

1.1.2. Asmeninių kompetencijų poreikis keičiantis savivaldybės struktūrai ir įgaliojimams

Keičiantis savivaldybės struktūros principiniams modeliams ir keičiantis mero įgaliojimams, keičiasi ir mero kompetencijų laukas ir jų tobulinimo poreikis, tam labai svarbios asmeninės mero kompetencijos siekiant tinkamai vykdyti savo įgaliojimus. Šiame kontekste, galima išskirti dvi

pagrindines merų savybes arba kompetencijų laukus, kuriuose meras turi būti stiprus, tai yra lyderystė ir administracinių žinių turėjimas.

Keičiantis mero įgaliojimams, svarbus yra ir asmeninių kompetencijų poreikis ir jų stiprinimas. Pasak Mikalausko (2016) siekiant, kad meras tinkamai vykdytų jam teisės aktuose nustatytus įgaliojimus labai svarbu sutelkti dėmesį į lyderystės kompetencijas. Kaip teigia Astrauskas and Čelkė (2023) atliktos apklausos metu paaiškėjo, kad perėjimo laikotarpiu, kai meras iš atstovaujamosios institucijos dalies tapo vykdomąja institucija, dauguma merų išreiškė tokią poziciją, kad perimant kitos – vykdomosios institucijos įgaliojimus, jiems buvo reikalingi įvairūs mokymai, seminarai, konferencijos, kuriose jie įgytų žinių, kaip tinkamai vykdyti nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo merams nustatytus įgaliojimus. Svarbiausia, užtikrinant, kad meras norėdamas parodyti savo lyderystę tam tikrose situacijose, remiantis Vainiute ir Matjošaityte (2023) neperžengtų savo kompetencijų ribų, kaip tai buvo merui esant atstovaujamosios institucijos dalimi ir būnant renkamam tiesiogiai, kai meras norėdamas parodyti savo gebėjimą valdyti, lyderystę peržengdavo savo kompetencijų ribas.

Dar vienas svarbus aspektas apibrėžiantis asmenines mero kompetencijas ar jų tobulinimo poreikį, yra mero gebėjimas tinkamai vadovauti ir atlikti savo pareigas keičiantis jo įgaliojimams. Siekiant, kad meras būtų tikras lyderio, savivaldybės vadovo jo atstovaujamoje savivaldybėje pavyzdys, pasak Bučaitės-Vilkės (2020) ir Bučaitės-Vilkės ir Lazauskienės (2018) asmuo, esantis arba siekiantis būti meru, jau turi turėti tam tikros patirties dirbant viešajame sektoriuje, pavyzdžiui jau turi būti dirbęs administracinį darbą savivaldybėje ar kitoje institucijoje, ypač svarbu, jei institucija yra susijusi su vietos savivalda, vietos valdymu. Taip pat, remiantis Bučaitė-Vilke (2020) labai svarbi ir vadovavimo patirtis, kai meras jau anksčiau buvo atsakingas už sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesus, atstovavo tam tikras asmenų grupes, kurioms ir vadovavo. Todėl jau susipažinus su viešuoju sektoriumi ar savivaldos institucijų veikla ir turint tam tikrą darbo patirtį šioje vietos savivaldos srityje, tai leistų merui efektyviau dirbti, bendradarbiauti ir užtikrinti sklandų savivaldybės institucijų darbą, vietos gyventojų poreikių užtikrinimui. Taigi, keičiantis mero įgaliojimams ir ypatingai, merui tampant vykdomąja institucija, remiantis Bučaitė-Vilke ir Lazauskiene (2018) ypač svarbi administracinio darbo patirtis, ji merui yra būtina ir jam suteikia dar didesnę svarbą, kaip savivaldybės lyderiui galinčiam tinkamai koordinuoti savivaldybės išteklius ir palaikyti bendradarbiavimą su suinteresuotomis efektyvia savivaldybės ir paties mero darbu šalimis.

Apibendrinant, galima teigti, kad keičiantis mero įgaliojimams, keičiasi ir asmeninių kompetencijų laukas ir šių kompetencijų poreikis, aktualiausios kompetencijos reikalingos merams yra lyderystė – sugebėjimas vadovauti, bei turimos administracinės žinios.

1.2. Mero institucijos įgaliojimų kaitos veiksniai

1.2.1. Mero lyderystė – stipraus mero poreikis

Išiaiškinus, kaip keitėsi savivaldybės struktūros modeliai, turėję įtakos mero įgaliojimų kaitai Lietuvoje, svarbu sužinoti ir tai, kokie veiksniai galėjo lemti tų įgaliojimų pokytį. Vienas iš svarbiausių veiksnių, kodėl visu Nepriklausomybės laikotarpiu keitėsi mero įgaliojimai yra lyderystė. Meras turi būti ne tik formalus savivaldybės vadovas, bet ir lyderis, kuris efektyviai vykdo jam Vietos savivaldos įstatyme nustatytus įgaliojimus, administravimą, tačiau ir asmuo, kuris sugeba į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesą įtraukti ir vietos bendruomenes, gyventojus ar kitas institucijas. Remiantis Rajca (2021), lyderiui yra svarbu užtikrinti, kad jo vadovavimas būtų matomas vietos

bendruomenei ir maksimaliai veiksmingas. Galima teigti, kad mero lyderystė tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu, užtikrina savivaldybės sėkmę sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinimo proceso metu. Remiantis Northouse (2019) galima išskirti dvi aktualiausias lyderystės teorijas, tai: transformacinė ir situacinė lyderystė.

Transformacinė lyderystė: orientuota į pasekėjų įkvėpimą ir motyvavimą siekti bendrų tikslų. Ši požiūrį taikantys merai dažnai aktyviai bendrauja su bendruomenės nariais, išsako aiškią viziją ir skatina naujovišką politiką (Bass and Riggio, 2005). Lietuvos savivaldybių kontekste transformacinė lyderystė labiausiai pastebima tų merų darbe, kurie vykdydami, jiems suteiktus įgaliojimus, akcentuoja dalyvaujamąjį valdymą ir skatina dar nebandytus procesus savivaldybėje.

Aktyvus dalyvaujamas valdymas, kai į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesą yra įtraukiami vietos gyventojai, remiantis Bentzen (2020), skatina išipareigojimą prieš gyventojus ir pasak Ordonez (2023) turi didelę įtaką tam ar vietos gyventojai palaikys merą ir ar eis už jį balsuoti rinkimų metu. Mero lyderystė įtraukiant gyventojus į sprendimų priėmimą yra itin svarbi, nes, kai bendruomenės ar atskiri gyventojai sulaukia dėmesio iš savivaldybės mero, ar supranta, kad jie turi mero palaikymą, jie yra linkę susitapatinti su meru (Ordonez, 2023) ir taip, tiek mero lyderystė, tiek mero atskaitomybė prieš gyventojus tampa dar labiau aktualesnė, tai skatina mero įgaliojimų pokytį, merui iš atstovaujamosios institucijos dalies tapti vykdomąja institucija, kuria pasitiki vietos bendruomenė. Pasak Astrausko and Čelkės (2023) labai vertinamas vietos lyderių sugebėjimas išsakyti ir perteikti savo misiją, viziją vietos gyventojams, įtraukti juos į savivaldybėje priimamų sprendimų procesus. Įtraukiant vietos gyventojus į sprendimų priėmimo procesą, remiantis Žofčinová et al. (2022) dažniau yra palaikomos jų iškeltos iniciatyvos, taip pat geriau atstovaujami vietos bendruomenių interesai.

Transformacinė lyderystė pasižymi labai aktyviu ir inovatyviu vietos bendruomenių įtraukimu į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesus ir į bendrai vietos savivaldos pokytį. Pasak Kiurienės (2014), pokyčius vietos savivaldoje padeda užtikrinti ir Vietos savivaldos įstatyme nustatyti principai. Vienas iš šių principų – atsakomybės savivaldybės bendruomenei principas, kuris nustato, kad meras atsako už savo veiksmus, tiesiogiai prieš vietos bendruomenę. Galima teigti, kad šis principas, taip pat, skatina merą užtikrinti dalyvaujamosios demokratijos procesus, kai tam, kad būtų užtikrinta atskaitomybė ir gyventojų interesai būtų patenkinti, meras į sprendimų priėmimą įtraukia ir vietos bendruomenes. Roberts (2020) atkreipia dėmesį, kad nors meras ir yra laikomas lyderiu, tačiau be bendruomenės įtraukimo, kas liečia ir tiesioginių rinkimų įvedimą, lemiantį įgaliojimų pokyčio poreikį ir gyventojų neįtraukimo į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesus ir be savivaldybės tarybos palaikymo, netenka savo autoriteto ir net ir turimos jo galios yra daug labiau ribotos.

Situacinė lyderystė: ši lyderystės teorija rodo, kad veiksmingi lyderiai pritaiko savo stilių pagal kontekstą ir savo rinkėjų poreikius. Šis lankstumas yra labai svarbus merams, kurie turi naršyti sudėtingoje ir dinamiškoje aplinkoje, subalansuoti ekonominį, socialinį ir politinį spaudimą. Lietuvoje situacinė lyderystė tampa vis aktualesnė, nes savivaldybės susiduria su įvairiais iššūkiais – nuo miesto plėtros valdymo iki kaimo gyventojų mažėjimo problemos sprendimo (Stanišauskas, 2021). Taip pat, svarbu atsižvelgti į vieną svarbiausių situacinės lyderystės aspektų, tai – krizės, kurios, taip pat, gali įtakoti mero įgaliojimų pokytį, suteikiant jam platesnius įgaliojimus veikti esant įvairioms situacijoms.

Dažnai mero institucijos lyderystė pasireiškia įvairių nepaprastųjų situacijų metu, kuomet merams, sprendžiant iškilusius iššūkius, kaip lyderiams, pasak Miellet (2022) tenka panaudoti visus savo administracinius resursus ir gebėjimus bendradarbiaujant tiek su vietos bendruomenėmis, tiek su

centrinės valdžios atstovais. Funk (2020) teigia, kad lyderystė būtina ir jos poreikis dažniausiai pastebimas tuo metu, kai reikia priimti staigius sprendimus ir svarbu, kad tie staigūs sprendimai būtų skaidrūs ir meras, kaip lyderis, juos priimtų pagrįstai įvertinęs visas, tuo metu, esančias aplinkybes.

Ypatingas laikotarpis buvo koronaviruso krizė, palietusi visas valstybes. Remiantis Garavaglia et al. (2021) COVID-19 krizės laikotarpio metu, ypač išryškėjo merų lyderystė, kai merai, patys asmeniškai daug bendravo su vietos gyventojais, nuotoliniu būdu, palaikant nuolatinę komunikaciją apie sveikatos apsaugos situaciją savivaldybėse, teikė informaciją ir nurodymus dėl įvairių savivaldybių teritorijose taikomų apribojimų. Taip pat, merai į savo sprendimų priėmimą ir jų įgyvendinimą, pasak Garavaglia et al. (2021) krizės metu daug aktyviau, nei įprastai įsitraukė į bendradarbiavimą su kitomis institucijomis, koordinuojant sveikatos apsaugos priemonių savivaldybių teritorijose užtikrinimą, į saugos priemonių įgyvendinimą taip pat, buvo įtraukti ir savanoriai, kitos organizacijos, kurie padėjo užtikrinti tvarką viešose vietose, viešajame transporte, administraciniuose pastatuose, prekybos vietose.

Krizinių situacijų kontekste, platesnių įgaliojimų, nei vien tik atstovaujamosios institucijos galių suteikimas, sukuria galimybę merui greitai reaguoti į staigiai besikeičiančią situaciją, taip pat, užtikrinti, kad į krizinių situacijų valdymą būtų įtrauktos vietos bendruomenės, atsakingos tarnybos ir kitos institucijos. Nors dažniausiai, situacinė lyderystė pasireiškia kriziniu laikotarpiu, tačiau svarbu atsižvelgti į tai, kad mero, kaip lyderio gebėjimas susitvarkyti su tokiomis situacijomis parodo, kad meras turi lyderio, kuriuo seka vietos gyventojai bruožų. Taigi, situacinė lyderystė, gali tapti vienu iš aspektų skatinančių mero, kaip institucijo, kaip lyderio palaikymą ir įgaliojimų pokytį bendradarbiavimo su vietos bendruomenėmis kontekste.

Remiantis Žilinsku (2023) Lietuvoje vis labiau akcentuojamas dalyvaujamojo valdymo principas, kai savivaldybėse diegiamos įvairios piliečių konsultacinės tarybos ir skaitmeninės platformos, skirtos galimam visuomenės įtraukimui į sprendimų priėmimo procesus. Nepaisant vietos valdymo pažangos, Lietuvoje merai susiduria su keliais iššūkiais, kurie turi įtakos jų gebėjimui vadovauti efektyviai ir atrodyti tikrais lyderiais. Šie iššūkiai apima politinį spaudimą, ribotus finansinius išteklius ir miesto ir kaimo skirtumų valdymo sudėtingumą. Taip pat, pastebima, kad merai dažnai dirba sudėtingoje politinėje aplinkoje, kur sprendimams gali turėti įtakos partiniai interesai. Lietuvoje politinis susiskaldymas savivaldybių lygmeniu gali apsunkinti politikos įgyvendinimą, ypač kai trūksta vietos tarybos narių sutarimo ir pritarimo (Juknevičius, 2023). Tam reikia stiprių derybų ir konfliktų sprendimo įgūdžių.

Dar vienas iššūkis, kurį meras privalo įveikti – tai riboti finansiniai ištekliai. Kitaip tariant, tai yra nuolatinis iššūkis daugeliui Lietuvos savivaldybių merų. Merai, kaip savivaldybės vadovai, turi subalansuoti konkuruojančius prioritetus, tokius kaip investicijos į infrastruktūrą, viešųjų paslaugų teikimas, ekonominės plėtros skatinimas, ypač tai aktualu, kai merai nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo tapo vykdomąja institucija. Priklausomybė nuo ES finansavimo prideda dar vieną iššūkį, nes savivaldybės, kartu su merais turi pereiti ilgus biurokratinis procesus, kad gautų savivaldybei reikalingas dotacijas ir subsidijas (Balčytis, 2022).

Miesto ir kaimo skirtumų valdymas – dar vienas sudėtingas iššūkis Lietuvos merams, kaip savivaldybės vadovams ir vykdomosios institucijoms. Miestų savivaldybės turi didesnes ekonominės galimybes ir gauna didesnes daugiau išteklių, finansų visai savivaldybės veiklai, o kaimo savivaldybės dažnai tenka kovoti su gyventojų skaičiaus mažėjimu ir ribotomis galimybėmis naudotis paslaugomis. Atsižvelgiant į tai, pasak Stanišausko (2021) Veiksmingam mero vadovavimui

reikia pritaikytų strategijų, kurios atitiktų unikalius miesto ir kaimo bendruomenių poreikius, kadangi miestų ir kaimiškųjų vietovių merai susiduria su skirtinga problematika ir tai reikalauja skirtingų, vietos lyderiui svarbių savybių.

Lietuvos merai vis dažniau imasi lyderystės ir skatina viešojo ir privataus sektorių partnerystes, siekdami, kad jų savivaldybėse būtų finansuoti ir įgyvendinti įvairūs infrastruktūros projektai. Šių partnerystių dėka pritraukiamos privačios investicijos, todėl savivaldybės gali imtis didelio masto projektų, kuriuos būtų sunku finansuoti savarankiškai. Pavyzdžiui, viešojo ir privataus sektorių partnerystės panaudojamos kuriant modernias sporto bazines ir atsinaujinančios energijos infrastruktūrą (Valančius, 2022).

Taip pat, svarbu atsižvelgti ir į tai, kad merai, kaip lyderiai skatina bendruomenės vadovaujamas iniciatyvas, šis skatinimas pasirodė esąs veiksmingas skatinant pilietinį dalyvavimą ir vietos plėtrą. Kai kurie merai iniciavo dotacijų programas, kurios įgalina gyventojus siūlyti ir įgyvendinti projektus, tokius kaip parko atnaujinimas, kultūriniai renginiai ir socialinio verslumo projektai. Šis metodas „iš apačios į viršų“ ugdo bendruomeniškumo jausmą ir stiprina bendruomenių socialinę struktūrą (Žilinskas, 2023), taip pat, galima teigti, kad padidina pasitikėjimą merais.

Siekiant tikslingai pateikti mero vadovavimo ir lyderystės poveikį, mero įgaliojimų pokyčiams, toliau pateikiama merų, sėkmingai įgyvendinusių pertvarkos politiką savo savivaldybėse, atvejų pavyzdžiai. Vilniaus miesto meras savo kadencijos laikotarpiu pasižymėjo inovatyviu požiūriu į miesto plėtrą. Jo skatinama, savivaldybės administracija daugiausia dėmesio skyrė žaliosioms iniciatyvoms, tokioms, kaip viešųjų erdvių apželdinimas ir pan., viešojo transporto gerinimui – naujų transporto priemonių įsigijimui ir įvairiems kultūros atgaivinimo projektams – menas, meno pasirodymai viešosiose erdvėse. Pėstiesiems palankių zonų įvedimas ir investicijos į atsinaujinančią energetiką Vilnių pavertė darnaus miestų planavimo pavyzdžiu (Juknevičius, 2023).

Druskininkų meras, imdamasis iniciatyvos, pasitelkęs savivaldybės administraciją, investuodamas į sveikatingumo turizmą ir rekreacines patalpas, miestą pavertė pirmaujančiu miestu turizmo Lietuvos turizmo srityje. Jo vadovavimas ir keliamos iniciatyvos, sulaukusios savivaldybės tarybos narių ir savivaldybės administracijos palaikymo, pritraukė didelių investicijų, padidino vietos užimtumą, o Druskininkai tapo, galima teigti, kaip vidaus ir tarptautinio turizmo centru šalyje (Balčytis, 2022).

Nors efektyvus vadovavimas ir lyderystė gali žymiai pagerinti vietos valdymą, merai susiduria su daugybe iššūkių, kuriems reikia naujoviškų ir strateginių sprendimų. Šių iššūkių sprendimas yra labai svarbus skatinant tvarų vystymąsi ir užtikrinant vietos bendruomenių gerovę.

Vienas iš svarbiausių iššūkių, su kuriuo susiduria savivaldybės, kartu ir merai, kaip jų vadovai, yra ribota vietos savivaldos autonomija. Nors ir yra skatinamas ir palaikomas nacionalinės ir vietos valdžių atskyrimas, savivaldybės turi veikti pagal griežtus nacionalinius reglamentus, todėl jos susiduria su dažnomis biurokratinėmis kliūtimis, kurios lėtina sprendimų priėmimo procesus. Šis suvaržymas turi įtakos tiek pačių savivaldybių gebėjimui veikti, tiek merų gebėjimui inicijuoti įvairių projektų įgyvendinimą ir sėkmingai prisitaikyti prie vietos poreikių. Siekiant tai išspręsti, buvo raginama didinti decentralizaciją ir skatinti reformas, kurios suteiktų savivaldybėms didesnę biudžeto ir administracinių sprendimų kontrolę (Juknevičius, 2023).

Merai, pasitelkdami savivaldybių administracijas, dažnai turi derinti konkuruojančius prioritetus, tokius kaip ekonominė plėtra, vietos gyventojų socialinė gerovė ir aplinkos tvarumas. Pavyzdžiui, investuojant į infrastruktūrą gali tekti sulėtinti tam tikrų socialinių paslaugų teikimo ar aplinkosaugos projektų įgyvendinimo procesus. Norint subalansuoti šiuos poreikius, būtinas veiksmingas prioritetų

nustatymas ir strateginis planavimas. Kai kuriose Lietuvos savivaldybėse kaip sprendimas buvo įdiegtas dalyvaujamojo biudžeto sudarymas, leidžiantis gyventojams pasisakyti, kaip skirstomi ištekliai (Lietuvos Savivaldybių asociacija, 2023). Šis metodas ne tik padidina skaidrumą, bet ir suderina vietos lyderių pozicijas su bendruomenės prioritetais.

Lietuva, kaip ir daugelis kitų Europos šalių, susiduria su demografiniais iššūkiais, įskaitant gyventojų mažėjimą ir senėjimą. Šios tendencijos daro spaudimą savivaldybių institucijoms, savivaldybės administracijai, pritaikyti paslaugas ir infrastruktūrą, sprendžiant problemą dėl mažėjančios mokesčių bazės. Kaimiškųjų vietovių savivaldybėms ir merams, nors ir skatinant įvairias iniciatyvas, ypač sunku išlaikyti jaunimą ir pritraukti naujų gyventojų. Siekiant užkirsti kelią šiems demografiniams pokyčiams, nagrinėjamos tokios strategijos kaip vietos verslumo skatinimas, investicijos į skaitmeninę infrastruktūrą ir šeimai palankios politikos kūrimas (Stanišauskas, 2021).

Savivaldybių bendradarbiavimas, kuris dažniausiai ir prasideda nuo merų, tampa vis svarbesnis sprendžiant bendrus iššūkius, tokius kaip aplinkos valdymas ir regioninė plėtra. Lietuvoje, kai kurie merai imdamiesi lyderystės, inicijavo savivaldybių partnerystes, siekdami sutelkti išteklius ir koordinuoti didelio masto projektus, įtraukiančius pavyzdžiui atliekų tvarkymo ar viešojo transporto sistemas. Šios partnerystės gali padidinti paslaugų teikimo efektyvumą, tačiau joms šioms iniciatyvoms visada reikia tvirto, lyderyste paremto vadovavimo ir noro bendradarbiauti peržengiant savivaldybių ribas (Valančius, 2022).

Socialinė sanglauda yra pagrindinis bendruomenės gerovės aspektas, o merai vaidina lemiamą vaidmenį skatinant įtraukią ir darnią visuomenę. Tai apima socialinės nelygybės klausimus, kultūrinės integracijos skatinimą ir pažeidžiamų gyventojų paramą.

Merai prisideda prie socialinių skirtumų mažinimo savo savivaldybėse, užtikrindami, kad visi gyventojai turėtų vienodas galimybes naudotis paslaugomis ir iš šių paslaugų kylančiomis galimybėmis. Tai apima investicijas į prieinamą būstą, kokybiško išsilavinimo teikimą ir sveikatos priežiūros iniciatyvų rėmimą, tai apima viešųjų paslaugų teikimą. Lietuvoje kai kurie merai pradėjo programas, skirtas socialinei atskirčiai mažinti, ypač ekonomiškai nepalankiose vietovėse (Žilinskas, 2023). Šios pastangos yra būtinos skatinant socialinį stabilumą ir ekonominį atsparumą.

Kalbant apie merų lyderystę vietos savivaldoje – būtina trumpai apibrėžti ir mero vadovavimo ateities perspektyvas. Galima teigti, kad mero vadovavimo ateitį Lietuvoje lems kylančios tendencijos, tokios kaip skaitmenizacija, klimato kaita, kintantys piliečių lūkesčiai. Merai turės prisitaikyti prie šių tendencijų ir toliau spręsti ilgalaikius iššūkius.

Skaitmeninė transformacija vaidins pagrindinį vaidmenį formuojant būsimą valdymą. Merai skatinantys ir įsitraukiantys į išmaniųjų miestų technologijas ir duomenimis pagrįstų sprendimų priėmimą, bus geriau pasirengę valdyti savivaldybių augimą ir pagerinti viešųjų paslaugų teikimą. Skaitmeninių valdymo platformų, tokių kaip e. valdymo sistemos ir duomenų suvestinės, pritaikymas gali padidinti veiklos ir teikiamų paslaugų skaidrumą ir efektyvumą (Valančius, 2022).

Taip pat, vienas iš galimų iššūkių itin platus, tai klimato kaita, reikalaujanti ir aktyvaus savivaldybių ir jų institucijų įsitraukimo ir sprendimų. Merai, pasitelkdami savivaldybės administraciją ir partnerystes su privačiu sektoriumi, turės teikti pirmenybę įvairiems klimato kaitos veiksniams, investuoti į atsinaujinančią energetiką, tvarų transportą ir žaliąją infrastruktūrą. Lietuvoje, kai kurios savivaldybės, skatinamos metų, jau ėmėsi žingsnių mažindamos anglies pėdsaką, tačiau norint pasiekti nacionalinius ir ES klimato tikslus reikės priimti dar atsakingesnius sprendimus ir imtis dar aktyvesnių politikos priemonių (Stanišauskas, 2021).

Demografiniai pokyčiai ir toliau turės įtakos vietos valdymui. Merai turės parengti strategijas, kaip pritraukti ir išlaikyti jaunus gyventojus, kartu patenkindami senstančios visuomenės poreikius. Tai galėtų apimti tokias iniciatyvas kaip jaunimui palankių erdvių kūrimas, mokymosi visą gyvenimą skatinimas ir sveikatos priežiūros paslaugų senjorams gerinimas (Juknevičius, 2023).

Apibendrinant, merų lyderystė ir jos poreikis yra vienas iš svarbiausių veiksnių įtakančių jo paties įgaliojimų kaitą. Lietuvoje merai turi pereiti sudėtingą politinių, ekonominių ir socialinių iššūkių kelią, siekdami įgyvendinti inovatyvią ir įtraukią politiką, tam yra reikalingi ir platesni, ne tik atstovaujamosios institucijos įgaliojimai. Sėkmingų merų pavyzdžiai rodo veiksmingos lyderystės potencialą paskatinti teigiamus pokyčius, tačiau reikia nuolat dėti pastangas siekiant pašalinti nuolatinius skirtumus ir išteklių ribotumą. Tobulėjant vietos valdymui, merų vaidmuo išliks esminis savivaldybių bendruomenių gerovei, tuo pačiu ir plečiant mero įgaliojimus, suteikiant jam daugiau galios veikti. Kaip jau minėta, pasak Stučka (2024), meras ne tik, kaip savivaldybės vadovas, bet ir kaip politikas, turi ir turės dirbti efektyviai ir priimti apgalvotus sprendimus, tuo parodydamas savo lyderystę savivaldybėje tuo tikslu, kad jį renkantiems vietos gyventojams parodytų, kad meras nėra tik institucija minimaliai vykdanči jai nustatytus įgaliojimus ir sprendžiant kylančius iššūkius, bet ir autoritetas, kuriuo galima remtis, pasitikėti jo priimamais sprendimais, taip, taip pat, padidėja ir mero tikimybė būti perrinkam vietos savivaldos rinkimuose. Taigi, mero lyderystė, jos parodymas ir bendradarbiavimas su vietos bendruomene yra vienas pagrindinių mero, kaip lyderio vaidmens aspektų lemiančių ir jo įgaliojimų pokytį, per stipraus mero poreikį.

1.2.2. Tiesioginiai mero rinkimai

Apžvelgus mero lyderystės ir stipraus mero poreikį, kaip vieną iš mero įgaliojimų kaitos veiksnių, įtakojusių ir vis dar įtakančių mero įgaliojimų kaitą, svarbu atsižvelgti į dar vieną veiksni, turintį įtakos mero įgaliojimų pokyčiui, tai – tiesioginiai mero rinkimai. Tiesioginiai mero rinkimai reiškia procesą, kai merus tiesiogiai renka rinkėjai, o ne skiria savivaldybių tarybos. Ši sistema kontrastuoja su netiesioginiais rinkimais, kai tarybos nariai merą rinko iš savo tarpo – iš savivaldybės tarybos narių. Teoriškai tiesioginiai rinkimai yra pagrįsti demokratiniiais principais, pabrėžiančiais visuomenės suverenitetą ir tiesioginį atstovavimą (Pitkin, 1967). Tiesioginiai mero rinkimai laikomi priemone didinti politinę atskaitomybę, stiprinti pilietinį įsitraukimą ir suteikti aiškius įgaliojimus savivaldybių vadovams - merams.

Lietuvoje tiesioginiai merų rinkimai buvo įvesti palyginti neseniai, nuo 2015 metų, kai buvo priimta Konstitucijos pataisa, kuri atvėrė kelią tiesioginiams mero rinkimams, gerokai pakeisdama vietos valdymą. Šiuo pakeitimu buvo siekiama padidinti skaidrumą ir leisti gyventojams daryti tiesioginę įtaką vietos savivaldai (Lietuvos Respublikos Seimas, 2015), remiantis Plakans (2011) tiesioginių mero rinkimų įvedimas paskatino didesnę dėmesį reikalams vykstantiems vietos savivaldoje.

Tiesioginių mero rinkimų įgyvendinimas yra siejamas su demokratine, lyderystės ir politinės atskaitomybės teorijomis, kuriose pabrėžiamas tiesioginių rinkimų potencialas stiprinti tiek paties mero poziciją savivaldybėje ir vietos savivaldoje, tuo pačiu, stiprinti ir demokratinę valdymą ir atskaitomybę vietos savivaldoje:

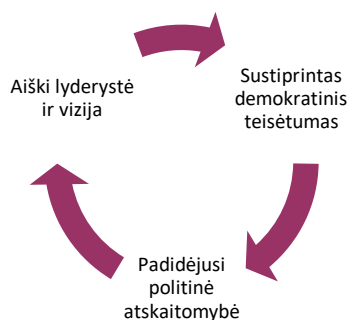
- *Demokratinė teorija* remiasi tuo, kad valdžia turi priklausyti žmonėms, o išrinkti atstovai turi būti atskaitingi juos išrinkusiems rinkėjams. Tiesioginiai mero rinkimai įgyvendina šį principą, suteikiant piliečiams teisę pasirinkti savo lyderius ir periodiškai už juos balsuoti. Šis procesas skatina nuosavybės ir teisėtumo jausmą, nes merai savo mandatą gauna tiesiogiai iš rinkėjų (Dahl, 1989). Pasak Kersting and Vetter (2013) įvesti tiesioginiai mero rinkimai yra

viena iš geriausių priemonių užtikrinančių demokratinius procesus vietos savivaldoje, rinkėjai jaučia, kad jų suteiktas mandatas renkamam asmeniui yra suteikiamas būtent jų dėka.

- *Lyderystės teorija*, pavyzdžiui, kaip anksčiau minėta transformacinė lyderystė, pabrėžia viziją turinčių ir charizmatiškų lyderių svarbą skatinant pokyčius vietos savivaldoje. Tiesioginiai mero rinkimai gali paskatinti tokio tipo lyderystę, suteikdami ir įtakodami įgaliojimų/galių plėtrą asmenims, galintiems įkvėpti ir sutelkti vietos bendruomenes, sudominti jas vietos savivaldoje vykstančiais procesais ir skatinti dalyvaujamąjį valdymą (Bass & Riggio, 2006).
- *Politinės atskaitomybės teorija* pabrėžia, kad politinė atskaitomybė yra pagrindinė veiksmingo valdymo sudedamoji dalis. Tiesioginiai rinkimai daro merus labiau atskaitingus visuomenei, o ne politinėms partijoms ar savivaldybių taryboms, pasak Sweeting and Hambleton (2020) tokie rinkimai yra vienas iš veiksnių mažinančių politinių partijų įtaką merui vykdant savo įgaliojimus. Tuo pačiu, ši sistema skatina merus labiau reaguoti į piliečių poreikius ir skaidriai dalyvauti sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesuose, tai labai aktualu merams, siekiantiems perrinkimo (Northouse, 2019).

Tiesioginiai mero rinkimai yra susiję su keliais privalumais, kurie prisideda prie mero įgaliojimų pokyčio, kartu su jais ir veiksmingesnio bei demokratiškesnio vietos valdymo (Žr. 2 pav.).

2 pav. Tiesioginių mero rinkimų privalumai



Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

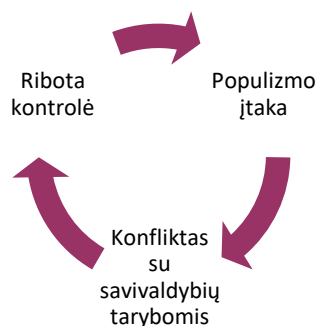
Vienas iš svarbiausių tiesioginių mero rinkimų privalumų yra padidėjęs arba sustiprintas demokratinis teisėtumas, atsirandantis dėl tiesioginių rinkimų. Pasak Lazauskienės (2016) ir Bučaitės-Vilkės ir Žilio (2016) tiesioginiai mero rinkimai paskatino tai, kad gyventojai pradėjo aktyviau dalyvauti rinkimuose, taip pat, išaugo gyventojų, vietos bendruomenių noras įsitraukti į visą savivaldybėje vykstančių procesų iniciavimą, tuo pačiu ir jų vykdymą ar įgyvendinimą. Šis teisėtumas stiprina mero autoritetą ir mandatą įgyvendinti rinkėjų valią atspindinčią politiką. Lietuvoje tiesioginių rinkimų įvedimas padidino visuomenės pasitikėjimą savivaldybių institucijomis, vadovybe (Balčytis, 2022). Pasak Mikalausko (2016) piliečių įgalinimas, leidžiant jiems tiesiogiai rinkti merą ir suteikti jam pasitikėjimo mandatą įtakoja ir mero diskrecinių galių pokyčius, jų plėtrą.

Antrasis tiesioginių merų privalumas ir vienas iš veiksnių, kodėl buvo įvesti tiesioginiai mero rinkimai yra padidėjusi mero atskaitomybė. Pasak Copus et al. (2016) tiesioginiai rinkimai turi labai didelę įtaką mero atskaitomybei ir visiems procesams, nuo jų priėmimo ir įgyvendinimo. Remiantis Mažyliu ir Leščiauskaite (2015) iki 2015 metų meras buvo atskaitingas tik savivaldybės tarybai, o įvedus tiesioginius rinkimus, meras tapo atskaitingu ir vietos bendruomenei. Labiau tikėtina, kad tiesiogiai išrinkti merai bus atsakingi už savo veiksmus ir politiką. Ši atskaitomybė ugdo merų atsakomybės jausmą, skatina juos būti skaidresnius ir aktyvesnius sprendžiant bendruomenės

rūpesčius. Tyrimai parodė, kad valstybėse, kuriose organizuojami tiesioginiai mero rinkimai, vietos gyventojai, piliečiai dažnai jaučia didesnę pasitikėjimą meru, vietos savivalda (Žilinskas, 2023). Kaip teigia Bucaktepe (2024), tiesioginių rinkimų vietos savivaldoje įvedimas turi didelę įtaką savivaldybės mero sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinimo skaidrumui, taip užtikrinamas vietos gyventojų įtraukimas į vietos valdymą, kartu, pasak Wollman (2014) renkant instituciją tiesiogiai, užtikrinama šios institucijos kontrolė, ne tik iš savivaldybės, bet ir vietos bendruomenių pusės.

Tiesioginiai mero rinkimai suteikia rinkėjams galimybę pasirinkti kandidatus pagal savo viziją ir lyderio savybes, pasak Mikalausko (2016), toks aiškumas leidžia merams išsikelti ilgalaikius strateginius tikslus ir jų siekti turint aiškų mandatą. Priešingai, netiesiogiai išrinkti merai gali susidurti su sunkumais įtvirtindami valdžią, nes jų teisėtumas dažnai siejamas su savivaldybės tarybos dinamika (Stanišauskas, 2021). Remiantis Stučka (2024), meras turėdamas tiesioginį mandatą, gali naudotis savo turimu autoritetu ir svarbu yra tai, kad to įtakoje, labai pasireiškia arba turi didelę tikimybę pasireikšti mero, kaip lyderio savybės, kas skatina merą savo pareigas vykdyti atsakingai, veiksmingai ir, kad jo politika atliekami darbai, priimami sprendimai būtų matomi, todėl, kad, pasak Hambleton, Sweeting and Oliver (2022) į tiesiogiai išrinktam merui yra skiriamas didesnis dėmesys ir jis yra labiau matomas, o būnant atskaitingu vietos bendruomenei ir savo įgaliojimus vykdant tinkamai, pasak Stučkos (2024) didėja ir tikimybė, kad meras bus perrinktas. Matant tokį teigiamą poslinkį įvedus tiesioginius rinkimus, iš gyventojų kyla ir poreikis, kad jų tiesiogiai renkami merai turėtų ir platesnius įgaliojimus, kuriais jie galėtų įgyvendinti vis didėjančius bendruomenės poreikius.

Nepaisant privalumų, tiesioginiai mero rinkimai neapsieina be iššūkių/trūkumų. Tokia sistema gali sukelti įvairių valdymo ir politinių problemų (Žr. 3 pav.).



3 pav. Tiesioginių mero rinkimų trūkumai

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Viena iš tiesioginių mero rinkimų kritikų yra galima populistų lyderių galimybė įgyti valdžią apeliuojant į emocijas, o ne į esminius politikos pasiūlymus vietos savivaldoje. Populistiniai merai gali teikti pirmenybę trumpalaikiam populiarumui, o ne ilgalaikiam savivaldybės valdymui, strategijai, todėl gali būti priimami netvarūs sprendimai. Stučka (2024) pastebi, kad merui tai partijai, kuri- sudaro savivaldybės tarybos daugumą, išryškėja ir tokie aspektai, kaip savivaldybės biudžete, prieš rinkimus, yra numatoma daugiau lėšų skirti savivaldybės teritorijoje esantiems keliams ar viešosioms paslaugoms teikti, vėliau parodant, kad prie to labai prisidėjo ir pats meras. Pasak Juknevičiaus (2023) Lietuvoje buvo nerimaujama dėl populizmo įsigalėjimo vietos savivaldoje, įvedus tiesioginius mero rinkimus.

Dar vienas iš tiesioginių mero rinkimų iššūkių ir įgaliojimų pokytį skatinančių aspektų yra mero ir savivaldybės tarybos sąveika, ypač, kai meras ir savivaldybės tarybos dauguma, jos nariai,

priklauso skirtingoms politinėms partijoms. Šis pasidalinimas gali sukelti valdymo aklavietę, apsunkindamas vietos politikos įgyvendinimą ir efektyvų savivaldybės reikalų tvarkymą. Kova tarp merų ir tarybų buvo nuolatinė problema Lietuvos savivaldybėse, turėjusi įtakos efektyvios politikos įgyvendinimui (Valančius, 2022) ir savivaldybės institucijų įgaliojimų pokyčiui. Urmonas ir Novikovas (2011) pastebi, kad įtakos nesutarimams, įteisinus tiesioginius mero rinkimus, turėjo ir įgaliojimų padalinimas, kai tiek savivaldybės taryba, tiek meras nežinojo, kokios yra jų kompetencijos ribos, kiek taryba gali merą kontroliuoti, o kiek, tuo pačiu, meras turi būti jai atskaitingas. Siekiant aiškaus įgaliojimų apibrėžimo, sekė ir poreikis keisti svaivaldybės institucijų, mero ir savivaldybės tarybos įgaliojimus.

Tiesioginiai mero rinkimai gali būti viena priežasčių įtakojančių valdžios sutelkimą vieno asmens rankose, o tai, taip pat, kelia susirūpinimą dėl ribotos kontrolės ir savivaldybės institucijų pusiausvyros. Stiprinant mero institutą suteikus jam tiesioginį mandatą, stiprėjantis valdžios sutelkimas gali pakenkti demokratiniam valdymui, ypač jei meras naudojasi savo įgaliojimais, kad susilpnintų savivaldybės tarybą, net ir būdamas jos nariu. Siekdamos sumažinti šią riziką, kai kurios šalys įdiegė mechanizmus, užtikrinančius didesnę mero veiksmų priežiūrą (Pitkin, 1967).

Apibendrinant, remiantis demokratine, politinės atskaitomybės, lyderystės teorijomis ir pagrindiniais jas apibrėžiančiais bruožais, taip pat, populizmo įtaka, sąveika su taryba ir didesnės valdžios sutelkimu vieno asmens rankose, galima teigti, kad tiesioginiai mero rinkimai turi didelės įtakos savivaldybės institucijų, mero įgaliojimų pokyčiui, todėl, kad tiesioginių rinkimų įvedimas ir poreikis, šalyje išryškino pagrindinius aspektus, kurie tiek teigiamai, tiek neigiamai paveikia mero, visos savivaldybės darbą ir mero sąveiką su savivaldybės taryba.

1.2.3. Mero ir savivaldybės tarybos sąveika

Išanalizavus mero įgaliojimų pokyčiui įtakos turinčius veiksnius, kaip: mero lyderystės – stipraus mero poreikis ar įvesti tiesioginiai rinkimai, svarbi ir mero ir savivaldybės tarybos sąveika, kitaip tariant, valdžios padalinimo principo įgyvendinimas savivaldybėse. Remiantis Kakliu (2019), valdžios padalinimo principas yra aspektas, kuris garantuoja institucijų pusiausvyrą (tarp jų ir savivaldybėje) ir tarpusavio kontrolę. Pasak Bakavecko (2005) yra įtvirtina savivaldos teisė, kurioje numatyta, kad ji yra įgyvendinama tiek per savivaldybės tarybą, tiek per vykdomąją instituciją, kuri tarybai yra atskaitinga, kaip pažymi Kosmačaitė (2022) mero atskaitingumas yra ne tik savivaldybės tarybai (įgyvendinant valdžios padalinimo principą), bet ir visiems savivaldybės gyventojams.

Taip pat, valdžių padalinimo principas jų kompetencijų laukų nustatymą ir savarankiškumo užtikrinimą. Wollmann (2014) pabrėžia bendradarbiavimu grindžiamo valdymo svarbą, kai merai glaudžiai bendradarbiauja su vietos tarybomis ir suinteresuotomis šalimis, taip siekiant visų savivaldybės institucijų ir bendrai vietos savivaldos tarpusavio bendradarbiavimo ir darbo efektyvumo.

Vienas iš mero įgaliojimų kaitos veiksnių, kalbant apie valdžios padalinimo principo įgyvendinimą savivaldybėse, sąveikoje ir bendradarbiavime su savivaldybės taryba, pasak Astrausko and Čelkės (2023), merui tapus atskira nuo savivaldybės tarybos, vykdomąja institucija yra galimi nuolatiniai šių institucijų – savivaldybės tarybos ir mero, kaip vykdomosios institucijos konfliktai. Tiesiogiai, vietos gyventojų išrinkti merai, pasak Ozoliūš (2015) pakankamai dažnai įsitraukia į įvairių veiksnių sąlygotas kovas dėl valdžios, įgaliojimų vykdymo su savivaldybių tarybomis. Tokie konfliktai tarp

atstovaujamosios ir vykdomosios institucijų galimi dėl įvairių politinių veiksnių (Narbón-Perpiñá and De Witte, 2017), kurie turi ar gali turėti įtakos visos savivaldybės ir jos institucijų darbo efektyvumui.

Taip pat, išskiriama, kad merai, kurie priklauso tai pačiai partijai, kuri sudaro savivaldybės tarybos daugumą, turi daugiau išteklių ir paramos savo darbotvarkei vykdyti, o nepriklausomi merai, nesantys savivaldybės tarybos daugumos dalimi, gali susidurti su didesniu pasipriešinimu (Flanagan, 2004), tai gali stabdyti savalaikį ir efektyvų savivaldybės institucijų darbą, Smith (2008). Smith (2008) pastebi, kad savivaldybių tarybų ir merų bendradarbiavimo kontekste didelę įtaką turėjo tiesioginių mero rinkimų įvedimas, kuris, tam tikru mastu sumažino partijų įtaką, bet taip pat sukūrė naują dinamiką, pavyzdžiui, nepriklausomi merai susirėmė su tarybos nariais iš nusistovėjusių partijų.

Pastebima, kad kai meras su savivaldybės tarybos dauguma priklauso tai pačiai partijai, gali kilti įvairių iššūkių, pavyzdžiui korupcijos galimybės. Pasak Kattel and Veemaa (2017) labai svarbu užtikrinti, kad savivaldybėje tinkamai veiktų mero darbą prižiūrinti institucija, kuri gali būti taryba padedanti spręsti kilusias problemas, taip pat, kaip pastebi Leach and Wilson (2004) labai svarbu suderinti stiprų mero valdžios ir įgaliojimų suteikimą su tvirta kontrole iš savivaldybės tarybos pusės, taip pat, labai svarbi ir pusiausvyra tarp šių dviejų institucijų.

Nors, pasak Lazauskienės (2016) yra įteisintos savivaldybės institucijų funkcijos, tačiau, kaip teigia Roberts (2020) vietos valdžios institucijų įgaliojimų apibrėžimai, turi tam tikrų trūkumų, dėl ko teisiniame reglamentavime pastebima ir pilkųjų zonų, kai tiek savivaldybės vykdomoji institucija, tiek atstovaujamoji tinkamai nežino, kur yra jų įgaliojimų ribos. Mastropaolo (2016) pastebi, kad reikia aiškių valdymo sistemų, kurios nubrėžtų merų ir tarybų vaidmenis ir atsakomybę, tam pritaria ir Mikalauskas (2016), kurio teigimu, turi būti aiškiai apibrėžtos institucijų įgaliojimų ribos, jas atskiriant, tuo pačiu siekiant, kad būtų išvengta nuolatinių kovų dėl valdžios. Wolman (2014) nuomone, svarbu turėti aiškiai apibrėžtą valdžių padalinimą vietos savivaldoje, kad būtų išvengta ne tik konfliktų tarp savivaldybės tarybos, bet ir valdžios sutelkimo viename asmenyje.

Apibendrinant, galima teigti, kad didžiausią įtaką mero įgaliojimų pokyčiui, sąveikai su savivaldybės taryba, turi valdžių padalinimo principo užtikrinimas, kai svarbu, kad būtų aiškiai apibrėžtos savivaldybės institucijų, mero, tarybos įgaliojimų ribos, kad kitą instituciją galintys apriboti visi įgaliojimai nebūtų vieno asmens rankose, svarbu tiksliai apibrėžti, kur ir kiek institucijos gali veikti, nepaliekant pilkųjų zonų, kai institucijoms kyla neaiškumų vykdant joms nustatytus įgaliojimus. Tiksliai apibrėžiant įgaliojimus, bus sprendžiama ir konfliktų tarp tarybos ir merų problema, tiek užtikrinant mero kontrolę ir atskaitingumą saviavldybės taryba, tiek mažinant politinių partijų ar politinės priklausomybės įtaką konfliktams su taryba. Taigi, matoma, kad mero įgaliojimų pokytį lemianti mero ir savivaldybės tarybos sąveika, yra dar vienas svarbus veiksnys įtakojantis institucijų įgaliojimų pokyčius, kuris yra lemiamas nuolatinių konfliktų ir ne visada aiškaus valdžių padalinimo principų taikymo.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Metodologinis tyrimo pagrindas

Teorinėje baigiamojo darbo dalyje apžvelgus mero institucijos įgaliojimų kaitos veiksnius teoriniame lygmenyje, svarbu atskleisti, kaip tie įgaliojimai keitėsi visu Nepriklausomybės laikotarpiu i koki poveikį mero institucijos įgaliojimų pokytis įvykęs nuo 2023 m. balandžio 1 d. turi pačiai mero institucijai, jo darbui, bendradarbiavimui su savivaldybės taryba, vykdam naujus, vykdomosios institucijos įgaliojimus, todėl keliamas baigiamojo darbo tyrimo **tikslas**: Atskleisti, mero įgaliojimų kaitą Lietuvoje nuo Nepriklausomybės atkūrimo ir jos priežastis bei šios kaitos poveikį mero institucijai po 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo.

Remiantis baigiamojo darbo teorinėje dalyje identifikuotais mero įgaliojimų kaitos veiksniais, tokiais, kaip lyderystė – stipraus mero poreikis, tiesioginių rinkimų įtaka bei sąveika su savivaldybės taryba ir šiuos veiksnius apibrėžiančiomis lyderystės, demokratijos, politinės atskaitomybės, valdžių padalinimo teorijomis, norint pasiekti šį nustatytą tikslą yra keliami šie **empirinės dalies uždaviniai**:

- 1) Išanalizuoti, kaip keitėsi mero įgaliojimai nuo Nepriklausomybės atkūrimo identifikuojant šios kaitos priežastis.
- 2) Atskleisti, kaip merai vykdo vykdomosios institucijos įgaliojimus nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojus Vietos savivaldos įstatymo pakeitimui.
- 3) Išanalizuoti, mero institucijos ir savivaldybės tarybos sąveiką pasikeitus mero įgaliojimams, įsigaliojus 2023 m. balandžio 1 d. Vietos savivaldos įstatymo pakeitimui.

Tyrimo tikslui pasiekti, pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą. Remiantis Aleknevičiene, Pociene ir Šupa (2020), tai pat Creswell (2009) atliekant kokybinį tyrimą, galima identifikuoti ir plačiau išanalizuoti išskylančias problemas, jų priežastis, su kokia problematika susiduriama konkrečiu metu, konkretaus žmogaus patirtis, elgesio motyvus, sąveikas su kitais tam tikrose situacijose, jo nuomonę. Tam pasirinkti du tyrimo metodai: Dokumentų-teisės aktų turinio analizė ir pusiau struktūruotas interviu.

Toliau pateikiama empirinio tyrimo dizaino schema, kuria buvo remiamasi atliekant tyrimą (Žr. 4 pav.)



4 pav. Empirinio tyrimo dizaino schema

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Tyrimo dizaino schemoje galima matyti, kad tyrime taikyti jau anksčiau paminėti du metodai: dokumentų-teisės aktų turinio analizė bei pusiau struktūruotas interviu. Dokumentų turinio analizėje nagrinėti mero įgaliojimų kaitai nustatyti aktualūs teisės aktai, tokie kaip vietos savivaldos įstatymas, Konstitucinio teismo nutarimai ir kt. Interviu buvo analizuojama mero įgaliojimų pasikeitimo po 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įtaka mero darbui ir jo ir savivaldybės tarybos sąveikai į tyrimą įtraukus 3 savivaldybių merus ir po 1 tų pačių savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovą.

2.2. Dokumentų – teisės aktų turinio analizė ir jos taikymas

Tyrimo metodas. Remiantis Bowen (2009) dokumentų analizė yra sisteminis dokumentų turinio tyrimas, kurio metu pasiekama ribota informacija nurodyta įvairiuose dokumentuose. Šis metodas pasirinktas todėl, kad teisės aktuose – įstatymuose, Konstitucinio teismo nutarimuose ir išaiškinimuose nurodyta informacija yra objektyvi ir atspindinti oficialią valstybės poziciją. Taip pat, svarbu atsižvelgti ir į tai, kad dokumentų arba teisės aktų analizė leidžia suprasti, kaip ir ko įtakojami, šiuo atveju, keitėsi paties mero pareigybė ir turimi įgaliojimai nuo Nepriklausomybės atkūrimo, tik įsigaliojus Vietos savivaldos įstatymui ir iki pat šių dienų.

Tyrimo instrumentas. Remiantis darbo tematika, kaip tyrimo instrumentas buvo pasirinktas pagrindinių aspektų – raktažodžių sąrašas, tokių, kaip: meras; įgaliojimai; funkcijos; vykdomoji institucija; atstovaujamoji institucija. Remiantis šiais raktažodžiais buvo tikrinami tyrime naudojami dokumentai – teisės aktai.

Tyrimo imtis ir atrankos kriterijai. Tyrimui atlikti buvo naudojamos Teisės aktų informacinėje sistemoje pasiekiamais teisės aktais: Vietos savivaldos įstatymu (visomis aktualiomis redakcijomis), Savivaldos pagrindų įstatymu ir LR Konstitucinio Teismo nutarimais bei LR Seimo dokumentais. Tyrimo metu, nagrinėtos 168 Vietos savivaldos įstatymo redakcijos iš jų atrinktos 13 aktualių redakcijų, Vietos savivaldos pagrindų įstatymas, kuriuose pastebimi mero pareigybės ir mero, kaip institucijos ar institucijos dalies įgaliojimų pokyčiai, tai pat, buvo atrinkti mero įgaliojimų pokyčiams aktualūs Konstitucinio teismo nutarimai, Seimo dokumentai.

Tyrimo organizavimas ir eiga. Tyrimas organizuotas 2024 m. liepos 1 d. – rugsėjo 30 d. Dokumentų-teisės aktų analizei pasirinktos visos Vietos savivaldos įstatymo redakcijos, kurių yra 168, iš jų, remiantis raktažodžiais: meras; įgaliojimai; funkcijos; institucija; vykdomoji institucija, atstovaujamoji institucija, išrinktos aktualiausios 13 redakcijų, kuriose tiesiogiai minimi ir keičiami mero, tiek, kaip atstovaujamosios institucijos dalies, tiek, kaip vykdomosios institucijų įgaliojimai. Tokie pat raktažodžiai buvo taikomi ir mero įgaliojimams aktualiems Konstitucinio teismo nutarimams bei kitiems dokumentams, teisės aktams. Atrinkus aktualias vietos savivaldos redakcijas, jos nagrinėjamos, lyginamos tarpusavyje, taip pat, įtraukti Konstitucinio teismo nutarimai ir išaiškinimai, siekiant išsiaiškinti, ko įtakojami keitėsi mero įgaliojimai, ypatingas dėmesys įgaliojimų kaitos analizėje yra skiriamas Konstitucinio teismo nutarimams ir išaiškinimams po 2015 m. įvestų tiesioginių mero rinkimų ir po 2024 m. balandžio 1d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, kuriais buvo nustatyta, kad meras yra vienasmenė vykdomoji institucija. Išanalizavus visus šiuos aspektus trumpai nurodoma, kaip keitėsi mero pareigybė, kada jis buvo savivaldybės atstovaujamosios institucijos dalimi, vykdomąja institucija ir, kas ir kaip tai galėjo įtakoti.

Tyrimo duomenų apdorojimas. Tyrimui atlikti buvo nagrinėjamos visos 168 Vietos savivaldos įstatymo redakcijos. Iš jų aktualiausios mero įgaliojimų pokyčiams – 13. Visi įstatymo pakeitimai tikrinti naudojant tokius raktažodžius, kaip: *meras; įgaliojimai; funkcijos; institucija; vykdomoji institucija, atstovaujamoji institucija*. Remiantis raktažodžiais, išrinktos tiesiogiai mero įgaliojimų kaitą įtakančios Vietos savivaldos redakcijos, kurios buvo nagrinėtos tyrime. Analogiškai, naudojant tuos pačius raktažodžius, buvo atrinkti ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai. Tyrimo metu, išnagrinėti mero įgaliojimų pokyčiai, palyginti skirtumai tarp tyrimui aktualių redakcijų, taip pat, pagrįsti jau teorinėje darbo dalyje nustatyti ir įgaliojimų pokyčius įtakojo veiksniai.

2.3. Pusiau struktūruotas interviu ir jo taikymas

Tyrimo metodas. Antruoju tyrimo metodu pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Šis tyrimo metodas yra naudingas tuo, kad padeda papildyti atliktą dokumentų turinio analizę, atsižvelgiant į jos ribotumą. Remiantis Cohen et al. (2017) pusiau struktūruotam interviu yra būdinga turėti klausimų sąrašą, kuris yra paruoštas iš anksto. Pastebima, kad taikant šį metodą, nors ir yra konkrečių klausimų sąrašas, tačiau jis pasižymi lankstumu, todėl, kad klausimai gali būti koreguojami, reformuluojami ar papildomi, atsižvelgiant į tai, kokius atsakymus, tyrėjui pateikia informantas.

Tyrimo instrumentas. Pusiau struktūruoto interviu tyrimo instrumentas yra klausimynas, klausimyno gairės, kuris yra sudarytas remiantis teorine prieiga, tai pat atlikta dokumentų-teisės aktų analize.

Tyrimo imtis ir atrankos kriterijai. Tyrimui atrinkti trys merai, kurie vykdė savo įgaliojimus, būdami atstovaujamosios savivaldybės institucijos dalimi nuo 2019 iki 2023 m. ir mero pareigas eina, šiuo metu, nuo 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, vykdydami savivaldybės vykdomosios institucijos įgaliojimus. Tokio pobūdžio atrankos kriterijus pasirinktas būtent todėl, kad atliekant interviu, pagrindinis dėmesys skiriamas mero institucijos įgaliojimų pasikeitimui po 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo. Taip pat, tyrimui atlikti pasirinkta patogioji imtis, remiantis Etikan, et al. (2016) šis metodas leidžia pasirinkti tuos tyrimo dalyvius, kurie yra geriausiai pasiekiami, siekiant atliepti atliekamo tyrimo tikslą ir uždavinius. Taigi, dar keli kriterijai tyrime dalyvaujantiems merams buvo dėstytojų rekomendacijos, taip pat merų aktyvumas pasisakant žiniasklaidos priemonėse, apie mero įgaliojimų pakeitimus, mero atskyrimą nuo savivaldybės atstovaujamosios institucijos ir mero priskyrimą vykdančiajai savivaldybės institucijai, pačios situacijos problematiką.

Tyrimui atrinkti tų pačių savivaldybių, kurioms vadovauja atrinkti merai, tarybų nariai. Siekiant, kad tyrimo tikslas ir jo uždaviniai būtų įgyvendinti kiek įmanoma išsamiau ir rezultatai būtų nešališki, buvo pasirinkta interviu atlikti su kiekvienos iš trijų savivaldybių: vienu savivaldybės daugumos ir vienu savivaldybės tarybos opozicijos atstovu. Savivaldybės tarybos daugumos ir opozicijos atstovams buvo taikomas tas pats pagrindinis kriterijus, kaip ir merams, jie savo įgaliojimus turėjo vykdyti nuo 2019 iki 2023 m. ir tarybos nario pareigas eina, šiuo metu, nuo 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo.

Tyrimo organizavimas ir eiga. Tyrimas organizuotas 2024 m. gruodžio 10 d. – gruodžio 20 d. Merams (kaip savivaldybės vadovams) buvo išsiųsti prašymai dėl leidimo atlikti mokslinį tyrimą jų savivaldybėje, kartu ir kvietimai dalyvauti tyrime. Gavus pasirašytus leidimus, tų pačių savivaldybių, kurioms vadovauja merai, tarybų nariams – savivaldybių tarybų daugumos ir savivaldybių tarybų

opozicijos atstovams, oficialiu elektroniniu paštu, buvo nusiųsti kvietimai dalyvauti tyrime, kuriuose nurodyti pagrindiniai tyrimo ir jo vykdytojo duomenys: tyrėjo vardas, pavardė, švietimo įstaiga, studijų pavadinimas, tyrimo pavadinimas ir tikslas; kvietimas dalyvauti tyrime, nurodant, kad tyrimas (pusiau struktūruotas interviu) vyktų naudojantis Microsoft Teams platforma, tyrimo trukmė yra 40-60 min. taip pat, nurodyta, kad tyrimo vykdymo laikotarpis yra 2024 m. gruodžio 10 d. – gruodžio 20 d. ir, kad galimas informantas, atsakydamas į gautą kvietimą, nurodytą jam tinkamą laiką antradieniais-penktadieniais 08:00-18:00 val. laikotarpiu. Sutarus dėl interviu datos ir laiko, informantams, dieną prieš tyrimą, elektroniniu paštu, buvo nusiunčiamas priminimas apie tyrimą ir aktyvi nuoroda prisijungimui į nuotolinį pokalbį.

Susitarus dėl interviu datos ir atsižvelgiant į informantų užimtumą bei patogumą, naudojantis Microsoft Teams, Zoom platformomis ir telefonu buvo organizuojami pusiau struktūruoti interviu. Vienas tarybos opozicijos atstovas į tyrimo klausimus atsakė raštu. Prieš pradedant interviu, informantams buvo prisistatoma, nurodomi vardas ir pavardė, švietimo įstaiga, studijų pavadinimas, tyrimo pavadinimas, jo aktualumas ir tikslas, toliau, informantams žodžiu buvo išvardinti standartiniai informuoto asmens suteikimo formoje esantys teiginiai: *kad informantai turėjo galimybes užduoti jiems aktualius klausimus, kad tyrime dalyvauja savanoriškai ir laisva valia bei bet kada gali nutraukti interviu, nenurodydami to priežasčių. Taip pat, kad surinktus ir nuasmenintus duomenis gali peržiūrėti įgalioti asmenys, kad yra informuoti, kas turės prieigą prie pateiktų duomenų, kaip jie bus saugomi ir kas bus su jais jau baigus tyrimą. Tyrimo dalyviai informuoti, kad tyrimo rezultatai galės būti pasiekiami viešai, moksliniais tikslais, kad yra informuoti į ką kreiptis, jei kiltų klausimų susijusių su atliktu tyrimu. Taip pat, kad sutinka, kad būtų daromas garso įrašas ir, kad jis bus transkribuojamas tyrimo rezultatams apibendrinti ir, kad tyrimo dalyviai yra informuoti, jog sutinka, kad jų citatos būtų pseudonimizuotos.* Informantų buvo paklausta ar sutinka su visais išvardintais teiginiais, pasakant žodį „sutinku“.

Gavus žodinį sutikimą, tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad pradedamas interviu įrašymas, 3 merams ir tų pačių savivaldybių 1 tarybos daugumos atstovui ir 1 tarybos opozicijos atstovui buvo užduoti, iš anksto paruošti klausimai apie mero darbą, mero įgaliojimus ir mero sąveiką su savivaldybės tarybos dauguma ir opozicija, nuo 2023 m. balandžio 1 d., įsigaliojus Vietos savivaldos įstatymo pakeitimui, kai meras tapo atskira vykdomąja institucija ir perėmė vykdomosios institucijos įgaliojimus. Klausimai, atsižvelgiant į interviu eigą (pagal būtinybę) buvo tikslinami ar papildomi. Interviu pabaigoje informantams buvo padėkojama už dalyvavimą tyrime ir informuojama, kad įrašymas yra nutraukiamas.

Tyrimo duomenų apdorojimas. Siekiant iš atlikto tyrimo gauti kuo tikslesnius ir išsamesnius duomenis, pirmiausiai buvo atliktas visų atliktų interviu transkribavimas. Transkribavus interviu, tyrime dalyvavusių merų ir tų pačių savivaldybių, kurioms vadovauja merai, tarybos narių vardai ir pavardės buvo koduojami siekiant, kad būtų užtikrinamas jų konfidencialumas ir anonimiškumas. Merai buvo koduojami M1-M3, o savivaldybių tarybų nariai buvo suskirstyti į dvi grupes: savivaldybės tarybos daugumos atstovai koduojami, kaip TDA1-TDA3, ir savivaldybių tarybos opozicijos atstovai TOA1-TOA3. Interviu metu užduoti klausimai buvo kategorizuoti į keturias pagrindines kategorijas: mero įgaliojimų pokytis ir kompetencijos didėjant administracinei naštai; lyderystė – stipraus mero poreikis ir tiesioginiai rinkimai; mero ir savivaldybės tarybos sąveika; dabartinio įgaliojimų paskirstymo modelio tinkamumas ir jo tobulinimas. Visi duomenys, išskirstyti pagal kategorijas, siekiant didesnio rezultatų tikslumo buvo išskiriami ir į atskiras subkategorijas. Pradžioje aprašoma mero pozicija pirmos kategorijos klausimams apie mero įgaliojimų pokytį

įvykusį po 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, merų buvo klausiama, kaip jiems sekėsi dirbti iškart – pokyčio metu ir dabar. Tuomet buvo aprašoma savivaldybių tarybos atstovų pozicija, vėliau tiek mero, tiek tarybos atstovų pozicijos yra palyginamos, analogiškai ir kitoms klausimų grupėms: klausimams apie mero įgaliojimų pokyčio įtaką mero darbui ir klausimams apie mero įgaliojimų pokyčio įtaką mero ir savivaldybės tarybos sąveikai. Toks tyrimo duomenų apdorojimas leidžia išsamiai išsiaiškinti tyrimo dalyvių poziciją apie mero institucijos įgaliojimų pasikeitimą ir jo įtaką savivaldybės mero institucijai ir jo sąveikai su savivaldybės taryba, nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojus Vietos savivaldos įstatymo pakeitimui.

2.4. Tyrimo etika

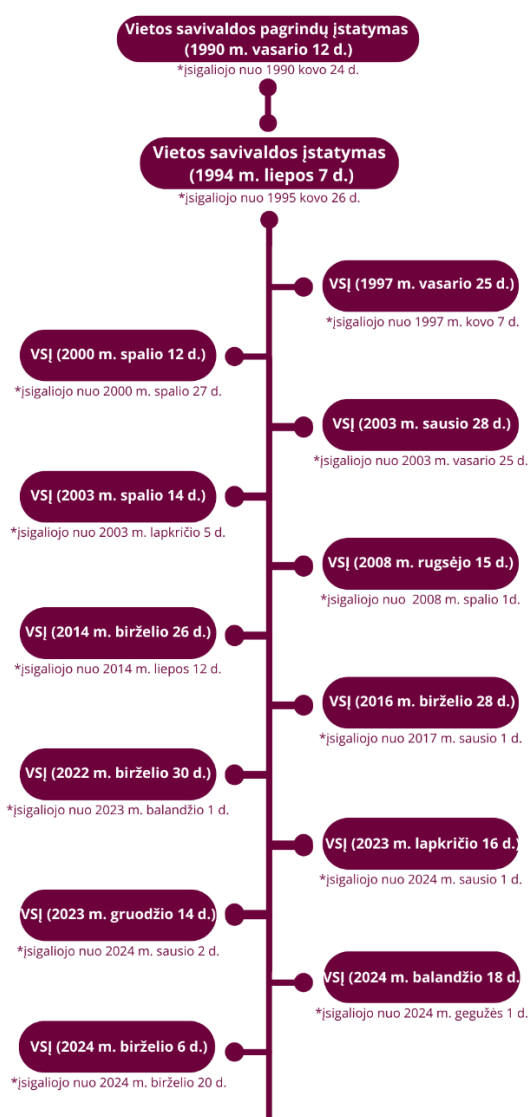
Kokybinio tyrimo etika apima principus, užtikrinančius, kad tyrimą, konkrečiu atveju – interviu, atliekantis tyrėjas, savo tyrimą atliktų kiek įmanoma labiau atsakingai ir užtikrintų tyrimo dalyvių (informantų) teises. Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016) išskiria keturis svarbiausius kokybinio tyrimo – interviu etikos principus:

- **Informacijos apie tyrimą informantui suteikimas.** Informantui buvo suteikiama visa su tyrimu susijusi informacija: kas yra tiriama, kokių tikslų, kodėl būtent šis informantas pakviestas dalyvauti tyrime, kokia tvarka vyks interviu, kas bus daroma su iš informanto, interviu metu, gautais duomenimis. Taip pat, tyrimo dalyviui suteikiama informacija apie tyrimo rezultatų viešinimą, kad atlikus tyrimą, informantas, pagal pageidavimą, turi teisę susipažinti su gautu galutiniu tyrimo rezultatu.
- **Asmens nepriklausomybė ir laisvas sutikimas dalyvauti ar bet kada atsisakyti dalyvauti tyrime.** Prieš imant interviu iš informanto, jo buvo klausiama ar jis sutinka dalyvauti šiame tyrime ir atsakyti į pateiktus klausimus (žodinis sutikimas). Informantas informuotas, kad jis šiame tyrime dalyvauja laisva valia ir bet kuriuo metu, viso interviu eigoje, gali jį nutraukti, taip pat, gali atsisakyti pateikti savo nuomonę, konkrečiais klausimais, kurie informantui atrodo netikslingi ir pan.
- **Tyrimo dalyvių – informantų konfidencialumas ir privatumas.** Atlikus tyrimą, įsipareigojama saugoti informantą identifikuojančius duomenis, interviu transkripcija saugoma elektroniniame viešai neprieinamame duomenų debesyje, visa surinkta informacija ištrinama per vieną mėnesį, nuo baigiamojo darbo gynimo dienos. Visa tapatybę ar konkrečią pareigybę galinti nurodyti informacija yra koduojama. Atsižvelgiant į tai, kad tyrime dalyvaus 5 savivaldybių: merai, tarybos pozicijos ir opozicijos nariai, duomenys bus koduojami šiuo principu: M1-M3; TDA-TDA3; TOA1-TOA3.
- **Tyrimo dalyvių – informantų saugumas ir apsauga nuo galimos moralinės žalos.** Remiantis šiuo principu, yra užtikrinamas tyrime dalyvavusių merų ir savivaldybių tarybų narių saugumas, moralė, kai jokie galimi informantą identifikuojantys duomenys niekur nėra skelbiami, jais nėra spekuliuojama (gauti duomenys nėra keičiami), kad informantui nekiltų jokia socialinė ar moralinė žala, taip pat, nepablogėtų jo esama padėtis tiek institucijoje, kurioje jis atlieka savo pareigas, tiek bendrai visuomenėje.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

3.1. Dokumentų-teisės aktų turinio analizė ir rezultatai

Tam, kad būtų išanalizuota, kaip keitėsi merų įgaliojimai Lietuvoje, labiausiai padeda vietos savivaldos ir vietos valdžios darbą reglamentuojantys dokumentai – teisės aktai, tiek pradinis Vietos savivaldos pagrindų įstatymas, Vietos savivaldos įstatymas, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, taip pat, Konstitucinio teismo nutarimai, Seimo dokumentai. Daugiausia dėmesio, atliepant atliekamo tyrimo tikslą ir uždavinius, šiame tyrime skirta būtent Vietos savivaldos įstatymui, kurį nagrinėjant galima pastebėti, kaip keitėsi mero įgaliojimai, tiek merui būnant savivaldybės vadovu, atstovaujamąja ar vykdančiąja institucijomis. Todėl, mero įgaliojimų kaitai išanalizuoti buvo tikrintos visos 168 Vietos savivaldos įstatymo redakcijos, taip pat, išskirti svarbiausieji jo aspektai (5 pav.) , kurie tiesiogiai įtakojo mero įgaliojimus.



5 pav. Vietos savivaldos pagrindų įstatymas ir Vietos savivaldos įstatymo pakeitimai, kuriuose keičiami mero įgaliojimai

Šaltinis: Sukurta paties autoriaus, remiantis Vietos savivaldos įstatymo pakeitimais

5 pav. galima matyti, kad savivaldybės struktūra, kartu su ja ir jos institucijų įgaliojimai atgavus Nepriklausomybę, pirmiausiai buvo apibrėžti 1990 m. vasario 12 d. priimtame ir tų pačių metų, kovo 24 d. įsigaliojusiam Vietos savivaldos pagrindų įstatyme, kuris galiojo iki 1995 m. kovo 26 d., kai įsigaliojo naujasis Vietos savivaldos įstatymas. Svarbu atsižvelgti, kad siekiant geresnio vietos valdymo ir keičiantis savivaldybės struktūros modeliams, Vietos savivaldos įstatymas buvo paveiktas esminių pokyčių, kelis kartus keistas iš esmės, tai pat, kelis kartus keisti skirtingi šio įstatymo straipsniai, tiesiogiai apibrėžiantys savivaldybės mero funkcijas ar įgaliojimus.

Atsižvelgiant į tai, toliau šiame darbe bus palyginti mero įgaliojimai, kurie buvo taikomi Lietuvoje, veikiant keturiems skirtingiems savivaldybės struktūros modeliams ir bus išsiaiškinta, kokie veiksniai įtakoją nuolatinį mero įgaliojimų pokytį visu Nepriklausomybės laikotarpiu.

3.1.1. Mero įgaliojimų pokytis 1990-1995 ir 1995-2003 m. laikotarpiais

Pirmasis savivaldybės struktūros modelis taikytas Lietuvoje, pasak Astrausko (2022) buvo Savivaldybės tarybos ir administratoriaus valdymo principinis modelis ir dualusis savivaldybės tarybos ir dviejų vykdomųjų institucijų (sudarytų būtinai ne iš tarybos narių) principinis modelis. Jis galiojo 1990-1995 m. laikotarpiu, tu pat metu, kai Lietuvoje, vis dar, galiojo Vietos savivaldos pagrindų įstatymas.

Vietos savivaldos pagrindų įstatyme (1995) buvo nustatyta, kad merą, slaptu balsavimu, rinko savivaldybės taryba, kuriai šis ir buvo atskaitingas visu juo įgaliojimų vykdymo laikotarpiu. Šio įstatymo ir modelio galiojimo laikotarpiu, žemesniosios pakopos savivaldybėse, meras buvo savivaldybės vykdomąja institucija (administratoriumi), kuris, kaip apibrėžta Vietos savivaldos pagrindų įstatymo 12 straipsnio 4 dalyje (suvestinė redakcija 1993-10-12-1995-03-25) leisdavo potvarkius ir užtikrindavo jų vykdymo kontrolę. Taip pat, šiame įstatyme buvo apibrėžta, kad meras galėjo skirti ir tuo pačiu atleisti savo aparato darbuotojus iš pareigų, bei galėjo nustatyti jiems atlyginimo dydį.

Aukštesniosios pakopos savivaldybėse meras, taip pat, buvo vykdomoji institucija, jį, slaptu balsavimu rinko savivaldybės taryba, kuriai ji ir buvo atskaitingas. Svarbu atsižvelgti į tai, kad, pavyzdžiui, mero aparato – mero pavaduotojų atlyginimą, aukštesniosios pakopos savivaldybėse nustatė jau ne pats meras, o savivaldybės taryba. Vietos savivaldos pagrindų įstatyme yra išskiriama, kad meras turėdamas vykdomosios institucijos įgaliojimus, tai pat, priklausė ir kolegialiam savivaldybės valdymo organui – miesto valdybai, į kurią įėjo ir to paties mero pavaduotojai, sekretorius, nariai, kuriuos, mero teikimu tvirtino savivaldybės taryba.

Atsižvelgiant į tai, kad meras 1990-1995 m. laikotarpiu buvo tiek vykdomoji institucija, tiek miesto valdybos narys, į jo vieno instituciją buvo sudėta pernelyg didelė galia, meras tapo labai stipriu lyderiu, kurio rankose buvo daug vietos valdžios galios svertų, todėl buvo poreikis tolygiau perskirstyti savivaldybės institucijų įgaliojimus, kad valdžia, kaip teigė Hambleton, Sweeting and Oliver (2022) nebūtų sutelkta vieno asmens rankose, nes tai gali sudaryti kliūtis savivaldybei priimti jai reikalingus svarbius sprendimus ir sulėtinti visą procesą. To įtakoję, buvo priimtas sprendimas keisti vietos savivaldos modelį, kartu nustatant naują Vietos savivaldos įstatymą.

Naujasis modelis įsigaliojęs 1995 m. ir taikytas iki 2003 metų, pasak Astrausko (2022) buvo Monistinis savivaldybės tarybos ir dviejų vykdomųjų institucijų (sudarytų būtinai iš tarybos narių) principinis modelis. Pradėjus taikyti šį modelį dar 1994 liepos 7 d. buvo priimtas ir nuo 1995 kovo 26 d. įsigaliojo Vietos savivaldos įstatymas, kuriame mero įgaliojimai buvo apibrėžiami taip: „*Meras*

numato tarybos posėdžių darbotvarkes, šaukia tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, koordinuoja tarybos komitetų ir komisijų veiklą, pasirašo tarybos sprendimus ir posėdžių protokolus. Meras organizuoja tarybos sprendimų įgyvendinimą. Jei sudaroma kolegiali vykdomoji institucija – valdyba, meras jai vadovauja ir pirmininkauja jos posėdžiams, pasirašo sprendimus savarankiškosios kompetencijos klausimais ir turi teisę nepasirašyti valdybos sprendimų valstybės deleguotosios kompetencijos klausimais, jeigu šie, jo nuomone, prieštarauja įstatymams ar Vyriausybės nutarimams. Mero darbą reglamentuoja tarybos patvirtinti nuostatai. Vykdydamas savo įgaliojimus, meras: 1) atstovauja arba įgalioja kitus asmenis atstovauti tarybai ir valdybai teisme, santykiuose su kitomis savivaldybėmis, valstybės ar užsienio valstybių bei savivaldos institucijomis, savivaldybės gyventojais; 2) siūlo mero pavaduotojo, komitetų, komisijų pirmininkų, kitų tarybos sudaromų organų vadovų kandidatūras; 3) skiria ir atleidžia administratorių ir seniūnus; tvirtina seniūno veiklos nuostatus; 4) sudaro ir teikia tarybai tvirtinti sutartis ir susitarimus su savo ir kitų savivaldybių teritorijoje esančiomis įmonėmis, įstaigomis, organizacijomis ir užsienio įmonėmis bei kitomis savivaldybėmis; 5) organizuoja vaikų ir jaunimo bendrąjį lavinimą ir papildomą ugdymą, suaugusiųjų bendrąjį ugdymą, rūpinasi gyventojų kultūros ugdymu, bendrosios ir etnokultūros puoselėjimu, organizuoja gyventojų pirminę sveikatos apsaugą ir sergamumo prevenciją, ligonių, invalidų ir senelių slaugą, rūpinasi teritorijos sanitarija ir kad būtų laikomasi higienos bei gamtos apsaugos reikalavimų, plėtoja gyventojų poilsio ir turizmo industriją; 6) organizuoja invalidų, vienišų nusenusių asmenų rūpybą, priežiūrą ir aptarnavimą, labdaros renginius, tarybos nustatyta tvarka skirsto surinktas lėšas ir aukas.; Vykdydamas šiuos ir kitus įstatymų numatytus įgaliojimus meras priima potvarkius.“ (Vietos savivaldos įstatymas nuo 1995-03- 26).

ČIA KAŽKAS

1997-02-25 d. buvo priimta Vietos savivaldos įstatymo redakcija, kuria buvo pakeistas prieš tai jau galiojusios, senesnės įstatymo redakcijos mero institucijos įgaliojimus apibrėžiantis 3 punktas. Naujoje 1997-03-07 įsigaliojusioje redakcijoje, 3 punktas apibrėžiamas taip: „3) skiria ir atleidžia administratorių, sekretorių, patarėjus ir seniūnus; tvirtina sekretoriaus, patarėjo ir seniūno veiklos nuostatus“. Prie šiame punkte anksčiau minėtų administratoriaus ir seniūno, pridėtos sekretoriaus ir patarėjų sąvokos. Galima matyti, kad šios redakcijos metu, mero įgaliojimai buvo praplėsti tuo, kad meras galėjo skirti ne tik administratorių ar seniūnijų seniūnus, bet ir patarėjus ar sekretorių, tuo pačiu, mero kompetencijai teko ir šių pareigybių nuostatų tvirtinimas.

Labai didelis pokytis, mero įgaliojimų prasme, buvo priimtas 2000-10-12 d., kuris įsigaliojo tą pačių metų spalio 27 d., kai buvo pakeistas Vietos savivaldos įstatymas. Šiame įstatymo pakeitime, kitaip nei prieš tai galiojusiam įstatyme, nustatyta daug daugiau mero vykdomų įgaliojimų. Buvo patikslinta, kad meras nustato ne tik tarybos posėdžių darbotvarkes, bet naujame įstatyme išskirta į 1 punktą ir patikslinta, kad meras „nustato ir sudaro savivaldybės tarybos bei valdybos posėdžių darbotvarkes bei teikia sprendimų projektus, šaukia savivaldybės tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, koordinuoja savivaldybės tarybos komitetų ir komisijų veiklą, pasirašo savivaldybės tarybos, valdybos sprendimus ir posėdžių, kuriems pirmininkavo, protokolus“.

Prieš tai galiojusiam įstatyme esantis 1 punktas buvo pakeistas 2 punktu ir patikslintas į: „atstovauja pats arba įgalioja kitus asmenis atstovauti savivaldybei teisme, bendradarbiaujant su kitomis savivaldybėmis, valstybės ar užsienio valstybių institucijomis, kitais juridiniais ir fiziniais asmenimis“, taigi šioje dalyje jau nustatyta, kad meras atstovauja savivaldybei, o ne tarybai ar valdybai, taip pat, pridėta, kad bendradarbiavimas vykdomas yra ne tik su prieš tai galiojusiam įstatyme numatytais institucijomis, tačiau, taip pat ir su juridiniais ar fiziniais asmenimis.

Naujame įstatyme nebeliko, prieš tai buvusiame išskirtų 3 ir 4 punktų, kuriuose buvo apibrėžiamas seniūnų ir administratorių skyrimas ir atleidimas bei sutarčių ir susitarimų sudarymas su kitomis savivaldybėmis, įmonėmis ar organizacijomis, tačiau buvo sukurtas ir apibrėžtas naujasis 3 punktas, kad meras: „3) *atstovauja savivaldybei Regiono plėtros taryboje ir turi sprendžiamąjo balso teisę sudarant ir įgyvendinant regiono plėtros programą*“. Taip pat, buvo nustatytas ir apibrėžtas naujas 4 punktas, kad meras: „4) *siūlo savivaldybės tarybai mero pavaduotojo (pavaduotojų), valdybos narių ir komisijų pirmininkų kandidatūras, taip pat gali siūlyti atleisti juos iš pareigų*“, šiuo punktu buvo atnaujintas ir patikslintas buvusio įstatymo 2 punktas, jame buvo nustatyta, kad meras į pareigas siūlo ne tik savivaldybės organų vadovus, bet ir valdybos narių kandidatūras, o taip pat, gali ne tik siūlyti į pareigas, bet ir siūlyti juos atleisti iš jau užimamų pareigų.

Naujame Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatyme įsigaliojusiam 2000 spalio 27 d. buvo nustatyti ir nauji punktai, kad meras: „5) *atsižvelgdamas į savivaldybės administratoriaus teikimą, tvirtina savivaldybės administracijos padalinių nuostatus, padalinių etatus, neviršydamas darbo užmokesčiui skirtų lėšų ir valdybos nustatyto savivaldybės administracijos tarnautojų skaičiaus; 6) administruoja savivaldybės asignavimus arba įgalioja tai daryti savivaldybės administratorių; 7) per savivaldybės administratorių vadovauja savivaldybės administracijos struktūriniais ir struktūriniais teritoriniais padaliniais; 8) Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka skiria ir atleidžia turimus politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojus; 9) kartu su atitinkamomis valstybės institucijomis ir įstaigomis rengia bei įgyvendina prevencines priemones ir gelbėja gyventojus įvykusių katastrofų, stichinių nelaimių, epidemijų, užkrečiamųjų ligų atvejais, likviduoja jų padarinius, rūpinasi nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programų įgyvendinimu bei aplinkos būkle savivaldybės teritorijoje; 10) gavęs savivaldybės tarybos pritarimą, sudaro savivaldybės bendradarbiavimo su valstybės institucijomis, kitomis savivaldybėmis bei užsienio institucijomis sutartis; 11) rūpinasi viešąja tvarka ir gyventojų rimtimi; 12) organizuoja migracijos procesų tyrimą ir analizę, kartu su teritorinėmis darbo biržomis rūpinasi gyventojų užimtumu, jų kvalifikacijos kėlimu ir perkvalifikavimu bei viešųjų darbų organizavimu; 13) atsako už valstybinės kalbos vartojimo kontrolę; 14) įstatymų nustatyta tvarka išduoda statinių projektavimo sąlygų sąvadus, organizuoja statinių projektų derinimą ir išduoda leidimus statyti, rekonstruoti, remontuoti ar griauti statinius arba nustatyta tvarka įgalioja tai daryti savivaldybės administratorių ar kitą savivaldybės administracijos tarnautoją*“.

Taip pat, naujai priimtame Vietos savivaldos įstatyme buvo įrašyti ir visiškai nauji 15-21 punktai. 15-uoju punktu nustatyta: „15) *organizuoja pirminę asmens ir visuomenės sveikatos priežiūrą, ligonių, invalidų ir senelių slaugą ir rūpybą, išduoda rekomendacijas pirminės sveikatos priežiūros įstaigoms dėl farmacinės veiklos*“ šis punktas apima ir patikslina ankstesniame įstatyme galiojusį 5 punktą, kuriame buvo nustatyti nauji mero įgaliojimai sveikatos apsaugos, sveikatos priežiūros srityje. Į įstatymą, tai pat, buvo įtrauktas naujas punktas susijęs su kariuomene ir su šaukimu į ją: „16) *sudaro ir tvirtina naujokų šaukimo ir šauktinių medicinos ekspertizės komisijas*“. Galima teigti, kad 16 punkto priskyrimą savivaldai ir merui įtakėjo efektyvumo ir decentralizacijos poreikis, siekiant, kad šaukimo į Lietuvos kariuomenę procesai būtų kuo labiau efektyvesni atkreipiant dėmesį tai, kad tokia veikla buvo vykdoma savivaldos lygmeniu. Taip pat, buvo apibrėžtas ir naujas 17 punktas: „17) *organizuoja vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrąjį lavinimą, ikimokyklinį vaikų ugdymą, vaikų ir jaunimo papildomą ugdymą*“, šis punktas yra išskirtas iš buvusio Vietos savivaldos įstatymo 5 punkto. Išskirtas ir naujas 18 punktas, kuris apibrėžiamas taip: „18) *organizuoja socialinių paslaugų ir kitos socialinės paramos teikimą, atsako už neįgalių gyventojų (invalidų, visiškos negalios invalidų) socialinę integraciją*“, galima teigti, kad šis išskirtas punktas patikslina buvusio įstatymo 6 punktą,

kuriame taip pat nustatyti mero įgaliojimai socialinių paslaugų srityje. Naujame įstatyme atsiradusiame 19 punkte nustatyta: „19) rūpinasi gyventojų bendrosios kultūros ugdymu, etnokultūros puoselėjimu, nekilnojamųjų kultūros vertybių apsauga“, galima teigti, kad šis punktas buvo patikslintas ir išskirtas iš prieš tai galiojusio įstatymo 5 punkto, kuriame, tai pat buvo nustatyti mero įgaliojimai kultūros srityje. Toliau buvo nustatyti 20 ir 21 punktai, kurie apibrėžiami, kaip: „20) atlieka įstatymų jam priskirtas funkcijas ir įgaliojimus; 21) ne rečiau kaip kartą per metus atsiskaito rinkėjams už savivaldybės tarybos ir valdybos veiklą“. Svarbu pažymėti, kad prieš tai galiojusiame Vietos savivaldos įstatyme buvo nustatyta, kad meras yra atskaitingas tik tarybai, o jau naujai, pakeistame įstatyme numatyta, kad meras atskaitingas tiek tarybai, tiek vietos bendruomenei. Toliau, 1 lentelėje pateikiami pagrindiniai šių dviejų modelių panašumai ir skirtumai:

1 lentelė

**1990-1995 m. ir 1995-2003 m. taikytų savivaldybės struktūros modelių
mero ir įgaliojimų panašumai ir skirtumai**

Mero įgaliojimai 2003-2023 m. I ketv. modelio laikotarpiu	Mero įgaliojimai nuo 2023 m. II ketv. taikomo modelio laikotarpiu
• Meras renkamas tarybos (ne iš tarybos narių) • Atskaitingas tarybai • Valdybos narys ir vadovas • Potvarkių leidimas • Potvarkių kontrolės užtikrinimas • Žemesniosios pakopos savivaldybėse skiria ir atleidžia savo aparato darbuotojus • Žemesniosios pakopos savivaldybėse nustato savo darbuotojams jų atlyginimo dydį • Aukštesniosios pakopos savivaldybėse mero aparatui atlyginimą nustato taryba • Atstovavimas tarybai ir valdybai	• Meras renkamas tarybos (iš tarybos narių) • Pirmininkauja tarybos posėdžiuose • Atskaitingas tarybai (nuo 2000-10-27 d. ir tarybai ir bendruomenei) • Valdybos narys ir vadovas • Skiria, atleidžia savivaldybės administratorių, seniūnus. (nuo 1997-03-07 d. ir sekretorių, bei patarėjus) • Atstovavimas tarybai ir valdybai teismuose (nuo 2000-10-27 d. atstovavimas visai savivaldybei) • Pirmininkavimas tarybos posėdžiams • Bendrąjį lavinimo, sveikatos apsaugos užtikrinimo organizavimas • Nuo 2000-10-27 d. atsakingas už asignavimų administravimą. • Nuo 2000-10-27 d. vadovavimas savivaldybės padalinimis (per administratorių) • Nuo 2000-10-27 d. Rūpinimasis viešąja tvarka ir vietos gyventojais • Nuo 2000-10-27 d. Kalbos kontrolės užtikrinimas • Nuo 2000-10-27 d. Išduoda įvairius leidimus

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Vietos savivaldos pagrindų įstatymu ir Vietos savivaldos įstatymu

Apibendrinant analizuotą mero įgaliojimų kaitą 1990-1995 m. ir 1995-2003 m. taikytų modelių metu, galima pastebėti, kad abiejų modelių taikymo metu, meras buvo vykdomąja savivaldybės institucija. Viso pirmojo modelio taikymo metu, galiojo vienas Vietos savivaldos pagrindų įstatymas, kuriame mero įgaliojimai buvo nustatyti gan siaurai, pabrėžiama, kad jis buvo tarybos nariu, tuo pačiu, jai atskaitingu, valdybos nariu. Meras taip pat, buvo atsakingas už potvarkių leidimą, skirdavo ir atleidavo savo aparato darbuotojus, galėjo nustatyti jiems atlygio dydį (žemesnės pakopos savivaldybėse) bei atstovavo tik savivaldybei ir tarybai.

Antrojo savivaldybės struktūros modelio taikymo metu, meras, taip pat, buvo renkamas, tik juo tapdavo vienas iš tarybos narių. Pastebėtina, kad nuo 1995 m. įsigaliojus Vietos savivaldos įstatymui, mero lyderystė ir atskaitingumo svarba tapo dar aktualesnė. Nuo 2000-10-27 d., kai įsigaliojo nauja Vietos savivaldos įstatymo redakcija, meras tapo atskaitingu ne tik tarybai, bet jau ir visai bendruomenei, taip pat pasikeitė jo atstovavimas, praėjusio modelio taikymo metu, jis atstovavo tik tarybą ir valdybą, o nuo šio pakeitimo tapo visos savivaldybės atstovu. Svarbu pabrėžti, kad antrąjo modelio taikymo metu meras buvo dar labiau sutiprintas ir jam suteikti įgaliojimai sveikatos, švietimo, socialinių paslaugų srityse, tuo pačiu, jis tapo savivaldybės padalinių vadovu, jiems vadovaujant per administratorių. Merui priskirtas ir įvairių leidimų išdavimas, tai pat, jis tapo atsakingu už viešąją tvarką savivaldybės teritorijoje.

Atsiželgiant į šiuos panašumus ir skirtumus, galima teigti, kad pirmojo modelio metu, meras būdamas vykdomąją instituciją, turėjo siauresnius įgaliojimus, tačiau vėliau buvo poreikis užtikrinti mero lyderystę savivaldybėje, tuo pačiu ir atskaitomybę už priimamus sprendimus, todėl antrojo savivaldybės struktūros modelio Lietuvoje taikymo metu, buvo žymiai praplėsti mero įgaliojimai, dalį jų išsaugant dar ir buvo modelio ir užtikrinant, kad meras būtų atskaitingas ne tik savivaldybės tarybai, bet ir visai bendruomenei.

3.1.2. Mero įgaliojimų pokytis 2003-2023 I ketv. ir Nuo 2023 m. II ketv. laikotarpiais

Šiuo laikotarpiu, buvo nustatytas aiškus mero įgaliojimų pokytis, nuo 2003 m. Lietuvoje pradėtas taikyti Dualusis savivaldybės tarybos ir administracijos direktoriaus (vienasmenės vykdomosios institucijos), skiriamo būtinai ne iš tarybos narių, savivaldybės struktūros principinis modelis, kuris su tam tikrais pokyčiais galiojo iki pat 2023 m. I ketv., meras tapo savivaldybės atstovaujamosios institucijos dalimi. Tais pačiais metais Lietuvoje 2003-01-28 d. buvo priimtas Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymas, įsigaliojęs tų pačių metų vasario 25 d. jame, tai pat, galima matyti tiek panašumų, tiek skirtumų nuo prieš tai apibrėžtų Vietos savivaldos įstatymo redakcijų.

Pirmiausia, svarbu paminėti, kad pasikeitus šiam įstatymui, meras jame apibrėžiamas jau, nebe kaip vykdomoji valdžia, bet jau, kaip savivaldybės vadovas. Dalis mero įgaliojimų buvo panaikinta, kita dalis buvo perduota naujai apibrėžtam savivaldybės administracijos direktoriui, kuris ankstesniame įstatyme buvo įvardijamas savivaldybės administratoriumi. Galima teigti, kad savivaldybės administracijos direktorius perėmė vykdomosios institucijos įgaliojimus, taip įvyko galių perskirstymas, kad meras esantis tarybos nariu neturėtų daugiau įgaliojimų, nei kiti tarybos nariai. Iš mero įgaliojimus apibrėžiančio 21 straipsnio 1 dalies buvo panaikinti jau anksčiau nurodyti: 2, 5, 6, 7-9, 11- 19 punktai. Tai reiškia, kad siekiant įgaliojimų, tolygaus kompetencijų perskirstymo ir vengiant neproporcingai didelės valdžios sutelkimo vieno asmens rankose, mero institucija, prarado didžiąją dalį iki šiol turėtų įgaliojimų ir susilpnėjo.

Naujame įstatyme išliko tai, kad, kad meras už savivaldybės veiklą atskaitingas tiek tarybai, tiek vietos bendruomenei. Buvo pakeista Vietos savivaldos įstatymo 21 straipsnio 2 dalis, iš jos 1 punkto pašalinta sąvoka „*valdyba*“, buvo palikta tik tai, kas liečia savivaldybės tarybą, taip pat, į 1 punktą įrašyta, kad meras „*planuoja savivaldybės tarybos veiklą*“ prieš tai buvusiam įstatyme, ši funkcija nebuvo įrašyta. Buvo pakeistas 2 punktas ir patikslintas tuo, kad meras atstovauja ar įgalioja kitus atstovauti savivaldybę „*savivaldybės tarybos veiklos reglamente nustatyta tvarka*“, visa kita šiame punkte liko nepakitę. Naujo įstatymo 21 straipsnio 4 punkte buvo išbraukta sąvoka „*valdybos nariai*“ ir pridėtos tokios sąvokos, kaip „*administracijos direktorius*“, „*administracijos direktoriaus*

pavaduotojas“, apibrėžta, kas gali teikti administracijos direktoriaus kandidatūras, taip pat, šiame punkte prie galimybės siūlyti atleisti iš pareigų, merui atsirado galimybė siūlyti nuobaudas, taip užtikrinamas didesnis kontrolės mechanizmas iš mero pusės. Naujas šios dalies 4 punktas apibrėžiamas taip: *„siūlo savivaldybės tarybai mero pavaduotojo (pavaduotojų), savivaldybės administracijos direktoriaus, savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojo (savivaldybės administracijos direktoriaus teikimu) ir komisijų pirmininkų kandidatūras, taip pat gali siūlyti atleisti juos iš pareigų bei siūlyti skirti nuobaudas savivaldybės administracijos direktoriui“*.

Įstatyme buvo apibrėžti, keli nauji punktai, kad meras: *„5) tvirtina sekretoriato nuostatus, Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka skiria ir atleidžia sekretoriato darbuotojus; 6) vadovauja sekretoriato darbui; 7) kontroliuoja ir prižiūri savivaldybės viešojo administravimo institucijų bei įstaigų ir įmonių vadovų veiklą, kaip jie įgyvendina įstatymus, Vyriausybės bei savivaldybės tarybos sprendimus“*. Prieš tai galiojusio įstatymo 1 dalies 10 punktas, naujame Vietos savivaldos įstatyme tapo 2 dalies 10 punktu ir liko niekaip nepakitęs. Taip pat, atsirado naujas 9 punktas, kuriame nustatyta, kad meras: *„kontroliuoja pasirengimą vietos gyventojų apklausai ir ją organizuoja“*.

Svarbu atsižvelgti į tai, kad 21 straipsnio naujoje 3 dalyje, buvo nustatyta, kad: *„3. Meras analizuoja padėtį savivaldybėje ir siūlo savivaldybės tarybai sprendimų projektus bei rekomendacijas viešojo administravimo įstaigoms šiais klausimais: 1) viešosios tvarkos ir gyventojų rimties; 2) pirminės asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros, ligonių, invalidų bei senelių slaugos ir rūpybos; 3) vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrojo lavinimo, ikimokyklinio vaikų ugdymo, vaikų ir jaunimo papildomo ugdymo; 4) gyventojų bendrosios kultūros ugdymo, etnokultūros puoselėjimo; 5) migracijos procesų, gyventojų užimtumo, jų kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo bei viešųjų darbų organizavimo.“*

Taigi, galima pastebėti, kad į galimus siūlymus ir rekomendacijas buvo nukelti 11, 15, 17, 19 ankstesnio įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje buvę punktai, tiesa anksčiau jie buvo išskiriami, kaip konkretūs mero įgaliojimai, kurie yra *būtinai*, o naujame Vietos savivaldos įstatyme, įsigaliojusiam 2003-02-25 jie tapo tarsi *rekomendaciniais*, taip pat, merui priskiriama ir nauja funkcija, apibrėžta 3 dalies 5 punkte, susijusi su migracija, užimtumu, kvalifikacija bei viešųjų darbų organizavimu.

Dar vienas Vietos savivaldos įstatymo pakeitimas buvo priimtas 2003-10-14, jis įsigaliojo nuo tų pačių metų lapkričio 5 d. Šiame pakeitime, nauju 7 punktu buvo papildyta 21 straipsnio 2 dalis, kiti šio straipsnio punktai, atitinkamai, buvo pernumeruoti. Taigi, nustatytas naujasis punktas apibrėžiamas, kaip: *„7) savivaldybės tarybos veiklos reglamente nustatyta tvarka gali siūlyti savivaldybės tarybai pavesti savivaldybės kontrolieriui (savivaldybės kontrolieriaus tarnybai) atlikti veiklos plane nenumatytą savivaldybės administracijos, savivaldybės administravimo subjektų bei savivaldybės kontroliuojamų įmonių finansinį ir veiklos auditą, priima savivaldybės kontrolieriaus (savivaldybės kontrolieriaus tarnybos) pateiktas audito ataskaitas ir išvadas dėl atlikto finansinio ir veiklos audito rezultatus, prireikus organizuoja šių ataskaitų ir išvadų svarstymą savivaldybės komitetų ir savivaldybės tarybos posėdžiuose.“* Šiuo punktu buvo įteisinti nauji savivaldybės mero įgaliojimų ir savivaldybės kontrolieriaus veiklos vykdymo aspektai.

Praėjus daugiau, nei 4 metams po paskutinio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, kuriame buvo papildyti mero įgaliojimai, 2008-09-15 d. buvo priimta dar vienas šio įstatymo pakeitimo įstatymas ir, kuris įsigaliojo tų pačių metų 2008-10-01 d. Prieš tai galiojusio Vietos savivaldos įstatymo 2 dalies 21 straipsnio 2 dalyje buvo apibrėžiama 10 punktų nusakančių mero įgaliojimus, įvykus pakeitimui, įsigaliojusiam nuo 2008-10-01 d., įstatymo straipsniai buvo pernumeruoti ir jau teikiami 20

straipsnyje. Naujame Vietos savivaldos įstatyme, lyginant su praėjusiu, 2 dalyje pateikiama nebe 10, o 14 punktų, dalis punktų buvo pakeista, tai pat papildyta naujais.

Aktualiausia, šiame pakeitime yra tai, kad 4 punkte apibrėžiama: „4) *teikia savivaldybės tarybai mero pavaduotojo (pavaduotojų), savivaldybės administracijos direktoriaus, savivaldybės administracijos 11 direktoriaus pavaduotojo (savivaldybės administracijos direktoriaus siūlymu) ir savivaldybės tarybos sudaromų komisijų pirmininkų kandidatūras, taip pat gali siūlyti atleisti juos iš pareigų, siūlyti skirti nuobaudas savivaldybės administracijos direktoriui*“, iki šio pakeitimo galiojusiam įstatyme buvo apibrėžiama, kad meras ne teikia pavaduotojo ar administracijos direktoriaus kandidatūras, o tik siūlo jas savivaldybės tarybai. Taip pat, meras siūlė administracijos direktoriaus pavaduotojo kandidatūrą, direktoriaus teikimu, o dabar nuo šio pasikeitimo – siūlo pats administracijos direktorius, o teikia meras. Kaip ir minėta anksčiau, dalis punktų pernumeruoti, dalis yra nauji, šiame įstatymo pakeitime buvo apibrėžti nauji 5, 6, 7, 14 punktai, jie apibrėžiami taip: „5) *teikia savivaldybės tarybai sprendimo dėl mero pavaduotojo (pavaduotojų) veiklos sričių nustatymo projektą; 6) teikia savivaldybės tarybai siūlymą dėl savivaldybės tarybos kolegijos sudarymo; 7) teikia savivaldybės tarybai siūlymus dėl savivaldybės tarybos sekretoriato sudarymo arba mero politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų pareigybių steigimo ir jų skaičiaus nustatymo (jeigu sekretoriatas nesudaromas); 14) pagal savivaldybės tarybos nustatytą tvarką reprezentacijos reikmėms naudoja mero fondo lėšas.*“

2003-10-14 priimtame Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo 20 straipsnio 3 punkte buvo nustatyta, kad meras siūlo tarybai įvairius sprendimų projektus, teikia rekomendacijas, kurios yra susijusios su: viešąja tvarka, sveikatos priežiūra savivaldybėje, švietimu, kultūra ar migraciniais procesais, nuo 2008 09 15 priimto naujo Vietos savivaldos įstatymo, meras tokių funkcijų nebeatlieka, jame buvo nustatyta, kuo meras rūpinasi. Išskirti 5 pagrindiniai aspektai, kad meras: „1) *savivaldybei būtų tinkamai atstovaujama Regionų plėtros taryboje ir šios tarybos priimti sprendimai būtų tinkamai įgyvendinami savivaldybėje; 2) laiku ir tinkamai būtų rengiami savivaldybės teritorijos raidos analizės ir ilgalaikių socialinių, kultūrinių, ūkinių, investicinių ir kitų programų projektai, užtikrinama jų įgyvendinimo kontrolė; 3) būtų sudarytos tinkamos prielaidos ir galimybės gyvenamųjų vietovių bendruomenės narius įtraukti į vietos reikalų tvarkymą; 4) būtų užtikrinamas savivaldybės tarybos narių tolygus bendravimas su visais savivaldybės rinkėjais (visoje savivaldybės teritorijoje); 5) būtų tobulinamas savivaldybės tarybos sprendimų priėmimas ir savivaldybės tarybos komitetų veikla; 6) būtų deramai atstovaujama savivaldybės interesams bendradarbiaujant ir sprendžiant klausimus su valstybės valdžios ir valstybinio administravimo subjektais, teisėsaugos institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis, užsienio valstybių savivaldybėmis.*“ Galima teigti, kad mero įgaliojimai nustatyti 3 punkte tapo labiau orientuoti į visą savivaldybės bendruomenę, o ne tik į konkrečias socialines grupes, kaip buvo anksčiau, taip pat skiriamas didesnis dėmesys visos bendruomenės įtraukimui, per tai pasireiškė mero lyderystė.

2014-06-26 buvo priimtas dar vienas, tiesiogiai aktualus mero įgaliojimams Vietos savivaldos įstatymo pakeitimas. Jame buvo pakeistas, patikslintas įgaliojimus apibrėžiantis 20 straipsnis, šio straipsnio 2 dalis įsigaliojo nuo 2014-07-12, o visas įstatymas įsigaliojo po 2015 metų rinkimų. Šiame įstatymo pakeitime matyti, kad buvo pakeistas 20 straipsnio 2 dalies 5 punktas ir nuo 2015 įvykusių rinkimų dienos, įsigaliojusiam pakeitime apibrėžiama, kad meras nustato veiklos sritis savo pavaduotojams, tačiau jau nebeteikia sprendimo projekto dėl jų veiklos sričių savivaldybės tarybai, kaip buvo iki tol. Taip pat, buvo patikslintas 20 straipsnio 2 dalies 7 punktas ir nurodyta, kad meras ne tik teikia siūlymus dėl sekretoriato sudarymo ar valstybės tarnautojų skaičiaus nustatymo, bet ir

prisideda siūlydamas sekretoriato pareigybių skaičių ar valstybės tarnautojų skaičių, kurie yra pavaldūs merui. Taip pat, buvo pakeistas 8 punktas ir jame nurodyta, kad meras ne tik tvirtina sekretoriato nuostatus, bet ir pats jam vadovauja (tai buvo nustatyta šios dalies 9 punkte), taip pat, kad pat skiria ir atleidžia ne tik sekretoriato darbuotojus, bet ir sau pavaldžius valstybės tarnautojus. Buvo pakeistas 9 punktas ir jame nustatyta, kad meras: „9) *teikia komitetams, išskyrus Kontrolės komitetą, komitetų pirmininkų ir pavaduotojų kandidatūras*“.

Dalis mero įgaliojimų pasikeitė ir 2016-06-28 priimtame Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatyme, jame buvo pakeisti ir papildyti keli 20 straipsnio 2 dalies punktai apibrėžiantys mero įgaliojimus. Tačiau labiausiai tiesiogiai mero įgaliojimus liečiantis aspektas buvo 16 punkto pakeitimas, jame apibrėžiama, kad meras negali skirti ar atleisti ne tik švietimo įstaigų, bet ir seniūnijų vadovų – seniūnų, šiame pakeitime galima matyti, kad mero galia iš dalies vėl buvo apribota.

2021 metų balandžio 19 d. LR Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą dėl mero rinkimų ir jo įgaliojimų. Šiame nutarime, LR Konstitucinis teismas nustatė ir pripažino, kad tuometinis galiojantis reglamentavimas prieštarauja Konstitucijai, kurioje nustatyti vietos savivaldos pagrindai. Konstitucijos 119 straipsnyje įtvirtinta, kad visi tarybos nariai turi vienodas galias ir vienodą statusą, kas reiškia, kad meras negalėtų būti renkamas atskirai ir būti tarybos nariu, tuo pačiu, kad keičiantis įgaliojimams ir nuo 2015 m. įvedus tiesioginius mero rinkimus, meras vis dar būdamas tarybos nariu, turėjo platesnius įgaliojimus, nei kiti tarybos nariai, jo galios turėjo vykdomosios institucijos bruožų. meras turėjo lemiamo balso teisę balsuojant tarybos posėdžiuose. Taip pat, Konstitucijoje nebuvo numatyta, kad ar tarybos vadovas/pirmininkas ar vykdomoji institucija yra renkami tiesioginių rinkimų metu, taigi tiesioginių rinkimų įvedimas prieštaravo Konstitucijai.

Toks priimtas LR Konstitucinio Teismo nutarimas reiškė, kad siekiant sustabdyti galimą savivaldybės institucijų veiklos ir visos vietos savivaldos darbo sutrikdymą, reikia aiškiai keisti teisinį reguliavimą, nustatant atskiras savivaldybės institucijas, su joms priskirtais įgaliojimais, išskiriant vykdomąją instituciją, kuri yra meras ir turinti viešojo administravimo įgaliojimus. Buvo nustatyta, kad šis LR Konstitucinio Teismo nutarimas įsigalios nuo 2023 m. gegužės 3 d., tai reiškia, kad nuo tos dienos, meras negalėtų būti renkamas tiesiogiai ar turėti tuos įgaliojimus, kuriuos turėjo iki šiol.

Remiantis LR Konstitucinio Teismo nutarimu, įvyko vienas didžiausių savivaldybės institucijų, mero įgaliojimų pokyčių. Seimas 2022 m. birželio 30 d. priėmė Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymą įsigaliojusį nuo 2023 balandžio 1 d., kuriuo buvo pakeisti mero, kaip institucijos įgaliojimai, meras iš atstovaujamosios institucijos dalies, tapo vykdomąja valdžia ir perėmė vykdomosios institucijos įgaliojimus, ko sąveikoje mero galios labai prasiplėtė, tačiau pastebėta, kad nauji įgaliojimai turėjo įtakos mero sąveikai su savivaldybės taryba. Taigi, Lietuvoje buvo pradėtas taikyti ketvirtasis modelis „*Savivaldybės tarybos ir tiesiogiai renkamo mero – savivaldybės vykdomosios institucijos ir savivaldybės vadovo savivaldybės struktūros principinis modelis*“ (Astrauskas, 2022). Vietos savivaldos įstatyme (suvestinė redakcija nuo 2023-04-01 iki 2023-06-30) buvo išskirti net 27 mero įgaliojimai ir įvardinti taip: „1) *sudaro ir teikia savivaldybės tarybai savivaldybės biudžeto projektą, biudžeto tikslinimą ir savivaldybės metinių ataskaitų rinkinį; 2) iki kiekvienų einamųjų metų birželio 15 dienos savivaldybės tarybai raštu atsiskaito, kaip įgyvendinami įstatymai, Vyriausybės nutarimai, savivaldybės tarybos sprendimai, kaip vykdomas savivaldybės biudžetas ir naudojami kiti piniginiai ištekliai; 3) administruoja savivaldybės biudžeto asignavimus ir kitus piniginius išteklius, organizuoja savivaldybės biudžeto vykdymą, administruoja savivaldybės turtą; 4) sudaro savivaldybės tarybos posėdžių darbotvarkių projektus ir teikia savivaldybės tarybos sprendimų projektus, šaukia savivaldybės tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja; 5) pasirašo savivaldybės*

tarybos sprendimus ir posėdžių, kuriems pirmininkavo, protokolus; 6) teikia savivaldybės tarybai tvirtinti savivaldybės biudžetinių įstaigų nuostatus ir darbo užmokesčio fondą bei didžiausio leistino valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, pareigybių skaičių biudžetinėje įstaigoje; 7) priima į pareigas ir atleidžia iš jų savivaldybės biudžetinių įstaigų ir viešųjų įstaigų (kurių savininkė yra savivaldybė) vadovus; įgyvendina kitas funkcijas, susijusias su savivaldybės biudžetinių įstaigų ir viešųjų įstaigų (kurių savininkė yra savivaldybė) vadovų darbo santykiais, Lietuvos Respublikos darbo kodekso ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka; 8) kontroliuoja ir prižiūri savivaldybės viešojo administravimo institucijų, įstaigų ir įmonių vadovų veiklą, kaip jie įgyvendina įstatymus, Vyriausybės nutarimus ir savivaldybės tarybos sprendimus; 9) koordinuoja ir kontroliuoja viešąsias paslaugas teikiančių subjektų darbą, įgyvendina juridinio asmens dalyvio turtines ir neturtines teises bei pareigas ir atlieka kitas pagal įstatymus ir savivaldybės tarybos sprendimus priskirtas savivaldybės juridinių asmenų valdymo funkcijas; 10) organizuoja savivaldybės strateginio planavimo procesą, atsako už patvirtintų savivaldybės planavimo dokumentų ir jų įgyvendinimo ataskaitų viešinimą; 11) teikia tvirtinti savivaldybės tarybai savivaldybės bendrąjį planą ar savivaldybės dalių bendruosius planus; 12) tvirtina detaliuosius planus ir vietovės lygmens specialiojo teritorijų planavimo dokumentus; 13) įstatymų nustatytais atvejais tvirtina žemėtvarkos planavimo dokumentus; 14) tvirtina gyvenamųjų vietovių ar jų dalių suskirstymą (sugrupavimą) į seniūnaitijas (kai jos sudaromos); 15) atkuria savivaldybės valdomo išlikusio nekilnojamojo turto nuosavybės teises religinėms bendruomenėms ir bendrijoms; 16) reglamento nustatyta tvarka atstovauja pats arba įgalioja kitus asmenis atstovauti savivaldybei teisme, bendradarbiaujant su kitomis savivaldybėmis, valstybės ar užsienio šalių institucijomis, kitais juridiniais ir fiziniais asmenimis; 17) atstovauja savivaldybei regiono plėtros tarybos kolegijoje; 18) gavęs savivaldybės tarybos pritarimą, sudaro savivaldybės bendradarbiavimo su valstybės institucijomis, kitomis savivaldybėmis ar užsienio institucijomis sutartis; 19) pagal savivaldybės tarybos nustatytą tvarką atstovavimo Lietuvoje ir užsienyje išlaidoms apmokėti gali naudoti mero fondo lėšas ir atsiskaito už jų naudojimą; 20) reglamento nustatyta tvarka teikia savivaldybės tarybai vicemero

(-ų)

kandidatūrą

(-as); 21) teikia savivaldybės tarybai siūlymus dėl mero politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų pareigybių skaičiaus nustatymo; 22) Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka skiria į pareigas ir atleidžia iš jų mero politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojus; 23) suteikia savivaldybės administracijos direktoriui, savivaldybės kontrolieriui, kai savivaldybės kontrolieriaus nėra, – jo pavaduotojui, vicemerui atostogas, siunčia administracijos direktorių, savivaldybės kontrolierių, kai savivaldybės kontrolieriaus nėra, – jo pavaduotoją, vicemerą į komandiruotes; 24) reglamento nustatyta tvarka skelbia vietos gyventojų apklausą; 25) reglamento nustatyta tvarka gali siūlyti savivaldybės tarybai pavesti savivaldybės kontrolės ir audito tarnybai atlikti veiklos plane nenumatytą savivaldybės administravimo subjektų ar savivaldybės valdomų įmonių atitikties, finansinį ir veiklos auditą, priima savivaldybės kontrolės ir audito tarnybos pateiktas audito ataskaitas ir išvadas dėl atlikto atitikties, finansinio ir veiklos audito rezultatų, prireikus organizuoja šių ataskaitų ir išvadų svarstymą savivaldybės tarybos komitetų ir savivaldybės tarybos posėdžiuose; 26) savo kompetencijos klausimais gali sudaryti darbo grupes iš savivaldybės tarybos narių šių sutikimu, savivaldybės administracijos valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, kitų savivaldybės teritorijoje veikiančių asmenų ir visuomenės atstovų; 27) organizuoja savivaldybės tarybos narių, valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, kvalifikacijos tobulinimą.

Galima pastebėti, kad merui iš atstovaujamosios institucijos tapus vykdomąja institucija, jis perėmė dalį iki tol, administracijos direktoriaus turimų įgaliojimų. Meras tapo atsakingu už savivaldybės biudžetą, strateginį planavimą, vykdo viešojo administravimo subjektų kontrolę savivaldybėje ir kt. Taigi, galima matyti, kad meras tapo atskiru, vienasmeniu viešojo administravimo subjektu savivaldybėje su jam priskirtais viešojo administravimo įgaliojimais.

Dar vienas Vietos savivaldos įstatymo pakeitimas buvo priimtas 2024 m. balandžio 18 d. ir įsigaliojo tų pačių metų gegužės 1 d. Jame buvo patikslintas 27 straipsnio 2 dalies 6 punktas nurodant, kad meras „*teikia savivaldybės tarybai tvirtinti savivaldybės biudžetinių įstaigų nuostatus*“.

Vietos savivaldos įstatymo pakeitimas buvo priimtas ir 2023 gruodžio 14 d. ir įsigaliojo 2024 sausio 2 d. jame įstatymas buvo papildytas dviem naujais punktais, kuriais merui suteikti dar platesni viešojo administravimo įgaliojimai, jie nurodyti taip: „28) *priima sprendimus dėl žemės sklypų pagrindinės žemės naudojimo paskirties ir (ar) būdo keitimo; 29) išduoda sutikimus dėl savivaldybės patikėjimo teise valdomos valstybinės žemės naudojimo, susijusius su statytojo teisės įgyvendinimu, susisiekimo komunikacijų, inžinerinių tinklų tiesimu, veikla vandens telkiniuose ir žemės gelmių tyrimu, ir priima sprendimus dėl sandoriu nustatomų servitutų patikėjimo teise valdomuose valstybinės žemės sklypuose nustatymo.*“ Taigi, nuo šio pokyčio, meras, kaip vykdomoji institucija, vienasmenis viešojo administravimo subjektas gali išduoti įvairius sutikimus susijusius su valstybine žeme savivaldybės teritorijoje.

2024 balandžio 18 d. buvo priimtas dar vienas Vietos savivaldos įstatymo pakeitimas, kuris įsigaliojo 2024 gegužės 1 d. juo buvo papildytas 27 straipsnis, į jo 2 dalį įtraukiant 30 punktą, kuris nurodomas taip: „30) *išduoda sutikimus laikinai naudotis žemės ūkio veiklai vykdyti žemės sklypais nesuformuotais laisvos valstybinės žemės fondo žemės plotais, patikėjimo teise valdomais savivaldybių.*“ Galima matyti, kad čia ir prieš tai buvusiam Vietos savivaldos įstatymo pakeitime, meras įgavo daugiau įgaliojimų susijusių su valstybine žeme, žemės sklypais.

Paskutiniame 2024 birželio 6 d. priimtame ir 2024 birželio 20 d. įsigaliojusiame Vietos savivaldos įstatyme, buvo patikslintas 27 straipsnis, patikslinant jo 1, 6, 14, 23, 29 punktus, kurie nurodomi taip: „1) *organizuoja savivaldybės biudžeto sudarymą ir vykdymą, teikia savivaldybės tarybai savivaldybės biudžeto projektą, biudžeto tikslinimą ir savivaldybės metinių ataskaitų rinkinį; 6) teikia savivaldybės tarybai tvirtinti savivaldybės biudžetinių įstaigų, išskyrus savivaldybės kontrolės ir audito tarnybą, nuostatus; 14) teikia savivaldybės tarybai tvirtinti gyvenamųjų vietovių ar jų dalių suskirstymą (sugrupavimą) į seniūnaitijas (kai jos sudaromos); 23) suteikia savivaldybės administracijos direktoriui, vicemerui ir kitiems mero politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojams atostogas, siunčia šiuos asmenis į komandiruotes; 29) išduoda sutikimus ir priima sprendimus dėl savivaldybės patikėjimo teise valdomos valstybinės žemės naudojimo, susijusius su statytojo teisės įgyvendinimu, susisiekimo komunikacijų, inžinerinių tinklų tiesimu, veikla vandens telkiniuose ir žemės gelmių tyrimu; valstybinės žemės nuomos teisės perleidimo ar įkeitimo; teritorijų, kuriose taikomos specialiosios žemės naudojimo sąlygos, nustatymo; sandoriu nustatomų servitutų patikėjimo teise valdomuose valstybinės žemės sklypuose nustatymo, bendraturčio teisių įgyvendinimo ir pasirašymo žemės sklypo ribų paženklavimo akte ir (ar) žemės sklypo plane;*“ Taip pat, 2 ir 3 galioję punktai neteko galios, bei buvo papildyta bendruoju mero įgaliojimus nusakančiu punktu, kad meras: „31) *vykdo kitus šiame ir kituose įstatymuose nustatytus įgaliojimus.*“

Atsižvelgiant į visus pokyčius, toliau pateikiamoje 2 lentelėje galima matyti trečiojo ir ketvirtojo Lietuvoje taikytų savivaldybės struktūros modelių panašumus ir skirtumus:

**2003-2023 m. I ketv. ir nuo 2023 m. II ketv. taikytų savivaldybės struktūros modelių
mero ir jo įgaliojimų skirtumai**

Mero įgaliojimai 2003-2023 m. I ketv. modelio laikotarpiu	Mero įgaliojimai nuo 2023 m. II ketv. taikomo modelio laikotarpiu
• Savivaldybės meras, vadovas, renkamas iš tarybos narių (nuo 2015 m. renkamas tiesioginių rinkimų metu) • Tarybos posėdžių pirmininkas • Atskaitingas tarybai ir bendruomenei • Nuobaudų taikymas (kaip kontrolės mechanizmas iš mero pusės) • Rekomendacijų teikimas kultūros, švietimo, sveikatos klausimais • Veiklos sričių nustatymas pavaduotojams	• Vykdomoji institucija, ne savivaldybės tarybos narys (renkamas tiesioginių rinkimų metu) • Tarybos posėdžių pirmininkas (negalintis balsuoti) • Atskaitingas tarybai ir bendruomenei • Sutikimų ir leidimų išdavimas • Biudžeto sudarymas • Savivaldybės turto administravimas • Strateginis planavimas • Detaliųjų planų tvirtinimas • Veiklos sričių nustatymas vicemerams

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Vietos savivaldos įstatymu

Apibendrinant, galima teigti, kad didžiausias pokytis įvyko būtent šiais laikotarpiais, kai keičiantis mero įgaliojimams meras nuo 2003 metų buvęs atstovaujamosios institucijos dalimi, nuo 2023 m. tapo vykdomąja institucija perėmusi vykdomajai priklausančius įgaliojimus. Analizuojant, kaip keitėsi mero įgaliojimai, išryškėjo ir teorinėje darbo dalyje nustatyti įgaliojimų kaitos aspektai. Pastebėta, kad taikant pirmus du savivaldybės struktūros modelius Lietuvoje ir siekiant didesnės mero lyderystės, atsakomybės prisiėmimo už jo nuveiktus darbus, pirmuose dviejuose modeliuose meras buvo vykdomąja institucija, kuriai buvo suteikta daug galių, kai meras galėjo įtakoti ir pačios savivaldybės tarybos darbą, tačiau to įtakoje, siekiant, kad būtų išvengta nesutarimų su savivaldybių taryba, kad įgaliojimai būtų paskirtyti kuo tikslingiau, taikytame trečiame savivaldybės struktūros modelyje, meras tapo atstovaujamosios institucijos dalimi. Tapimas atstovaujama institucija sumažino mero įgaliojimus, jų lauką, bei padėjo užtikrinti, kad per dideli valdžios svertai nebūtų vienos rankose. Tačiau, nors nuo 2003 m. meras ir tapo atstovaujamosios institucijos dalimi, svarbu atsižvelgti į tai, kad palaipsniui, keičiantis tiek pačios vietos savivaldos, visuomenės poreikiams, mero įgaliojimai net būnant tarybos nariu nuolat kito. Didžiausias pokytis trečiojo modelio taikymo metu įvyko nuo 2015 m., kai meras vis dar būdamas savivaldybės nariu, galėjo būti renkamas tiesioginių rinkimų metu, atskirai nuo savivaldybės tarybos, tuo pačiu, tiesioginio mandato suteikimas merui lėmė ir jo įgaliojimų pokyčius, net ir būnant tarybos dalimi.

Svarbu atsižvelgti į tai, kad LR Konstitucinis teismas pateikė nutarimą, kuriame nurodoma, Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo ir tiesioginių mero rinkimų priešprieša Konstitucijai, todėl, siekiant išsaugoti tiesioginius rinkimus, Seimas turėjo priimti dar vieną Vietos savivaldos įstatymo, o kartu ir Konstitucijos pakeitimą, po kurių nuo 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo Lietuvoje pasikeitė savivaldybės struktūros modelis ir meras tapo vykdomąja institucija su jai priskirtais vykdomosios institucijos įgaliojimais.

3.2. Merų ir savivaldybės tarybos atstovų nuostatų analizė

Teorinėje darbo dalyje išsiaiškinus pagrindinius veiksnius, kurie įtakojo mero įgaliojimų pokytį ir pirmoje empirinio darbo dalyje, atlikus dokumentų-teisės aktų turinio analizę, kaip ir ko įtakojami keitėsi mero įgaliojimai, svarbu išsiaiškinti ir koks įgaliojimų pokyčio poveikis buvo tiems merams ir tų merų darbui, kurie savo įgaliojimus vykdė 2019-2023 m. ir 2023-2027 m. laikotarpiu. Kai keičiantis Vietos savivaldos įstatymui, meras iš kolegialios atstovaujamosios institucijos dalies, tapo atskira vienasmene institucija, su jai aiškiai Vietos savivaldos įstatyme apibrėžtais vykdomosios institucijos įgaliojimais.

3.2.1. Mero įgaliojimų pokytis ir kompetencijos didėjant administracinei naštai

Vertinant merų įgaliojimų pokytį ir kompetenciją padidėjus administracinei naštai, klausimai merams ir savivaldybių tarybų nariams buvo užduodami, remiantis Bučaitė-Vilke ir Lazauskiene (2018), kurios nurodo, kad merui norint būti tikru lyderiu, jau reikia turėtų tam tikrų kompetencijų. Meras jau turėtų būti dirbęs administracinį darbą, taip pat, vadovavęs tam tikrai, formaliai asmenš grupei, aktyviai veikęs savivaldoje ir žinantis, kaip veikia vietos savivalda ir savivaldybės Lietuvoje. Todėl merų buvo klausiama apie darbą pokyčio metu, vykdomosios institucijos įgaliojimų perėmimą iš savivaldybės administracijos direktoriaus ir kompetencijų poreikį (žr. 3 lentelė):

3 lentelė

Mero įgaliojimų pokyčio iššūkiai ir kompetencija

Kategorija	Subkategorija	Interviu citatos
Įgaliojimų pokyčio ir kompetencijų suderinamumas	Darbas pirmąjį pusmetį ir po pusantrų metų, vykdant vykdomosios institucijos įgaliojimus	(M1) „<...> įsivyravo tam tikras chaosas. <...> sėdėti prie popierių, tu prarandi galimybę būti politiku.“; (M2) „<...> buvo nuogastavimų dėl to, kad meras nebeturės laiko, kaip politikas, kaip meras, kaip rajono vadovas <...> turės labai didelį krūvį pasirašinėdamas <...> dokumentus. <...>. Dabar to darbo pasirašinėjant turim gerokai daugiau, bet <...> neįvyko nieko tokio <...>, kad nebeliktų laiko dirbti politinio darbo. Pusę metų buvo nuogastavimas <...> pirmas pusmetis buvo daugiau neaiškumo, svarstymo, bet po pusės metų, viskas daugiau mažiau aišku.“; (M3) „<...> sunkiai žinokite <...> iki šios dienos dar mokausi <...> kai kurie dalykai atsiranda vis nauji ir nauji. Sudėtinga yra <...> pridėjo daug pareigų, kurios pagal įstatymą privalomos, tačiau tų pareigų vykdymui <...> erdvė ar žinojimas...“
	Dalies įgaliojimų perėmimas iš administracijos direktoriaus	(M1) „<...> merai tapo labiau pažeidžiami <...> pasirašysį kažkokį teisės aktą, tai atsakomybė teks tau. <...> kita institucija man rengia dokumentus <...> už kuriuos nešu atsakomybę aš. <...> uždedamas parašą gali sugadinti karjerą sau. <...> idėja, kad meras valdo pinigus <...> pinigus valdo asignavimų valdytojai, biudžeta tvirtina taryba, meras teikia biudžetą tarybai <...> atsakingiausias liko administracijos direktorius <...> aš tarpininkas <...>. Direktorių, vistiek parengia su administracija tą biudžetą ir meras pateikia.“; (M2) „<...> nelabai išmanau tiek teritorijų planavimą, tiek, kas yra detalusis <...> specialusis planas <...> vistiek dirba administracija. Gerai, kad yra vicemerai, tai jiems priskirtos konkrečios sritys ir čia nuo mero priklauso, kiek jie turi įgaliojimų. Visi potvarkiai privalomai yra derinami su vicemerais, tai tas pirminis filtras yra praeinamas <...> todėl nematau bėdos dėl tų apimčių. Leidimus pasirašinėja meras, rangos dalykus administracijos direktorius <...> reikėtų tobulinti <...> meras tada ne visai tas vykdomosios valdžios atstovas. Labai normalu, kad meras yra atsakingas už biudžetą, strateginį veiklos planą, biudžeto paskirstymą, asignavimus.“; (M3) „<...> sumaišties naujasis įstatymas įnešė tikrai labai daug. Šiip ar taip, vistiek, biudžetą rengia administracija <...> taryboje esame nusistatę tokią tvarką, kad skyrių vedėjai, kurie atsakingi už kažkurią sritį <...> ne meras, o jie eina į

didėjant administracinei naštai		tribūną ir pristato. Formalioji pusė <...> pasilieka gyvuoti pagal tradiciją, kaip buvo anksčiau, nors formaliai, pagal įstatymą turėtų būti kitaip.“ (TDA1) „Labai daug laiko atima. Daug laiko atimančiais sprendimais reikia užsiimt.“; (TDA2) „Taip, tai faktas, kad meras dabar turi daug daugiau skaityt, pasirašinėt, tikrai tas krūvis padidėjo ir dabar jam sunkiau, tai normalu.“; (TDA3) „Merui daugiau popierizmo, daugiau parašų. Meras, vicemeras, administracijos direktorius, skyrių specialistai, praktiškai dirbdavo, kaip komanda, nebūdavo taip, kad meras nieko nežino ir atneša jam pasirašyt ir dabar lygiai tas pats. Iš direktoriaus atsakomybė persikėlė merui, daugiau niekas nepasikeitė.“ (TOA1) „Iš viso, tos funkcijos administracijos direktoriaus ir mero, jie abu dabar vykdomojo valdžioj. Ką daro administracijos direktorius <...> jis vykdo mero nurodymus. Skyrių vedėjai <...> yra tiesiogiai pavaldūs, <...> jų tiesioginis darbas, jų įvertinimas priklauso nuo mero. Meras dabar, tiesiogiai, vienasmeniškai vertina visų įstaigų direktorius, jisai gali priimti sprendimą dėl <...> priedo <...> dėl to mero sprendimai, praktiškai yra nekvestionuojami. Anksčiau <...> galėdavo pasakyti, kad čia ne meras, čia administracija <...> dabar asmeninės atsakomybės daugiau.“ Didelė rizika <...> asmeniškumai, vieniems praleidžia (sutikimus ir pan.), kitiems ne. Dėl kiekvienos eilutės, dėl kiekvieno... <...> turėdavai eiti pas merą, kur yra projektai, investicijos vis tiek sprendžia meras. Kad suteikė daugiau funkcijų, pokyčio mes nepajutome.“; (TOA2) „Direktorius daug laimingesnis asmuo tapo, nes jam daug mažesnis krūvis tenka darbų, o merui tapo nepakeliamai sunku <...> biurokratijos tapo labai daug. <...> Dabar viskas pas merą rankose, tai yra milžiniškas krūvis. <...> Vienam pačiam, gilinant, norint suprasti, norint žinoti, ką tu pasirašai, tai yra tikrai milžiniškas administracinis krūvis. <...> De jure, biudžetą tvarkyti įgaliotas meras, viskas priklauso nuo to, kiek jis nori būt įsitraukęs <...> Net funkcijos nesant jis dalyvaudavo biudžeto formavime.“; (TOA3) „Priklauso nuo mero kompetencijos ir sąžiningumo. Teigiamas postūmis interesantams - greitesnės ir paprastesnės procedūros. Neigiamas - atsakingos procedūros užkeltos vienam asmeniui, kuriam gali pritrūkti kompetencijos. <...> Teigiamai, nes pasikeitė administracijos direktoriaus funkcijos, dalis ankstesnių funkcijų perėjo merui.“
	Kompetencijų poreikis	(M1) „<...> man nekilo problemų <...> bet kiti tapę merais, kurie neturi tinkamo išsilavinimo <...> jiems tikrai trūksta kompetencijų. <...> svarbus anglų kalbos žinojimas <...>.“; (M2) „Niekada nebus, kad <...> meras turėtų visas kompetencijas <...> tam yra komanda. <...> siekis buvo pasirinkti vicemerus ir komandą, kurie išmano savo sritis. <...> turiu supratimą visos srityse, galbūt ne taip giliai, bet nėra tikslo žinoti viską <...> visada reikia tobulinti <...> nėra taip, kad pasikeitus įstatymui kažkokių kompetencijų trūksta.“; (M3) „Sunku buvo priprasti. Daugiau į vykdomuosius dalykus reikėjo lįsti, ne vien tik tai, kad sprendimai kokie parengti, kaip jie priimami, bet ir žiūrėti, kokie tie sprendimai, nes už daug dalykų papildomai esi atsakingas.“ (TDA1) „Reikia tobulintis, važinėja visur.“; (TDA2) „Manau, kad mūsų meras turi pakankamai kompetencijų ir jeigu jam reikia kažką tobulinti, tai tikiu, kad tobulina.“; (TDA3) „Meras <...> negali visko mokėt. Meras turi būti ir politikas, iš dalies ir ūkvedys savivaldybės.“ (TOA1) „Meras sprendžia viską, ar jam įstatymas priskiria tas kompetencijas ar jam nepriskiria.“; (TOA2) „Strategija, meras turi būti strategas, jam dabar dar sunkiau tai patapo padaryti <...> kalbant apie tuos darbus, kuriuos pažadėdavo įvykdyti per 4 metus, būdavo, kad kandidatas į merus pažadėdavo ir neįvykdavo, tada administracija arba kažkas nepadarė, tai šitoj vietos atsakomybės laipsnis dabar yra milžiniškas. Atsakomybės dabartinis meras turi turėti daug ir strategijos, kad nebūtų savivaldybės <...> mėtomi vėtomai, kas 4 metus.“; (TOA3) „Merui privalumas būtų turėti teisinių, vadybinių, administracinių žinių.“

Šaltinis: parengta paties autoriaus pagal merų ir tarybos narių pasisakymus

Atlikto pusiau struktūruoto interviu metu, merų buvo klausta, kaip jiems sekėsi dirbti pirmąjį pusmetį, po 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo. Merai pastebėjo, kad

pirmasis pusmetis būnant vykdomąja institucija buvo pakankamai chaotiškas, kaip teigė (M1) „*buvo nuogastavimų dėl to, kad meras nebeturės laiko, kaip politikas, kaip meras, kaip rajono vadovas <...> turės labai didelį krūvį pasirašinėdamas <...> dokumentus. <...>.*“, vertinant situaciją po daugiau, nei pusantrų metų, merų nuomonė išsiskyrė. (M2) teigė, kad jau praėjus pusmečiui „*viskas daugiau mažiau aišku.*“, tačiau kiti tyrime dalyvavę merai nurodė, kad dirbant ir po pusantrų metų, dirbti vis tiek yra sudėtinga, nes reikia daugiau žinių ir tai užima nemažai laiko, tačiau su tuo susitvarkoma.

Toliau, merų ir savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovų buvo klausiama apie įgaliojimų perėmimą iš administracijos direktoriaus. Jiems buvo užduoti keli klausimai, kaip jie vertina, tai, kad merams tapus vykdomąja institucija, jiems tenka tvirtinti detaliuosius planus, teritorijų planavimo dokumentus, išduoti įvairius sutikimus, bei tai, kad meras yra atsakingas už biudžeto sudarymą ir jo vykdymą. Visi trys tyrime dalyvavę merai nurodė, kad nors meras ir yra atsakingas už biudžeto sudarymą ir jo vykdymą, vis tiek, didžiąją šio darbo dalį atlieka savivaldybės administracija. Kaip pastebėjo meras (M1) nors dokumentus rengia kita institucija, tačiau jis asmeniškai neša už tai atsakomybę. Meras (M2) nurodė „*<...> nelabai išmanau tiek teritorijų planavimą, tiek, kas yra detalūs <...> specialūs planas <...> vis tiek dirba administracija*“, tuo „pačiu nurodydamas, kad džiaugiasi, kad dalį sričių gali priskirti vicemerams, kurie turi kompetencijas konkrečiose srityse. Taip pat, meras (M3) pastebėjo, kad nors Vietos savivaldos įstatyme yra nustatytas vienoks reguliavimas, tačiau savivalda veikia ne visaip taip ir meras dalį funkcijų suderinus su savivaldybės taryba perduoda savivaldybės administracijos skyrių vedėjams. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad nors ir yra nustatyta, kad meras yra atsakingas už biudžeto sudarymą ir vykdymą, tai pat, įvairių leidimų, sutikimų išdavimą, dalį savo įgaliojimų, įgyvendinimo procese, jie perleidžia dalį įgaliojimų kitiems asmenis, kurių dėka merams dirbti tampa lengviau, todėl nors merams tenka didesnis krūvis, tačiau jie su turimais įgaliojimais susitvarko juos persikirstydami.

To paties paklausus tarybų daugumos atstovų, jie vienbalsiai nurodė, kad tapus vykdomąja institucija, dokumentų skaitymas, nagrinėjimas, jų pasirašymas merui atima labai daug laiko.

Tyrimo metu, apklausiami visi tarybų opozicijos atstovai nurodė, kad gavus vykdomosios institucijos įgaliojimus, merams teko didesnė atsakomybė už priimtus sprendimus. Tarybos opozicijos atstovas (TOA1) pastebėjo, kad „*Ką daro administracijos direktorius <...> jis vykdo mero nurodymus. Skyrių vedėjai <...> yra tiesiogiai pavaldūs, <...> jų tiesioginis darbas, jų įvertinimas priklauso nuo mero*“, tai iš esmės patvirtino dalies merų poziciją, kurie teigė, kad džiaugiasi dalį įgaliojimų galintys perduoti kitiems, labiau kompetetingiems, konkrečioje srityje savivaldybės administracijos darbuotojams ar vicemerams.

Merų ir savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovų buvo klausiama ir apie mero kompetencijas tapus vykdomąja institucija. Merai (M1) ir (M3) nurodė, kad savo kompetencijas teko tobulinti, daugiau skaityti, meras (M1) išskyrė išsilavinimo svarbą būnant meru, nurodė, kad *<...> kiti tapę merais, kurie neturi tinkamo išsilavinimo <...> jiems tikrai trūksta kompetencijų. <...> svarbus anglų kalbos žinojimas<...>.*“ todėl galima matyti, kad pirmiausia svarbu yra mero turimas išsilavinimas, kuris užtikrina jo platesnes kompetencijas vykdyti jam nustatytus įgaliojimus. Meras (M2) išskyrė, kad svarbu pasirinkti komandą, kuri turi tam tikras kompetencijas ir padeda merui.

Tarybų daugumos atstovai nurodė, kad merai savo turimas kompetencijas tobulinasi nuolat, nes turėti visas kompetencijas nėra įmanoma, kaip išskyrė tarybos daugumos atstovas (TDA3) „*Meras turi būti ir politikas, iš dalies ir ūkvedys savivaldybės.*“, Tai reiškia, kad turint platesnius įgaliojimus, merui

reikia ir platesnio spektro kompetencijų. Apie mero kompetencijas ir jų tobulinimą apklausti ir tarybų opozicijos atstovai. Pavyzdžiui, tarybos opozicijos atstovas (TOA3) teigė, kad merui reikia „<...> turėti teisinių, vadybinių, administracinių žinių“, kitas opozicijos atstovas (TOA2) išskyrė, mero strateginio mąstymo svarbą, kad meras turi numatyti darbus ir jų pasekmes ne tik savo įgaliojimų terminui, bet ir ilgesniam laikotarpiui.

Apibendrinant, galima teigti, kad tapus vykdomąja institucija, pastebimas kompetencijų tobulinimo poreikis, taip pat, merai dalį savo įgaliojimų perduoda vicemerams, savivaldybių administracijų skyrių vedėjams, o dalį funkcijų visa dar atlieka administracijos direktorius, kuris pirmas įvertina, kai kuriuos dokumentus, o vėliau jie perduodami merui. Informantai išskyrė ir tokias svarbias mero kompetencijas, kaip jau turimas išsilavinimas, kad jis turi būti kažkuo susijęs su mero veikla ar savivalda, taip pat, svarbios teisinės, vadybinės ir administracinės žinios bei strateginis mąstymas, kai savo įgaliojimus vykdančias meras numato strategiją ne tik tam laikotarpiui, kol jis eina įgaliojimus, bet ir jiems pasibaigus.

3.2.2. Lyderystė – stipraus mero poreikis ir tiesioginiai rinkimai

Vertinant merų lyderystės – stipraus mero poreikį ir tiesioginius rinkimus, kaip vienus iš mero įgaliojimų pokytį įtakojusių veiksnių, buvo remiamasi lyderystės teorijomis, kurias išskiria Northouse (2019), tai transformacinė ir situacinė lyderystė. Taip pat, buvo klausta, kaip, jų nuomonė, lyderystės poreikis galėjo įtakoti jų įgaliojimų kaitą. Taip pat, tiesioginių rinkimų kontekste, buvo remiamasi demokratine (Dahl, 1989), politinės atskaitomybės (Sweeting and Hambleton) ir lyderystės (Northouse, 2019) teorijomis. Toliau 4 lentelėje, interviu metu pateiktos ir išrinktos svarbiausios informantų citatos nusakančios jų nuomonę, kokią įtaką mero įgaliojimų pokyčiui turėjo lyderystės poreikis ir nuo 2015 metų įvesti tiesioginiai mero rinkimai:

4 lentelė

Lyderystė ir tiesioginiai rinkimai

Kategorija	Subkategorija	Interviu citatos
Lyderystė - stipraus mero poreikis ir tiesioginiai mero rinkimai	Mero lyderystės ir stipraus mero poreikio įtaka įgaliojimų pokyčiui	(M1) „Žmonės nori to lyderio <...> su platesniais įgaliojimais ir per rinkimus, tas jaučiasi <...>, bet ant tavęs labai didelė atsakomybė <...>. Gyventojai visada žiūri per merą <...> vistiek atsakingas meras <...>.“; (M2) „<...> buvo poreikis, gerokai padidėjo interesantų ratas, žmonių ateinančių į priėmimą <...> organizacijų ir asociacijų, tai lyderio poreikis ir tas pokytis tikrai padarė įtaką. <...> po pakeitimo meras gali būti stipresnis, ryžtingesnis priimančiam tam tikrus sprendimus.“; (M3) „Požiūris į žmogų, kuris yra išrinktas <...> trupučiuką kitaip.“ (TDA1) „Merai įsitraukia į daug sprendimų, miestą tvarko, <...> būstų renovacija, visas rajonas gražėja mero dėka.“; (TDA2) „Tai galima sakyti, kad tie įgaliojimai ir keičiasi, nes reikia, kad meras būtų stiprus, rodytų pavyzdį.“; (TDA3) „Mero lygio politikas, turi maždaug apie 70 proc. darbo laiko skirt darbui su žmonėmis, su rinkėjais, <...> dalyvauti posėdžiuose. Funkcijų padaugėjo, atsakomybės padaugėjo, o atstovavimas, klausimas ar visuose lygmenyse yra tinkamas.“ (TOA1) „Pokytis, kad sustiprinti įgaliojimus mero, kaip vykdomosios valdžios, padarė neveiksnius merus, kai kuriose kitose savivaldybėse. Atėjus stipriam lyderiui, pradėjo daryti tai, ko daug metų nedarė.“; (TOA2) „<...> Meras yra tiesiogiai išrinktas žmogus, bet negali padaryti, nes tarkim, administracija pas direktorių, jis nepasirašo jokių dokumentų, jis neturi jokios teisės inicijuoti procesų tam tikrų. <...> Evoliucija vyksta, šitoj vietoj, kaip išvystyti reiktų savivaldybės lygmeniu <...>, kad žmogus

		galėtų reikalauti atsakomybės už jo padarytą darbą.“; (TOA3) „Tiesioginiai mero rinkimai ir nebuvimas savivaldybės tarybos nariu.“
	Tiesioginių rinkimų įtaka įgaliojimų pokyčiui	(M1) „<...> turi didžiulį poveikį savivaldybės stabilumui. <...> atliepia žmonių poreikius<...>.“; (M2) „<...> vienareikšmiškai, žmonės, rinkėjai nori tiesiogiai rinkti merą. <...> manau, kad yra teisingai tiesioginiai mero rinkimai ir <...> tai užtikrina tam tikrą stabilumą <...> nereikia ieškoti <...> plataus politinio palaikymo, nes, kai buvo netiesioginiai rinkimai <...> tie perversmai būdavo <...> dabar, jei ir keistųsi valdančioji dauguma, tai bent vadovai, vicemerai, jų skyrimas priklauso nuo mero, nepritariant tarybai gali būti paskirti vicemerai, direktorius.“; (M3) „Šitas dalykas yra ištikrųjų geras. Vienas tarybos narys buvo renkamas, kaip meras <...> aš manyčiau, kad šitas dalykas ištikrųjų pasiteisino. <...> institutas mero tikrai yra sustiprintas tiesioginiuose rinkimuose. <...> ir tada tarybos nariai kitaip žiūri, nes jie supranta, kad tu esi, tai pat, išrinktas rinkimuose, kaip ir jie.“ (TDA1) „Merą renka žmonės, jie pasitiki. Kad tiesiogiai rinko žmonės gal dar ir geriau. Kiekvieną kadenciją vis didėja tas rinkėjų skaičius.“; (TDA2) „Tiesioginiai rinkimai aktualūs gyventojam, nes, kai įvedė <...> gyventojus labiau įtraukia, o vėliau jau žiūri, kaip ten tuos įgaliojimus jo keist.“; (TDA3) „Tai yra normalu, tai yra svarbu.“ (TOA1) „Tiesioginis išrinkimas žmogaus sukuria tokį, kaip statusą, kad mane visuomenė parinko ir tuo, tiesioginiai rinkimai privedė tave privedė prie to, kad reikia daugiau funkcijų, nes jį tiesiogiai žmonės išrinko. Kada meras būdavo renkamas konsensuso pagrindu (iš tarybos narių), surinkęs daugumą, tada meras būtų susaistytas su visa savivaldybės taryba ir atstovaudavo platesnį žmonių ratą. Tiesioginiai mero rinkimai, kaip ir patenkina visuomenės lūkesčius <...> įtraukiam visuomenės į valdymą.“; (TOA2) „Daug aiškesnės <...> taisyklės. Pats principas, jeigu aš einu į rinkimus, aš prižadu jums kelią, tada turim rast sprendimą, ką darom, jeigu aš kažko nepadariau.“; (TOA3) „Atsirado didesnė visapusiška asmeninė atsakomybė.“

Šaltinis: parengta paties autoriaus pagal merų ir tarybos narių pasisakymus

Merų ir savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovų, buvo klausiama apie stipraus mero poreikio įtaką įgaliojimų pokyčiui. Visų trijų tyrime dalyvavusių merų nuomonės sutapo, nurodant, kad buvo gyventojų poreikis turėti stipresnį merą su platesniais įgaliojimais, tuo pačiu ir su didesne atsakomybe.

Tarybų daugumos atstovai tai pat pastebėjo, kad įgaliojimų pokytis lyderystės kontekste galėjo būti lemiamas gyventojų poreikio, kad meras skirtų daugiau laiko žmonėms, vietos gyventojams, rodytų lyderystės pavyzdį.

Tarybos opozicijos atstovai išskyrė tokius aspektus, pavyzdžiui tarybos opozicijos atstovas (TOA2) nurodė, kad lyderystės poreikis ir platesnių įgaliojimų suteikimas nepadarė didelio poveikio įgaliojimų pokyčiui, nes savivaldybės administracija vis tiek yra priklausoma nuo direktoriaus, o ne nuo mero.

Visų tyrime dalyvavusių informantų buvo klausiama ir apie tai, kokią įtaką merų įgaliojimų pokyčiui turėjo nuo 2015 m. Lietuvoje įvesti tiesioginiai mero rinkimai. Tyrime dalyvavę merai (M1) ir (M2) nurodė, kad tiesioginiai mero rinkimai užtikrina visos savivaldybės stabilumą, kadangi jam yra suteikiamas tiesioginis rinkėjų mandatas. Merai taip pat, pabrėžė, kad su tiesioginiais rinkimais yra užtikrinamas ir gyventojų poreikis rinkti savo atstovą.

Tarybų daugumos atstovai, taip pat, nurodė, kad tiesioginiai rinkimai gyventojams yra labai svarbūs ir galėjo įtakoti pokyčius. Uždavus klausimą apie tiesioginių rinkimų įtaką mero įgaliojimų pokyčiui tarybų opozicijos atstovams, tarybos opozicijos atstovas (TOA1) teigė, kad „tiesioginiai rinkimai

privedė tave privedė prie to, kad reikia daugiau funkcijų, nes ji tiesiogiai žmonės išrinko“, tarybos opozicijos atstovai (TOA2) ir (TOA3) išskyrė, kad tiesioginių rinkimų įvedimas padidino mero asmeninės atsakomybės poreikį.

Apibendrinant, galima teigti, kad tiek merai, tiek savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovai palaikė tą mintį, kad stipraus lyderio atstovaujančio gyventojus noras, galėjo būti vienu iš mero įgaliojimų kaitos veiksnių. Taip pat, interviu metu, su informantais kalbant apie tai, kokią įtaką įgaliojimų pokyčiui galėjo turėti tiesioginių rinkimų įvedimas, tiek merai, tiek savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovai, visi vienbalsiai teigė, kad didžiausias tiesioginių rinkimų organizavimo mūsų šalyje noras kilo iš gyventojų ir per tiesioginių rinkimų įgyvendinimą, buvo įtakotas mero įgaliojimo pokytis, nes tie patys vietos gyventojai ėjo į rinkimus rinkdami jų atstovą, kuris gali geriausiai atliepti jų poreikius ir tai įtakojo, kad merų įgaliojimai turėjo būti praplėsti.

3.2.3. Mero ir savivaldybės tarybos sąveika

Išsiaiškinus, kokią įtaką mero įgaliojimų pokyčiui turi mero lyderystės poreikis ir nuo 2015 m. įvesti tiesioginiai mero rinkimai, labai svarbu sužinoti, kaip merui iš atstovaujamosios institucijos dalies tapus atskira vienasmena vykdomąja institucija sekasi bendradarbiauti su savivaldybės taryba. Kaip teigė Narbón-Perpiñá and De Witte (2017), tarp mero ir savivaldybės tarybos gali kilti įvairūs konfliktai lemiami politinių veiksnių, taip pat, kaip išskyrė Ozoliņš (2015) merai, ypatingai tiesiogiai išrinkti, o kartu ir tampantys atskira nuo savivaldybės tarybos institucija, dažnai su taryba įsivelia į įvairius konfliktus. Atsižvelgiant į tai, tiek merams, tiek savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovams, atliekamo interviu metu buvo užduodami klausimai apie tai, kaip merams sekasi susitelkti bendram darbui su savivaldybės taryba, merui tapus atskira vykdomąja institucija ir kaip ir kodėl yra vertinamas mero pirmininkavimas tarybos posėdžiams jam nesant tarybos nariu. Toliau, 5 lentelėje pateikiamos interviu metu išrinktos svarbiausios citatos apibrėžiančios mero ir savivaldybės tarybos bendradarbiavimą:

5 lentelė

Mero ir savivaldybės tarybos bendradarbiavimas

Kategorija	Subkategorija	Interviu citatos
Mero ir savivaldybės tarybos sąveika	Susitelkimas bendram darbui su savivaldybės taryba	(M1) „Opozicija tapo labiau destruktiška <...> kai tau priteikia įvairių užklausų, kai tu nesupranti kam, dėl ko, tiesiog dėl politikavimo. <...> labiau meras atitolo nuo tarybos, ypatingai, jei tai yra skirtingų polių atstovai“; (M2) „<...> nėra trinties tarp pozicijos, opozicijos, dirbam pakankamai sklandžiai <...> yra sėkmė stipri opozicija <...> nejaučiu.“; (M3) „<...> sunku įsivaizduoti, kaip dirba merai tose savivaldybėse, tiesiogiai išrinkti, kur nėra daugumos taryboje, kur yra <...> susiskaldę. <...> Su opozicija ginčijamės aiškinamės, tačiau <...> pasiseka <...> atsižvelgiama į opozicijos pasiūlymus <...> 70 procentų sprendimų taryboje priimame vienbalsiai <...> ir tarp daugumos yra <...> kartais rimtų problemų.“ (TDA1) „Strategija jo ir mūsų yra vienoda, esam mes patenkinti <...> lyderyste, <...> visi gerai sutariam ir palaikom merą, jokių ten konfliktų nėra, nesutarimų, labai patenkinti esam meru.“; (TDA2) „Viskas gerai, mes, kaip dauguma, kaip dirbom su meru, taip ir dirbam, nesvarbu, kad jau skaitosi ne tarybos narys.“; (TDA3) „Darbas su meru nepasikeitė praktiškai. Buvom susidėlioję darbo planus, principus, kaip mes dirbam, mes realiai nieko nepakeitėm, nors įstatymai ir pasikeitė.“ (TOA1) „Jeigu praeitą kadenciją <...> meras organizuodavo susitikimus, pokalbius, dabar to nėra.“; (TOA2) „Taryboj nėra tokių griežtų pokyčių,

		nesijaučia, kad meras ne tarybos narys <...> visi puikiai supranta, kad žaidimo taisyklės visur diktuoja meras. Šiaip, taryboj, kad kažkokių pasikeitimų būtų įvykę nepasakyčiau, nebuvo.“; (TOA3) „Vienaip, jei meras yra opozicijos atstovas, kitaip, jei meras - daugumos atstovas. Trečias variantas - kai meras nepriklauso jokiai politinei jėgai. Visuose trijuose variantuose galima išeiti bendram darbui - reikiamų darbų poreikio viešinimas.“
	Mero pirmininkavimas tarybai, nesant jos nariu	(M1) „<...> visų 60 savivaldybių merai buvo pasisakę prieš tokį modelį. <...> man kelis kartus tarybos nariai pasakė - jūs nesate tarybos narys, jūs pristatėt projektą ir tylėkit <...> bet aš turiu teisę komentuot darbotvarkę <...>, tarybos nariai tiesiai sako - tu esi posėdžiui pirmininkaujantis, o ne tarybos narys. <...> ten, kur meras neturi daugumos, ten <...> sudėtinga situacija.“; (M2) „Tikrai nesutikčiau su tuo, kad ne meras pirmininkauja tarybos posėdžiui <...> jį rinko žmonės ir <...> tarybos nariai taip turi gerbti mero instituciją. Sunkiai įsivaizduoju, jei kažkas iš kitų tarybos narių pirmininkautų tarybai <...>. <...>merai norėtų būti tarybos nariai <...>. Buvo kilęs <...> nerimas ir daug diskusijų, kad <...> būtų renkamas tarybos pirmininkas, kuris pirmininkautų tarybai <...> savivaldybių asociacija ir visi merai tam nepritariam.“; (M3) „Tarybos posėdžiuose aš turiu <...> mažesnius įgaliojimus, nes <...> reikėjo išsikvoti vietą, nes pradžioj sakė - Tu posėdžio pirmininkas ir čia nesikišk, tu tikrai turi prižiūrėti ar mes teisingai balsuojam. <...> buvo ir iš tarybos daugumos ir opozicijos pusės <...> buvo visko.“ (TDA1) „Jis sėdi tribūnoj <...> patvirtina mūsų tuos balsus, jokios teisės nebeturi <...> taip neturėtų būt.“; (TDA2) „Nepritariu šitam, vis tiek jo nuomonė svarbi, meras turi būt taryboj, kaip anksčiau buvo.“; (TDA3) „Vykdomoji valdžia vadovauja atstovaujajam valdžiai <...> su logika prasilenkia.“ (TOA1) „Meras neturėtų pirmininkaut tarybos posėdžiam. Meras negalėtų vadovauti tarybai, vest posėdžius, dalyvaut ir įtakot tarybai. Jisai, kaip pirmininkaujantis turi teisę pasisakyti ir šnekėti be eilės, ką nori ir kada nori, reglamento niekas nesilaiko.“; (TOA2) „Jeigu meras nebepirmininkautų posėdžiam, nu, tai man tada iš viso keistas darinys. <...> Galvojama apie posėdžio vedėjo pareigybę, aš nežinau... Jeigu meras nepirmininkauja posėdžiam, tai kaip tada tą merą iš viso pamatyt, kada jį pamatyt, kas jis toksai belieka.“; (TOA3) „Jei meras nešališkas, kompetingas, dirba skaidriai ir ne savanaudiškai, tai vertinu teigiamai.“

Šaltinis: parengta paties autoriaus pagal merų ir tarybos narių pasisakymus

Tyrimo dalyvavusių merų pozicijos išsiskyrė klausime apie bendradarbiavimą su savivaldybės taryba išsiskyrė, pavyzdžiui, meras (M1) teigė, kad jam tapus atskira vykdomąja institucija, „Opozicija tapo labiau destruktiška <...> kai tau priteikia įvairių užklausų, kai tu nesupranti kam, dėl ko, tiesiog dėl politikavimo. <...> labiau meras atitolo nuo tarybos, ypatingai, jei tai yra skirtingų polių atstovai“. Kiti tyrime dalyvavę merai nurodė, kad mero ir savivaldybės tarybos bendradarbiavimas vykdomas pakankamai sklandžiai, tiek su tarybos dauguma, tiek opozicija.

Visi tyrime dalyvavę savivaldybių tarybų daugumos atstovai vienbalsiai teigė, kad darbas su meru iš esmės nepasikeitė, iš abiejų pusių jaučiamas palaikymas ir laikomasi bendrų susitarimų. Tarybos opozicijos atstovas (TOA1) teigė, kad merui tapus vykdomąja institucija, jų ir mero bendradarbiavimas pasikeitė „Jeigu praeitą kadenciją <...> meras organizuodavo susitikimus, pokalbius, dabar to nėra“. Kitas tarybos narys nurodė, kad esminių pasikeitimų mero ir savivaldybės tarybos opozicijos bendradarbiavime neatsirado.

Visų tyrimo dalyvių buvo klausiama ir apie tai, kaip ir kodėl jie vertina tai, kad nuo mero tapimo atskira vykdomąja institucija, merui vis dar tenka pirmininkauti savivaldybės tarybos posėdžiuose, net nesant jos nariu.

Visi tyrime dalyvavę merai nurodė, kad tiek jie, tiek savivaldybių asociacija, tiek visų savivaldybių merai tokiai situacijai, kai meras nėra tarybos narys, bet turi jai pirmininkauti, nepritaria. Meras (M1) nurodė „*man kelis kartus tarybos nariai pasakė - jūs nesate tarybos narys, jūs pristatėt projektą ir tylėkit*“, kitas meras (M3) nurodė „*<...> reikėjo išsikovoti vietą, nes pradžioj sakė - Tu posėdžio pirmininkas ir čia nesikišk, tu tiktai turi prižiūrėti ar mes teisingai balsuojam.*“. Taigi, galima pastebėti, kad merai ne tik nepritaria susiklosčiusiai situacijai, tačiau, dažnu atveju, susiduria ir su tarybos narių pozicija, kad meras yra tik posėdžio pirmininkas ir turi mažiau teisių, užsiima tik pirmininkavimu, konfliktas, šia prasme, pasak mero (M3) čia kyla ir su tarybos daugumos ir opozicijos nariais.

Visi tyrime dalyvavę savivaldybių tarybų daugumos atstovai, analogiškai, kaip ir merai, teigė, kad nepritaria, kad meras nesantis tarybos nariu, turi pirmininkauti jos posėdžiams. Tarybų opozicijos atstovų nuomonės, šiuo klausimu, išsiskyrė. Tarybos opozicijos atstovas (TOA1) teigė, kad „*Meras neturėtų pirmininkauti tarybos posėdžiam. Meras negalėtų vadovauti tarybai, vest posėdžius, dalyvaut ir įtakot tarybai*“, tuo pačiu, kiti tarybos opozicijos nariai (TOA2) ir (TOA3) mero pirmininkavimą savivaldybės tarybos posėdžiams įžvelgė teigiamai.

Apibendrinant informantų nuomones, pateiktas šiais klausimais matyti, kad bendradarbiavimas su savivaldybės taryba, tiek dauguma, tiek opozicija yra pakankamai sklandus, tačiau pastebima, kad pasikeitus mero įgaliojimams, mero pirmininkavimas savivaldybės tarybos posėdžiams yra aspektas reikalaujantis pokyčio, nes tiek patys merai pastebi, kad trūksta sutarimo su taryba būtent šiuo klausimu, kadangi jie vykdo tik pirmininkaujančio posėdžiui funkciją ir savo nuomonės, pozicijos reikšti negali, tuo pačiu, dažnai sulaukia replikų iš tarybos narių, kad jie yra tik posėdžio pirmininkai ir atlieka tik posėdžio pirmininko funkcijas. Mero pirmininkavimui tarybos posėdžiams nepritaria ir tarybų daugumos atstovai, bei dalis tarybos opozicijos tai palaiko, atsižvelgiant į esamą situaciją, turėtų būti priimami sprendimai, šiai situacijai keisti.

3.2.4. Dabartinio įgaliojimų paskirstymo modelio tinkamumas ir jo tobulinimas

Kaip išskirta teorinėje darbo dalyje, remiantis Astrausku (2022) Lietuvoje nuo pat Nepriklausomybės atgavimo iki šių dienų buvo taikomi keturi savivaldybės struktūros modeliai, pirmųjų dviejų modelių taikymo metu, meras buvo vykdomoji institucija, vėliau, nuo 2003 m. pradėjus taikyti trečiąjį modelį meras tapo atstovaujamosios institucijos dalimi, o nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojus Vietos savivaldos įstatymo pakeitimui, meras tapo atskira vykdomąja institucija. Atsižvelgiant į tai, kad tyrime dalyvavo šių dviejų savivaldybės struktūros modelių sandūroje savo pareigas ėję merai, kurių įgaliojimai pasikeitė ir savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovai, visiems interviu dalyvavusiems informantams buvo užduoti keli klausimai apie tai, kaip jie vertina dabartinį modelį, kai meras yra atskira, vienasmenė vykdomoji institucija ir kokių pasiūlymų turėtų politikos formuotojams, galintiems įtakoti tiek mero, tiek abiejų savivaldybės vykdomosios ir atstovaujamosios institucijų įgaliojimų pokytį. Toliau 6 lentelėje pateikiamos, interviu metu surinktos, tyrime dalyvavusių informantų citatos atliepiančios užduotus klausimus:

6 lentelė

Įgaliojimų pasiskirstymo modelis ir jo tobulinimas

Kategorija	Subkategorija	Interviu citatos
	Dabartinio įgaliojimų	(M1) „Modelis <...> buvo įvestas vos ne prievartos būdu. <...> merui buvo perduotos labai keistos funkcijos. <...> įstatymas <...> buvo

Įgaliojimų paskirstymo modelio vertinimas Įgaliojimų paskirstymo modelio tinkamumas bei rekomendacijos	paskirstymo modelio vertinimas	<i>nukreiptas prieš merus, ne suteikti daugiau įgaliojimų ar darbų, o labiau padaryt pažeidžiamus <...> apribojant kadencijomis. <...> šitas modelis nėra tobulas ir jis dabar įnešė daug painiavos tarp <...> administracijos direktoriaus, jis kaip buvo vykdomuoju, taip ir liko <...> kaip valdo pinigus, taip ir valdo.“; (M2) „Yra tam tikrų privalumų <...> meras turi didesnius įgaliojimus skiriant direktorių, nebereikia tarybos <...> pritarimo.“ (M3) „<...> tas variantas, kai meras buvo atstovaujamoji institucija ir kartu su taryba <...> labiau priimtinesnis. <...> buvo <...> aiškos ribos, aišku, kad direktorius atsakingas už tuos dalykus <...> už ką skyriai rengia visą informaciją, viską, tu jiems vadovauji, tu <...> ir pasirašai tuos visus sprendimus. <...> už biudžeto sudarymą atsakingas meras, tačiau finansinius dokumentus <...> pasirašinėja administracijos, kaip įstaigos vadovas. <...> Žmonės balsuoja už tarybą <...> merą, tikėdamiesi, kad jie viską nuspręs <...>, o čia vykdomoji valdžia.“</i> <i>(TDA1) „Man nepatinka ir pačiam merui, daug visokių klaustukų. Naujovė, bet atrodo jinai čia nepritaps.“; (TDA2) „Užtenka tų įgaliojimų, tik, kaip sakiau, meras turi būti taryboj.“; (TDA3) „Blogai, kad pakeitė įstatymą. Pradžioj tai išvis jovalas buvo, dabar po truputį taiso. Neklauso savivaldos, neatsižvelgia į pasiūlymus, patarimus.“</i> <i>(TOA1) „Mes suteikėm merui ir vykdomosios, iš principo mes nieko jam nepamažinom, kad jisai neteko tarybos nario galių, kaip įstatymų leidžiamoj valdžioj, dar suteikėm didžiulius įgaliojimus vykdomoj valdžioj <...> kaip mero potvarkį, kur jisai gali daryti, ką nori.“ (TOA2) „Vertinu gerai <...> yra dalykų, kuriuos reikėtų pakeisti. Manau, jie turėtų koreguoti, kai kuriuos dalykus, kad tą merą padaryti ne tik pasirašančiojo figūra, kad turėtų galimybes laviruoti laike. Pokytį vertinu gerai, meras yra atsakingas ir atskaitingas dabar rinkėjams. Jie turi teisę reikalauti iš jo atsakymų dėl vienokių ar kitokių darbų.“; (TOA3) „<...> daugiau asmeninių atsakomybių, tikėtina, kad bus mažiau piktnaudžiavimo.“</i>
	Pasiūlymai politikos formuotojams	<i>(M1) „<...> grįžti prie seno modelio <...> nedaromi jokie monitoringai, analizės dėl ko mes norim keist modelį. <...> grąžint buvusį valdymo modelį, kad tarybos pirmininkas ir tiesiogiai renkamas tarybos narys ir savivaldybės vadovas yra meras <...> toks modelis puikiai veikia.“; (M2) „<...> grįžti prie bandymo keisti Konstituciją ir <...>, kad meras ir vicemerais <...> būtų tarybos nariais <...> labai norėtųsi erdvės, kur būtų galima diskutuoti“; (M3) „Reikia bendrauti su visais, su pozicija, su opozicija ir su vykdomąja valdžia ir visus bandyti į vieną krivą suvesti <...> siekiant spręsti įvairius sprendimų variantus.“</i> <i>(TDA1) „Kad tarybos narys būtų, <...> kodėl jis turi tik vadovaut <...> jokio lemiamo balso, kaip anksčiau, nieko, priimant sprendimus. Yra žmonių išrinktas ir neturi jokio lemiamo balso.“; (TDA2) „Įtraukt vėl merą į tarybą, kad būtų narys, nes dabar keistai atrodo tas dabartinis veikimas.“; (TDA3) Ta sistema, kur meras buvo tarybos narys, buvo geriau. Meras gali turėti tokius įgaliojimus, kokius turi dabar, bet jis turi būti tarybos narys ir pirmininkaut tarybai.“</i> <i>(TOA1) „Turėtų būti įvestas savivaldybės tarybos pirmininko institutas, pirmininkaujančiam iš tarybos narių. Jam galėtų būti mokamas didesnis atlyginimas. Meras neturėtų pirmininkauti tarybos posėdžiams.“; (TOA2) „Būnant atsakingu politiku, planuoti ne 4 metams, o ilgesniam laikotarpiui. Prisėsti su merais<...> įgaliojimai, juos persižiūrėti <...> taip, kad ir meram ir administracijai būtų patogų veikti, bet, kad nenukentėtų ir ta logika, kad meras yra atskaitinga figūra <...> strategiška figūra, lyderis ir iš jo galima reikalauti atsakomybės.“; (TOA3) „Reikėtų sustiprinti, numatyti merui suteiktų įgaliojimų kontrolę. Meras turėtų būti nešališkas politiniams dariniams, atsakyti/sustabdyti narystę partijoje.“</i>

Šaltinis: parengta autoriaus pagal merų ir tarybos narių atsakymus

Paklausus merų apie dabartinį įgaliojimų paskirstymo modelį, meras (M1) pastebėjo, kad šis modelis merus padaro labiau pažeidžiamus, kadangi meras tapęs vykdomąja institucija, dabar asmeniškai yra atsakingas už kiekvieną dokumentą ir merams žymiai padidėjo asmeninė atsakomybė už priimtu

sprendimus. Meras (M2) nurodė, kad, šiuo metu, situacija, kaip tik yra geresnė, nes meras turi platesnius įgaliojimus, o Meras (M3) pabrėžė, kad vietos gyventojai rinkdami merą, nori išrinkti savo atstovą, tačiau, jis yra vykdomoji institucija.

Tarybos daugumos atstovai išskyrė, kad dabartinis modelis yra netinkamas ir nepritampa prie jau nusistovėjusių nuostatų, vis dar kyla įvairių klausimų ir tokio pakeitimo nereikia.

Apie dabartinį savivaldybėse taikomą modelį paklausti savivaldybių opozicijos atstovai (TOA2) ir (TOA3) išskyrė, kad šį modelį vertina teigiamai, nes jis užtikrina, kad meras bus atsakingi už savo veiksmus ir bus išvengiama piktnaudžiavimo.

Toliau tiek savivaldybių merų, tiek tarybų daugumos ir opozicijos atstovų buvo klausama kokių pasiūlymų remiantis savo patirtimi jie turėtų politikos formuotojams galintiems įtakoti savivaldybės institucijų, mero institucijos įgaliojimų ar visko modelio pokytį.

Tyrimo dalyvavę merai teigė, kad būtina grįžti prie trečiojo Lietuvoje taikyto modelio, kai meras buvo atstovaujamosios institucijos dalis ir ne tik tarybos pirmininkas, kaip yra dabar, bet ir tarybos narys. Taip pat, pavyzdžiui meras (M3) pabrėžė, kad „*Reikia bendrauti su visais, su pozicija, su opozicija ir su vykdomąja valdžia ir visus bandyti į vieną krūvą suvesti <...> siekiant spręsti įvairius sprendimų variantus.*“ pastebėta, kad formuojant politiką įgaliojimų ar modelių keitimo kontekste į sprendimus turi būti įtrauktos visos savivaldybės institucijos.

Visi trys tyrimo dalyvavę savivaldybių tarybų daugumos atstovai vienbalsiai teigė, kad meras turėtų būti tarybos narys, kaip išskyrė tarybos daugumos atstovas (TDA1), kad meras, šiuo metu, neturi jokio lemiamo balso.

Tarybų opozicijos atstovai prašant jų pateikti savo pasiūlymus politikos formuotojams pateikė skirtingas pozicijas. Pavyzdžiui, tarybos opozicijos atstovas (TOA1) nurodė, kad galėtų būti įvedamas tarybos pirmininko institutas. Tarybos opozicijos atstovas (TOA2) išskyrė, kad labai svarbus yra bendradarbiavimas ir svarstant kažkokius įgaliojimų pokyčius į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesą turi būti įtraukti ir patys merai. Opozicijos atstovas (TOA3) išskyrė, kad meras turėtų atsisakyti arba jiems būtų apribota galimybė dalyvauti politinėje aplinkoje, priklausant partijoms.

Apibendrinant, galima teigti, kad nors ir įtakojant įvairiems veiksniams ir merui iš atstovaujamosios institucijos dalies, tapus vykdomąja institucija gali atrodyti, kad merams trūksta kompetencijų tam tikrose srityse ar merai negeba tinkamai vykdyti savo įgaliojimų, tiek merų, tie savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovų nuomonėmis, merams pakanka kompetencijų vykdyti savo įgaliojimus, kadangi dalį jų gali paskirstyti jiems pavaldiems asmenims, pavyzdžiui vicemerams, kuriems priskirtos konkrečios sritys. Taip pat, nors merams pirmąjį pusmetį tik įsigaliojus naujam Vietos savivaldos įstatymui ir buvo sunkiau suprasti, kaip tinkamai vykdyti savo įgaliojimus, po daugiau, nei pusantro metų, merai su jiems priskirtais įgaliojimais, o kartu ir su padidėjusiu darbo krūviu susitvarko pakankamai gerai. Remiantis iš informantų surinkta informacija, galima teigti, kad įgaliojimų pokyčiui didelės įtakos turėjo vietos gyventojų išreikštas mero lyderystės noras, tai pat, kartu ir tiesioginiai mero rinkimai. Atkreiptinas dėmesys, kad tiek merai, tiek tarybų daugumos ir opozicijos atstovai teigė, kad didelio pokyčio jų tarpusavio bendradarbiavime, merui tapus atskira vykdomąja institucija nėra, tačiau pastebima, kad kyla konfliktų dėl, kad meras nebūdamas savivaldybės tarybos narys yra jos pirmininku. Remiantis tiek merais, tiek tarybų atstovais, meras turėtų būti ir tarybos nariu, taip grįžtant prie prieš tai galiojusio modelio.

IŠVADOS

- 1) Teorinėje darbo dalyje buvo identifikuoti trys pagrindiniai veiksniai, kurie turėjo įtakos mero įgaliojimų kaitai, tai: lyderystės – stipraus mero poreikis, kai meras turėdamas platesnius įgaliojimus gali aktyviau veikti platesniame lauke, įgyvendinant vietos gyventojų poreikius, pasitelkdamas transformacinę ir situacinę lyderystę, kartu į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesą įtraukiantis ir pačius gyventojus. Antrasis veiksnys yra tiesioginiai mero rinkimai, kaip vietos gyventojų poreikių įgyvendinimas, savo ir savo savivaldybės atstovą, lyderį rinkti tiesiogiai, užtikrinant demokratinį procesą ir atskaitomybę prieš vietos bendruomenę. Trečiasis veiksnys yra sąveika su savivaldybės taryba, tarp mero ir savivaldybės tarybos kylančių konfliktų vykdant jiems įstatyme numatytus įgaliojimus ir valdžios, įgaliojimų padalinimo kontekste.
- 2) Mero įgaliojimai keitėsi visu laikotarpiu po Nepriklausomybės atkūrimo, iki pat šių dienų Lietuvoje taikyti keturi principiniai savivaldybės struktūros modeliai, kurių metu keitėsi savivaldybės institucijos, jų įgaliojimai ir tarpinstitucinis santykis, pirmajame ir antrajame Lietuvoje taikytų modelių metu, meras buvo savivaldybės vykdomąja institucija, turinčia vykdomosios institucijos įgaliojimus. Trečiojo modelio taikymo metu, meras tapo atstovaujamosios savivaldybės institucijos dalimi, šiuo metu, taikant ketvirtąjį modelį, vėl grįžta prie mero, kaip vienasmenės vykdomosios institucijos ir savivaldybės tarybos, kaip atstovaujamosios institucijos.
- 3) Plačiausiai mero įgaliojimus apimantis Vietos savivaldos įstatymas, kuriame yra apibrėžiami mero įgaliojimai, vien tik mero įgaliojimų prasme, nuo jo įsigaliojimo 1995 m. buvo keistas 13 kartų, 13 skirtingų redakcijų, kuriose buvo apibrėžiami nauji mero įgaliojimai, keičiantis savivaldybės struktūros modeliams, taip pat, mero įgaliojimai buvo papildomi, keičiami, atnaujinami siekiant, kuo geriau įgyvendinti tiek visuomenės, tiek pačių savivaldybių, jų institucijų poreikius ir šiems 13-ai pakeitimų daugiausia įtakos ir turėjo lyderystės poreikis, tiesioginiai mero rinkimai, kurie įtakoję ir Konstitucijos pakeitimą, taip pat, įgaliojimų padalinimas tarp savivaldybės tarybos ir mero.
- 4) Mero įgaliojimų pokytis įvykęs nuo 2023 m. balandį įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo, turėjo įtakos mero darbui, nes merui tapus vykdomąja institucija, jis perėmė ir vykdomosios institucijos įgaliojimus, dėl ko merams ženkliai padidėjo administracinė našta, merui, kaip viešojo administravimo subjektui vykdant savo įgaliojimus, vertinant itin daug dokumentų, išduodant įvairius leidimus ir sutikimus.
- 5) Tapus vykdomąja institucija, merams nepritrūko jau turimų kompetencijų, svarbu atsižvelgti į tai, kad merai, gali dalį savo įgaliojimų perduoti vykdyti, pavyzdžiui, vicemerams ar savivaldybės administracijai, tam tikrais klausimais, kuriuose vicemerams ar savivaldybės administracija turi platesnes kompetencijas. Taip užtikrinama, kad merai gali tinkamai vykdyti jiems įstatymu nustatytus vykdomosios institucijos įgaliojimus, o pastebėjus bent kažkokį kompetencijos trūkumą, tai lengvai išsprendžiama.
- 6) Mero ir savivaldybės tarybos sąveikos kontekste, pasikeitus mero įgaliojimams ir merui tapus atskira vykdomąja institucija, šių institucijų bendradarbiavime didelio pokyčio neįvyko,
- 7) Merui tapus atskira nuo savivaldybės tarybos, vykdomąja institucija, meras išsaugojo galimybę pirmininkauti tarybos posėdžiuose, šiuo metu, tai didžiausia ir ryškiausiai pasireiškianti, pastebima problema, kadangi dėl šio aspekto, tarp savivaldybės tarybos ir merų dažnai kyla įvairūs konfliktai, kai meras nori išreikšti savo poziciją vienu ar kitu klausimu

tarybos posėdyje, tačiau tam jis neturi teisės, nes yra tik tarybos posėdžio pirmininkas, ko pasekoje prasideda konfliktai su taryba, tiek jos opozicijos, tiek daugumos atstovais, ką gali meras ir ko neturėtų daryti, būdamas ne savivaldybės tarybos nariu, tačiau pirmininkaudamas jos posėdžiams.

- 8) Merų ir savivaldybių tarybų daugumos ir opozicijos atstovų nuomone, svarbus yra prieš tai galiojusio savivaldybės struktūros modelio sugrąžinimas, kuris leistų merui vėl būti savivaldybės tarybos nariu, balsuoti posėdžiuose, aktyviai reikšti savo poziciją ir dar aktyviau dirbti įgyvendinant visuomenės poreikius ir sumažinant konfliktų su savivaldybės taryba riziką, tuo pačiu, atsisakius vykdomosios institucijos įgaliojimų, kurių veikiami merai susidūrė su didele administracine našta.

REKOMENDACIJOS

Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijai:

1. Tobulinant teisinį reglamentavimą, kuris yra tiesiogiai susijęs su vietos savivalda ir galintis įtakoti savivaldybės institucijų įgaliojimų pokyčius ir jų darbą, aktyviau į diskusijas, sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesą, įtraukti visas Lietuvos savivaldybes, įtraukiant visų savivaldybių vykdomųjų ir atstovaujamųjų institucijų atstovus.

Lietuvos Respublikos Seimui:

1. Atsižvelgiant į tai, kad meras pirmininkauja savivaldybės tarybos posėdžiuose, tačiau neturi balsavimo teisės, tuo pačiu, kad tai lemia savivaldybės tarybos ir mero susipriešinimą, inicijuoti Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Vietos savivaldos įstatymo pakeitimą, kuriais būtų nustatoma, grąžinamas iki 2023 m. balandžio 1d. galiojęs savivaldybės struktūros modelis, kai meras buvo savivaldybės tarybos narys ir jos pirmininkas, o savivaldybės administracijos direktorius turėjo jam suteiktus vykdomosios institucijos įgaliojimus.

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė, J., Pocienė, A., Šupa, M. (2020). *Kaip parašyti mokslinį rašto darbą*. Prieiga per internetą: https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Kaip_parasyti_moksline_darba_2020_EL.pdf
2. Astrauskas, A. (2022). *Vietos savivalda ir savivaldybė: teoriniai, istoriniai ir praktiniai aspektai*. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:138461698/138461698.pdf>
3. Astrauskas, A. (2011). Vietos savivaldos raida Lietuvoje 1990–2010 metais. *Viešojo politika ir administravimas*. p. 283-298. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=27402>
4. Astrauskas, A. and Čelkė, K. (2023). Peculiarities of the Legal Status of the Mayors of Lithuanian Municipalities and the Competencies (Abilities) Necessary for them in the Context of the Change of the Municipal Governance Model in 2023. *International Journal of Criminology and Sociology*. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/376795400_Peculiarities_of_the_Legal_Status_of_the_Mayors_of_Lithuanian_Municipalities_and_the_Competencies
5. Astrauskas, A. and Čelkė, K. (2024). The legal status of the mayors of Lithuanian municipalities after changes to the municipal structure model in 2023. *Viešojo politika ir administravimas*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.13165/VPA-24-23-2-01>
6. Auers, D. (2020). Comparative Politics and Government of the Baltic States. *Palgrave Macmillan*. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-50123-3>
7. Bass, B.M., & Riggio, R.E. (2005). Transformational Leadership (2nd ed.). *Psychology Press*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4324/9781410617095>
8. Bakaveckas, A. (2005). *Vietos savivaldos teisinės bazės plėtros problemos*. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/2416>
9. Balčytis, T. (2022). Local Governance and Leadership in Lithuania. *Journal of Baltic Studies*, 49(3), 345-361. Prieiga per internetą: <https://www.journals.sagepub.com/journal/journal-of-baltic-studies>
10. Bentzen, T. Ø., Lo, C., & Winsvold, M. (2020). Strengthening local political leadership through institutional design: How and why. *Local Government Studies*, 46(3), 483-504. Prieiga per internetą: https://forskning.ruc.dk/files/76941172/Strengthening_political_leadership_last_draft_before_publication_002.pdf
11. Bileišis, M. ir Petukauskas, J. (2011). Subnacionalinio valdymo reformų prielaidos Lietuvoje politikos ir administravimo dichotomijos bei administracinių vertybių modelių požiūriu.

- Viešoji politika ir administravimas.* p. 548-564. Priega per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=50661>
12. Bowen, G. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. DOI: 10.3316/QRJ0902027.
 13. Bucaktepe, A. (2024). An Evaluation of the Regulations Regarding the Election of Mayors and the Termination of Their Duties. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(50), 25-47. 4156461 (dergipark.org.tr)
 14. Bučaitė-Vilkė, J. (2020). *Interesų grupių dalyvavimas ir įsitraukimas vietos lygmeniu: ar savivaldybių bendradarbiavimas gali būti demokratiškas?* Priega per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=782931>
 15. Bučaitė-Vilkė, J. ir Lazauskienė, A. (2018). Vietos politinės lyderystės paieškos: kokio mero nori Lietuvos gyventojai. *Filosofija. Sociologija.* p. 276-284. Priega per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=771596>
 16. Bučaitė-Vilkė, J. ir Žilys, A. (2016). Dvi skirtingos vietos demokratijos vizijos? : interesų atstovavimas, lyderystė ir gyventojų dalyvavimas savivaldoje. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas* [Culture and Society: Journal of Social Research]. 2016, Nr. 7 (1), p. 93-112. Priega per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/66979>
 17. Cohen, L., et al. (2017). *Research Methods in Education*. London. Priega per internetą: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781315456539/research-methods-education-lawrence-manion-louis-cohen-keith-morrison>
 18. Copus, C. et al. (2016). „Have Mayors Will Travel: Trends and Developments in the Direct Election of the Mayor: A Five-Nation Study, “ kn. *Local Public sector reforms in times of crisis national trajectories and international comparisons*, sud. Sabine Kuhlmann, Geert Bouckaert (London: Macmillan, 2016), 301-317. Priega per internetą: https://www.researchgate.net/publication/306525401_Have_Mayors_Will_Travel_Trends_and_Developments_in_the_Direct_Election_of_the_Mayor_A_Five-Nation_Study
 19. Creswell, J.W. and Creswell, J.D. (2009) *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage, Los Angeles. Priega per internetą: https://www.researchgate.net/publication/31763471_Research_Design_Qualitative_Quantitative_and_Mixed_Methods_Approaches_JW_Creswell
 20. Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. Yale University Press. Priega per internetą: <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300049381/democracy-and-its-critics>
 21. Etikan, I. et al. (2016). Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4. DOI:

- 10.11648/j.ajtas.20160501.11. Priega per internetą: <http://article.sciencepublishinggroup.com/pdf/10.11648.j.ajtas.20160501.11.pdf>
22. Flanagan, R. (2004). Opportunities and Constraints on Mayoral Behavior: A Historical-Institutional Approach. In *Journal of Urban Affairs* (Vol. 26, Issue 1, p. 43). Taylor & Francis. Priega per internetą: <https://doi.org/10.1111/j.0735-2166.2004.00005.x>
23. Funk, K. D. (2020). Local responses to a global pandemic: Women mayors lead the way. *Politics & Gender*, 16(4), 968-974. Priega per internetą: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/28311D9DC2651D9B843A1318DFD2009B/S1743923X20000410a.pdf/local-responses-to-a-global-pandemic-women-mayors-lead-the-way.pdf>
24. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras. Priega per internetą: <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/ae270b95-3810-4364-8886-d8bda99d3d84>
25. Garavaglia, C. et al. (2021). Italian mayors and the management of COVID-19: adaptive leadership for organizing local governance. *Eurasian geography and economics*, 62 (1), 76-92. Priega per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Alessandro-Sancino-2/publication/346785736_Italian_mayors_and_the_management_of_COVID-19_adaptive_leadership_for_organizing_local_governance/links/5fd0a501a6fdcc697bef90fb/Italian-mayors-and-the-management-of-COVID-19-adaptive-leadership-for-organizing-local-governance-Italian-mayors-and-the-management-of-COVID-19-adaptive-leadership-for-organizing-local-governance.pdf
26. Hambleton, R., Sweeting, D., & Oliver, T. (2022). Place, power and leadership: Insights from mayoral governance and leadership innovation in Bristol, UK. *Leadership*, 18(1), 81-101. Priega per internetą: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/17427150211028122>
27. Juknevičius, V. (2023). Political Dynamics in Lithuanian Municipalities. *Lithuanian Political Review*, 15(1), 102-118. Priega per internetą: <https://www.lithuanianpoliticalreview.lt>
28. Kaklys, K. (2019). LR vietos savivaldos teisinio reguliavimo problematika tarybos mažumos teisių ir demokratijos užtikrinimo aspektu. *Socialiniai tyrimai* [Social Research]. 2019, t. 42, Nr. 1, p. 41-49. Priega per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/84315>
29. Kattel, R., & Veemaa, A. (2017). E-Governance and Smart Cities: The Case of Tallinn. *Estonian Journal of Public Administration*, 15(3), 45-67. Priega per internetą: <https://www.tlu.ee/en/taxonomy/term/355>

30. Kersting, N. and Vetter, A. (2013). *Reforming Local Government in Europe – Closing the Gap between Democracy and Efficiency*. Prieiga per internetą: <https://books.google.com/books?hl=lt&lr=&id=IpcoBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT11&dq=efficiency+in+local+government&ots=doQXdJ8JEb&sig=0CCCeJDH4U5MDSbGH4E8OLgUqXM>
31. Kiurienė, V. (2014). Viešojo valdymo pokyčiai ir jų įtaka vietos savivaldai. Studijos šiuolaikinėje visuomenėje. *Mokslo darbai*. p. 167-174. Prieiga per internetą: [http://problemypoleczne.edu.pl/repository/Studies%20in%20Contemporary%20Society%202014%20\(1\).pdf#page=167](http://problemypoleczne.edu.pl/repository/Studies%20in%20Contemporary%20Society%202014%20(1).pdf#page=167)
32. Koontz, H. et al. (2007). *Essentials of Management: An International and Leadership Perspective*. McGraw-Hill Education. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books/about/Essentials_of_Management_An_International.html?id=ZqDiDwAAQBAJ&redir_esc=y
33. Kosmačaitė, V. (2022). *Vietos savivalda. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. p. 687-714. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/290d213e-956b-43c6-8166-9d1888d724f7/content>
34. Lazauskienė, A. (2016). Lietuvos merų politinės karjeros bruožai. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas* [Culture and Society: Journal of Social Research]. 2016, Nr. 7 (1), p. 113-134. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/66980>
35. Leach, S., & Wilson, D. (2004). *Urban Governance and Leadership*. Palgrave Macmillan. Prieiga per internetą: <https://www.palgrave.com/gp/book/9780333993236>
36. Mastropaolo, A. (2016). Political Fragmentation in Italy's Local Governance. *Italian Journal of Political Science*, 38(2), 145-161. Prieiga per internetą: <https://www.italianpoliticalsciencejournal.it>
37. Mažylis, L. ir Leščauskaitė, V. (2015). *Tiesioginiai merų rinkimai Lietuvoje: užtrukę debatai ir šviežia patirtis*. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=307526>
38. Miellet, S. (2022). Burden, benefit, gift or duty? Dutch mayors' framing of the multilevel governance of asylum in rural localities and cities in Zeeland. *Territory, Politics, Governance*, 10(3), 426-444. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21622671.2021.1999314>
39. Mikalauskas, A. (2016). Mero institucija Lietuvoje: gyventojų lūkesčių tyrimas. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*. p. 135-158. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=462962>

40. Mikolaitytė, K. (2013). Mero vaidmuo savivaldybės institucinėje struktūroje. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*. p. 63-72. Priega per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1374344024886/>
41. Narbón-Perpiñá, I. and De Witte, K. (2017). Local governments' efficiency: a systematic literature review—part. Priega per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/itor.12364>
42. Northouse, P. G. (2019). Leadership: Theory and Practice. Sage Publications. Priega per internetą: <https://us.sagepub.com/en-us/nam/leadership-theory-and-practice/book254108>
43. Ordóñez, M. (2023). Loyal to the Executive: The Effect of State Capacity on Local Horizontal Accountability. *Revista de Ciencia Política*, 43(1). Priega per internetą: <https://www.scielo.cl/pdf/revcipol/2023nahead/0718-090X-revcipol-S0718-090X2023005000101.pdf>
44. Ozoliņš, J. (2015). Local Governance and Political Stability in Latvia. *Baltic Governance Review*, 22(4), 301-320. Priega per internetą: <https://www.balticreview.org>
45. Pitkin, H. F. (1967). The Concept of Representation. *University of California Press*. Priega per internetą: <https://www.ucpress.edu/book/9780520021563/the-concept-of-representation>
46. Plakans, A. (2011). A Concise History of the Baltic States. *Cambridge University Press*. Priega per internetą: <https://www.cambridge.org/core/books/concise-history-of-the-baltic-states/053CD4F051>
47. Rajca, L. (2021). The position of mayor within local authority relations in Hungary and Poland in a comparative perspective. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, (1), 71-88. Priega per internetą: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_ssp_2021_1_5/c/articles-1929238.pdf.pdf
48. Rhodes, R. A. W. (1996). The New Governance: Governing without Government. *Political Studies*. Priega per internetą: <https://journals.sagepub.com/home/psx>
49. Roberts, J. (2020). The leadership of place and people in the new English combined authorities. *Local Government Studies*, 46(6), 995-1014. Priega per internetą: <https://oro.open.ac.uk/69344/2/69344.pdf>
50. Scott, W. R. (2001). Institutions and Organizations. *Sage Publications*. Priega per internetą: <https://us.sagepub.com/en-us/nam/institutions-and-organizations/book234019>
51. Smith, G. (2008). Estonia, Latvia, and Lithuania: Country Studies. *Library of Congress*. Priega per internetą: <https://www.loc.gov/collections/country-studies/>
52. Stanišauskas, J. (2021). Urban and Rural Challenges in Lithuania. *Eastern European Development Journal*, 27(2), 89-105. Priega per internetą: <https://www.eedjournal.lt>
53. Stoner, J. et al. (1995). *Management*. Prentice-Hall.

54. Stučka, M. (2024). Political budget cycles and mayoral influence in Latvian municipalities: an examination of revenue, expenditure, and electoral dynamics. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1232599>
55. Sweeting, D., & Hambleton, R. (2020). The dynamics of depoliticisation in urban governance: Introducing a directly elected mayor. *Urban Studies*, 57(5), 1068-1086. Prieiga per internetą: https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0042098019827506?casa_token=mxdzTUoca2YAAAAA:Wx9NkaqRO46b_sGHdfRKOpJlq66RxL4W883izvJer1JmVPLXUMTYUkSeRMWY04LOeqV5Yi_SE6y9g
56. Urmonas, A. ir Novikovas, A. (2011). Europos vietos savivaldos chartijoje įtvirtintų principų įgyvendinimo vietos savivaldoje ir inkorporavimo nacionalinėje teisės sistemoje ypatumai. *Jurisprudencija* 2011, Nr. 18 (3), p. 1019-1034. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/29308>
57. Vainiutė, M. ir Matjošaitytė, L. (2023). Merų rinkimai Lietuvos Respublikoje: teisinio reguliavimo raida ir naujausi jo pokyčiai. *Jurisprudencija*, p. 285-303. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1210668>
58. Valančius, P. (2022). Funding and Resource Management in Lithuanian Municipalities. *Municipal Finance Quarterly*, 8(4), 212-234. Prieiga per internetą: <https://www.municipalfinancejournal.com>
59. Wollmann, H. (2014). The directly-elected mayor in the German Länder—introduction, implementation and impact. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09540962.2014.945798>
60. Wollmann, H. (2014). Local Government Reform in Comparative Perspective. *Public Administration Journal*, 92(3), 567-588. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/journal/14679299>
61. Žilinskas, M. (2023). Community Engagement in Lithuanian Local Governance. *Social Innovations Journal*, 12(3), 45-63. Prieiga per internetą: <https://www.socialinnovationsjournal.org>
62. Žofčinová, V., Čajková, A., & Král, R. (2022). Local Leader and the Labour Law Position in the Context of the Smart City Concept through the Optics of the EU. *TalTech Journal of European Studies*, 12(1), 3-26. Prieiga per internetą: <https://sciendo.com/pdf/10.2478/bjes-2022-000>

DOKUMENTAI IR TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija su visais pakeitimais ir papildymais (1992-2024) Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas Lietuvos Respublikos vardu Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatų, susijusių su savivaldybių merų rinkimais ir įgaliojimais, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (2021) Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2407/content>
3. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas su visais pakeitimais ir papildymais (1994-2024) Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/kgXnjiEbsq?jfwid=-i2zjrdx6u>
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo ir Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatų, susijusių su savivaldybių merų rinkimais ir įgaliojimais, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (2021). Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2407/content>
5. Lietuvos Respublikos Seimas. (2015). Constitutional Amendment on Direct Mayoral Elections. Vilnius: Seimas Press. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/>
6. Konstitucijos 67, 119, 122, 124, 141 ir 143 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (2021). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/987a7630cdd611eb91e294a1358e77e9>

PRIEDAI

1 priedas. Prašymas dėl leidimo atlikti mokslinį tyrimą

Vilniaus universitetas, Šiaulių akademija, Regionų plėtros institutas
(Vytauto g. 84, Šiauliai)

X savivaldybės
Merui Vardas Pavardė
(adresas)

PRAŠYMAS DĖL LEIDIMO ATLIKTI MOKSLINĮ TYRIMĄ

2024-12-09

Šiauliai

Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Viešojo valdymo magistro studijų programos studentas Justinas Šimas atlieka mokslinį tyrimą „Mero institucijos įgaliojimų kaita vietos savivaldoje“. Tyrimo laukas – savivaldybės mero įgaliojimai. Tyrimo tikslas - atskleisti mero įgaliojimų kaitą Lietuvoje nuo Nepriklausomybės atkūrimo iki dabar galiojančios Vietos savivaldos įstatymo redakcijos.

Maloniai prašome bendradarbiauti ir leisti jam atlikti kokybinį mokslinį tyrimą – apklausą žodžiu (pusiau struktūruotą interviu) su informantais, kurie geriausiai žino mero įgaliojimų pokyčius iki ir po 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo. Pasirašytą sutikimą atlikti tyrimą Jūsų organizacijoje prašome atsiųsti tyrėjui – magistrantui Justinui Šimui el. paštu: vardas.pavardė@sa.stud.vu.lt

Kilus klausimams, galima kreiptis į mokslinį tyrimą atliekantį studentą Justiną Šimą tel. +370 XXXXXXXX arba el. paštu vardas.pavardė@sa.stud.vu.lt arba magistro darbo vadovę – Regionų plėtros instituto asistentę dr. Violetą Kiurienę tel. +370 XXXXXXXX arba el. paštu vardas.pavardė@sa.vu.lt

Viešojo valdymo magistro studijų programos studentas

SUTINKU _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas, data)

2 Priedas. Klausimynas informantams

IŠ DALIES STUKTŪRUOTO INTERVIU KLAUSIMYNO GAIRĖS

Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Viešojo valdymo magistro studijų programos studentas Justinas Šimas atlieka mokslinį tyrimą, kurio tikslas atskleidus mero įgaliojimų kaitos priežastis nuo Nepriklausomybės atkūrimo iki dabar galiojančios Vietos savivaldos įstatyme redakcijos, identifikuoti, kaip nuo 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo keitėsi mero darbas.

Interviu metu surinkti duomenys, padės atskleisti mero įgaliojimų po 2023 m. balandžio 1 d. įsigaliojusio Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įtaką mero darbui, tai pat, atskleisti, kaip pasikeitė mero darbas bei jo sąveika su savivaldybės tarybos dauguma ir opozicija. Visa, tyrimo metu, surinkta ir apibendrinta informacija bus skelbiama tik tyrimo tikslais.

Tyrimas vykdomas remiantis kokybinio tyrimo – interviu etikos principais, apimant: visos aktualios tyrimo dalyviui informacijos apie tyrimą suteikimą, asmens laisvą sutikimą dalyvauti ar bet kuriuo metu nutraukti interviu, konfidencialumą ir privatumą – kai visa identifikuoti informantą galinti padėti informacija yra koduojama ir nuasmeninama, taip pat, informantų saugumą ir apsaugą nuo moralinės žalos – kai visa informantų suteikta informacija ir jų duomenys yra saugomi ir niekur neskelbiami.

Informacija apie atliktą interviu:		Informacija apie informantą:	
Data:		Vardas:	
Vieta:		Pavardė:	
Pradžia:		Institucija:	
Pabaiga:		Pareigos:	
Trukmė:		Tų pačių pareigų ėjimas 2019 – 2027 m. laikotarpio.	

KLAUSIMYNO GAIRĖS SAVIVALDYBIŲ MERAMS

Klausimų blokai	Klausimai	Teorinis pagrindimas
Įgaliojimų pokyčio ir kompetencijų suderinamumas didėjant administracinei naštai	Kaip sekėsi pirmąjį pusmetį, tik įsigaliojimus Vietos savivaldos įstatymo pakeitimui nuo 2023 m. balandžio 1 d. adaptuoti prie naujos atsakomybės ir jau praplėstų įgaliojimų? Ir kaip sekasi dabar, esant vykdomąja institucija jau daugiau, nei pusantrų metų? Kaip vertinate, kad, šiuo metu, merui tenka tvirtinti detaliuosius planus, teritorijų planavimo dokumentus, išduoti įvairius sutikimus? Kaip vertinate tai, kad dabar meras, o ne administracijos direktorius yra atsakingas už savivaldybės biudžeto sudarymą ir jo vykdymą, biudžeto projekto teikimą tarybai? Kokių kompetencijų prireikė arba, kokias kompetencijas teko tobulinti tapus vykdomąja institucija?	Astrauskas and Čelkė (2024); Bučaitė-Vilkė (2020); Bučaitė-Vilkė ir Lazauskienė (2018)
Lyderystės - stipraus mero poreikis ir tiesioginiai mero rinkimai, kaip mero įgaliojimų kaitos veiksniai	Kokie veiksniai, jūsų nuomone, kalbant apie mero lyderystę, stipraus mero poreikį galėjo įtakoti mero įgaliojimų pokyčius? Kokią įtaką, jūsų nuomone, jūsų darbui ir įgaliojimų pokyčiui turi nuo 2015 m. įvesti tiesioginiai mero rinkimai?	Northouse (2019); Garavaglia et. al (2021); Žilinskas (2023); Juknevičius (2023); Stučka (2024); Bučaitė-Vilkė ir Žilys (2016);
Mero ir savivaldybės tarybos sąveika	Kaip, tapus vykdomąja institucija, sekasi susitelkti bendram darbui su savivaldybės taryba, tiek jos dauguma, tiek opozicijos atstovais, atsižvelgiant į tai, kad jau nesate tarybos narys ir turite platesnius įgaliojimus, nei anksčiau, pastebėjote pokyčių? Kaip vertinate tai, kad dabar jau nesate tarybos narys ir jos vadovas, tačiau turite jai pirmininkauti ir kodėl?	Astrauskas and Čelkė (2023); Kaklys (2019); zonos. Roberts (2020)
Įgaliojimų pokyčio priežastys ir paskirstymo modelio tinkamumas bei rekomendacijos	Kaip apskritai vertinate dabartinį įgaliojimų paskirstymo modelį ir kodėl? Kokių pasiūlymų ar rekomendacijų, remiantis savo patirtimi, turėtumėte politikos formuotojams - Vidaus reikalų ministerijai, naujai išrinktam Lietuvos Respublikos Seimui, kalbant apie mero įgaliojimus?	Sudaryta darbo autoriaus

KLAUSIMYNO GAIRĖS SAVIVALDYBIŲ TARYBOS DAUGUMOS IR OPOZICIJOS
NARIAMS

Klausimų blokai	Klausimai	Teorinis pagrindimas
Įgaliojimų pokyčio ir kompetencijų suderinamumas didėjant administracinei naštai	Kokių kompetencijų reikia arba, kokias kompetencijas, Jūsų nuomone merams reikia tobulinti tapus vykdomąja institucija? Kaip vertinate, kad, šiuo metu, merui tenka tvirtinti detaliuosius planus, teritorijų planavimo dokumentus, išduoti įvairius sutikimus? Kaip vertinate tai, kad dabar meras, o ne administracijos direktorius yra atsakingas už savivaldybės biudžeto sudarymą ir jo vykdymą, biudžeto projekto teikimą tarybai ir kodėl?	Astrauskas and Čelkė (2024); Bučaitė-Vilkė (2020); Bučaitė-Vilkė ir Lazauskienė (2018)
Lyderystės - stipraus mero poreikis ir tiesioginiai mero rinkimai, kaip mero įgaliojimų kaitos veiksniai	Kokie veiksniai, jūsų nuomone, kalbant apie mero lyderystę, stipraus mero poreikį galėjo įtakoti mero įgaliojimų pokyčius? Kokią įtaką mero darbui ir jo įgaliojimams turi nuo 2015 m. įvesti tiesioginiai mero rinkimai?	Northouse (2019); Garavaglia et. al (2021); Žilinskas (2023); Juknevičius (2023); Stučka (2024); Bučaitė-Vilkė ir Žilys (2016)
Mero ir savivaldybės tarybos sąveika	Kaip, savivaldybės tarybos daugumai/opozicijai sekasi susitelkti bendram darbui su meru, kuris tapo atskira – vykdomąją institucija, atsižvelgiant į tai, kad meras jau nėra tarybos narys ir turi platesnius įgaliojimus, nei anksčiau, pastebėjote pokyčių? Kaip ir vertinate tai, kad dabar meras nebėra tarybos narys ir jos vadovas, tačiau turi jai pirmininkauti ir kodėl?	Astrauskas and Čelkė (2023); Kaklys (2019); Roberts (2020)
Įgaliojimų pokyčio priežastys ir paskirstymo modelio tinkamumas bei rekomendacijos	Kaip apskritai vertinate dabartinį įgaliojimų paskirstymo modelį ir kodėl? Kokių pasiūlymų ar rekomendacijų, remiantis savo patirtimi, turėtumėte savo politikos formuotojams - Vidaus reikalų ministerijai, naujai išrinktam Lietuvos Respublikos Seimui, kalbant apie mero įgaliojimus?	Astrauskas (2022); darbo autorius